قەهرەمان ئەسعەد

رەخنە و رەخنەیا رەخنەیێ

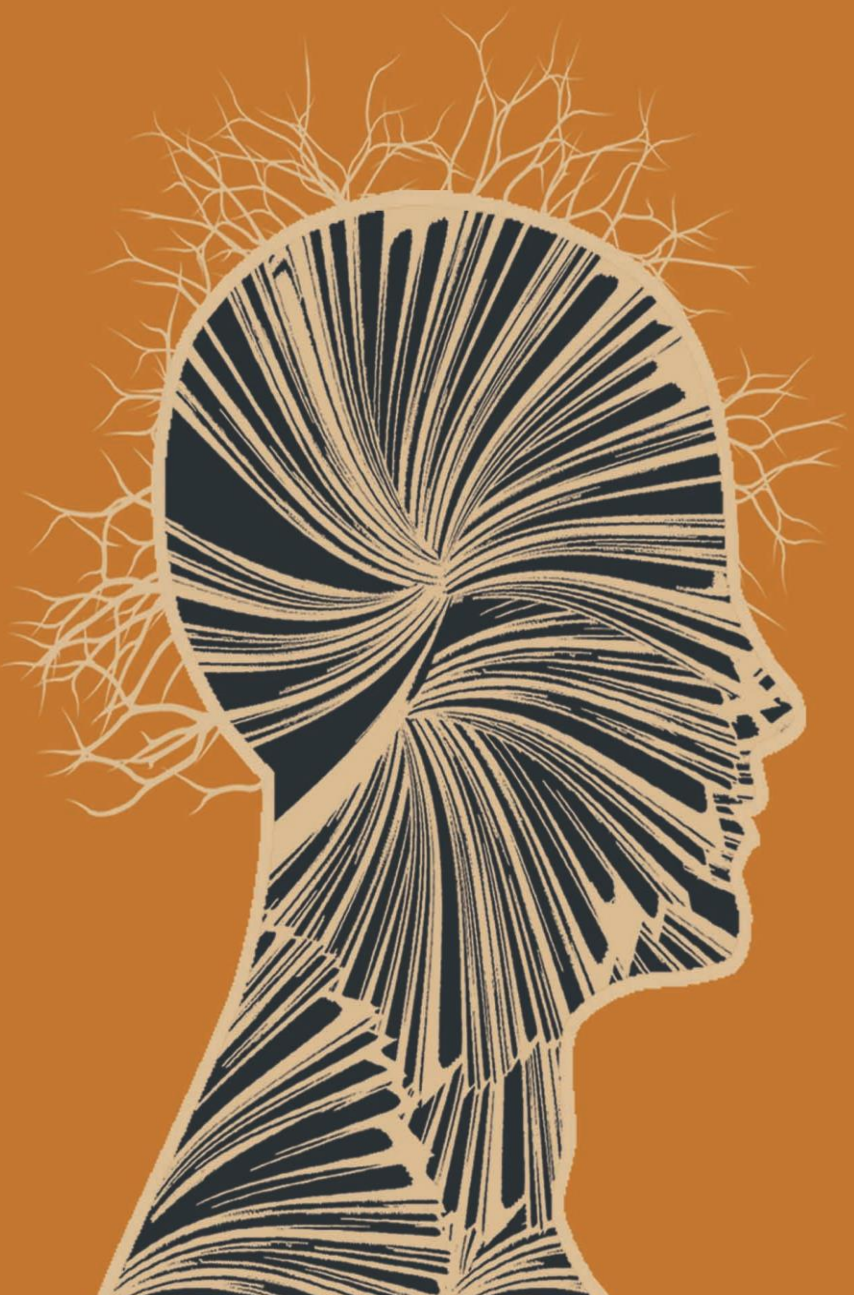

رەخنە و رەخنەیا رەخنەیێ

2018

قەهرەمان ئەسعەد

قهرمان اسعد

(رەخنە و رەخنەیا رەخنەییٚ)

تیور وپراکتیك

زاپینی	كوردی	كوچی
٢٠١٨	٢٧١٨	١٤٣٦

ناڤەڕۆك

لاپەڕە	بـــــــــــابــــــــــەت
٣	ناڤەرۆك
٥	پێشەكی
٧	پشكا ئێكێ:- باسێ ئێكی:تێگەھ ولایەنێن تیوری ل دۆر ھەلسەنگاندنا رەخنەیی و گوتارێن رەخنەیی یە
٨	تێگەھێ رەخنەیا رەخنەیێ
١٥	پێناسێن رەخنەیا رەخنەیێ
١٩	زاراڤ و پێناسێن گوتارێ
٢٤	جورێن گوتارێن رەخنەیی
٣١	باسێ دووێ:- پێشچافكرنا شێوازێن رەخنەیێن دگوتاران دا ھاتیە پەیرەوكرن و ھەلسەنگاندنا وان
٣٢	خواندنەك رەخنەیی بو خواندنا دەروونجڤاكیا د. عارف حیتۆی بۆ رومانا تورین
٣٧	خواندنەك رەخنەیی بو گوتارا (ھاڤیبونا دەمی دوەغەرا یەزدانی دا)
٤٣	ھەلسەنگاندنەكا رەخنەیێ بو گوتارا خواندنەك دھەلبەستا (ئەو زەلامێ بەری دوو دەقیقا ل ئیشكێ زڤری)
٤٨	خواندنەكا رەخنەیی بو گوتارا خاندنەك رەخنیی بو پەرتووكا(حەیرانوكێت كوردی)

لاپەڕە	بـــــــــــابـــــــــــەت
٥٥	خواندنەك رەخنەيێ بۆ (سەبرى سلێڤانى و مريەما كچەژن):
٦٠	ئەنجامێن پشكا ئێكێ
٦٢	پشكا دووێ،: باسێ ئێيكێ: چەند گوتارێن رەخنەيى
٦٣	رەخنە وتێكست
٧٣	سادە نڤيسى ومژداريا هەرەمەكى
٧٨	خواندەڤانێ ژيوار پەرست
٨٢	راستڤەكرن يان مراندنا چێژێ
٨٦	باسێ دووێ: خواندنەك رەخنەيێ بۆ چەند تێكستێن رەخنەيى يێن دناڤا پەرتووكاندا:
٩٢	باسێ سيێ: خواندنەك ديروكى بو هوزانا (كوردستان) يا هوزانڤان سەلمان كوڤلى
٩٨	ليستا ژێدەران

پێشەکی:

بابـەتێ رەخنـەیا رەخنـەیێ، بابەتـەك نوییـە دناڤـا ئـەدەبیاتا کوردیدا وبێ گومان وەك هەر تشتەك تـازە و نـوی دێ زوور پرسـیارێن لجهێ سەرسـورمانێ لسـەر ئـەڤی بابـەتی هـەبن هـەم ژلایـێ ئەدەیبانڤـە وهەم ژ لایێ رەخنەکرانڤە بخو، دبیت هندەك نڤیسەر هـەبن هزربکـەن وبێژن رەخنە بتنێ بەس نەبو ئەڤجا گەرا رەخنەیا رەخنەیێ یە؟!

وهـزر بکـەن دێ زەتـر مـافێ ئـەوان هێتـە خـوارن هـەر چـەندە ئەڤە مافێ ئەوانە کو ژخوارنا مافێن خوبترسن وەلێ رەخنەیا رەخنـەیێ بـەروڤاژی هـزرا ئـەوان هاتیـە هـەبون پێخەمـەت بـەرگیریکرن ژ مـافێن نڤیسەرێ بەرهەمێ ئەدەبی، ئەوروبا ژی دسەدێن بوریدا توژی قـەیرانا رەخنەیی ببو وشیان بریکا داهێنانـا رەخنـەیا رەخنـەیی وێ تەڤلهـەڤی وئالوزیـا دناڤـا رەخنـەیا رەخنەییێـدا جارەسـەربکەن، کەواتـە رەخنـەیا رەخنـەیی دوو ئارمانجان دئێـك دەمـدا دپێکیـت، ئێـك مـافی نڤیسـەرێ بەرهەمێ ئەدەبی یـی هاتیـە خـوارن ژلایـێ رەخنەگرانڤـە دزڤرینیـت و هـەم ئاریشـەیا تڤلـەهڤبونا تیـورێن رەخنـەیی جارەسـەردکەت، کەواتـە رەخنـەیا رەخنـەیی نابیتـە چـەك ددەسـتی رەخنـەگر ونڤیسـەراندا ب زمـانی مـەیی روژانـە هەرچـەندە نابیـت ب وێ دیتنـێ بـەریخودان بـو بەرهەمێ ئەدەبی بهێتـەکرن وەك جـەك، چونکە بەرهـەمێ ئـەدەبی ج تێکستا ئەدەبییت یـان بەرهەمـەك رەخنـەیی بیـت ئـالاڤێ پێشڤەبرنا کومەلگەهی و پێگەهاندنا تاکێن وییـە وڤەریـژنا پاشخانەیا کـەلتوری و هزری و رەوشەنبیریا کومەلگەهێیە.

ئـەو كەسـی بكـاری رەخنـەیی رادبیـت راسـتە هـەر رەخنـەگرە بەلێ رەخنەگرەك كارامەترە ژ رەخنەگری ئاسایی وشارەزاترە وخـودان پاشـخانەیەكا هـزری یـاب هێـزە دبـوارێ تیـورێن رەخنـەیی دا و دبـوارێ پـراكتیتكـی ژیـدا، جونكـە ئـەو رەخنـەگرێ شـارەزای دئـەوان هـەردوو بوارانـدا نـەبیت نكاریـت مـایتێكرنێ درەخنـەیا رەخنەییێـدا بكـەت وئەگـەر هەولـدا ژی مـایتێكرنێ بـدەت دەرهـەق نادەركـەڤیت یـان دی نـەجاربیت خـو زوور بواسـتیتنیت دا بشـیت كارتیـدا بكـەت ئەڤەجەنـدەژی ئێكـە ژ خـالین باشـێن رەخنـەیا رەخنـەیی، هەروەسـان رەخنەیا رەخنەیی وێ ڤالاهیـا دناڤبـەرا رەخنـەگران ونڤیسـەراندا كـێم كەت وپتر نیزیكی ئیك كەت.

ودبەشێ دووێـدا چـەندین گوتـار لـدوور چـەند ئاریشـێن هـزری وفەلسەفی یـێ دناڤـا ئەدەبیاتانـدا هـەین هایتنـە نڤیسـین، ئـەو ئاریشـە هاتینـە پێشـانـدان وپاشـان هـەولا ڤـەدیتنا جارەسـەریان بوهاتیـەدان، هڤیدارم ئەو پەیاما مە دڤیا شیابین بگەهانین خواندەڤانان.

نڤیسەرێ پەرتووكێ

بشکا ئێکێ

باسێ:ئێکی : تێگەه ولایەنێن تیوری ل دۆر هەلسەنگاندنا رەخنەیی و گوتارێن رەخنەیی یە

تێگەهێ رەخنەیا رەخنەیێ

رەخنەیا ئەدەبی وەك دهێت زانین بوارەكێ زوورێ بەرفرەه بخوڤەدگریت، ئەڤ بەرڤرەهیا رەخنەیا ئەدەبی جهەكێ دووسەرە هەم خزمەتا رەخنەیێ کریە وهەم زیان ژی پیگەهاندیە، چونكە ژبەر بەرفرەهیا وێ ژینگەهەكا لبار و تەندروست بو پەیدابون وگەشەکرنا چەندین تیور و رەوتێن جورەو جور یێن رەخنەیی روخساندیە ب درێژاهیا مێژوویا رەخنەیا ئەدەبیدا، ئەڤ هژمارا زوورا تیور رەوتێن رەخنەیی بویە ئەگەرێ پەیدابونا مژ وتاریاتییێ دناڤا رەخنەیێ لەومانەكێ گەر رەخنەگر ب باشی ئەڤان تیوران ژهەڤ جودانەكەت یان خودان پاشخانەیەكا هزری یا بهێزنەبیت دەربارەی ئەڤ تیوران دبیتە ئەگەر كو تڤلهەڤیی دناڤا گوتا روی دا پەیدابیت، ئانكو دبیت بی زانینا وی چەند تیورێن نەب سەرئێك رەوتا فەلسەفی وهزری پێگڤە بكاربینت كو دگەل ئێك نەكونجن، چونكە هەر تیورەكا رەخنەیی ل سەر بنەمایەكێ فەلسەفی وهزری یا جیاواز دروستدبیت ژیا بەری خو، ب ڤێ خالێ بتنێ ناراوستیت بەلكو دگەهیتە وی ئاستی كو تیورا پێش خو رەتبكەت، ئەڤجەندە ژی بویە ئەگەرێ پەیدابونا مژ وتاریاتییێ دناڤا رەخنەیا ئەدەبیتدا، ب ئەگەری ئەو مژوتاریاتیا كەتیە دناڤا رەخنەیێ دا و زووریا تیوارن رەخنەگر بەكەیڤا خوكەتن دسەرەدەرییێدا دگەل تێكستی زوور جاران دگەهشت وی رادەی كو تێكست بیتە یاری لبەردەستێ رەخنەگران وەكو زاروكان جاوا وان بڤێت وەسان یاریا پێبكەن لدیڤ حەزا خوە، یان ژی دناڤا وان تیوراندا بەرزەبوینە، لەورا رەخنەیێ خواستە چاڤدێرەكی رەخنەگران ئاراستە

بکەت و وان تیورێن ئالوز وتەڤلهەڤ بو رەخنەگران روهن بکەت، ئەو چاڤدێرژی رەخنەیا رەخنەیێ بو.

ئەڤێ جورێ گوتارا ئەدەبی، رەخنەیا رەخنەیێ یان خواندنا خواندنێ هەر چ ناڤ یان زاراڤ بیت چ جیاوازی نینە، چونکە بدیتنا من دەربرینێ ژهەمان تێگەهـ دکەن هەرژبەرهندێ زوی دێ خو ژڤێ گێلەشوکا زاراڤی دەینە پاش ناکەینە جێ تێرمانێ، گوتارا رەخنەیا رەخنەیێ رەخنە بخوە کرە بابەتەك ژبو رەخنەیێ، ئانکو رەخنەیا ئەدەبی بخو ژی کرە جهێ گومانێ و رەخنەلێگرتنێ، دووبارە دیڤ جوون بو گوتارێن رەخنەیی دکر ب مەبەستا زالگەهیکرنێ ل سەر رەخنەگران وئاراستەکرنا وان و دەرخستنا خالێن لاواز وبهێز وشاشیێن رەخنەگران، هەروەسان ژبو ڤەگەراندنا مافێ نڤیسەران ئەوێ دهات خوارن ژلایێ رەخنەگرانڤە، یان وەرگرتنا وی مافێ زێدەی یێ رەخنەگران ددا هندەك نڤیسەرانب حەزاسەرێ خوە. ئانکو رەخنەیا رەخنەیێ کریار دووبارە خواندنا بەرهەمێ رەخنەیی یە پێخەمەت رێنمایکرنەکا دروست بو رەخنەگری.

هەرچەندە وەك زاراڤ رەخنەیا رەخنەیێ زارەڤەکێ نوویە، لێ هندەك رەخنەگر ئامـاژە ب وێ جەنـدێ ددەن کـو رەهـ و ریشالێن رەخنەیا رەخنەیێ بو سەردەمێ دەرکەتنا رەخنەیا ئەدەبی دزڤرن و ب بوجوونا وان رەخنەیا رەخنەیێ هەر ژ کەڤن دا هەبوویە لێ لـژێر چەند ناڤێن دی بوویە ژ وان رەخنە بخو بوو، رەخنەیا رەخنەیێ ژی مینا تیور و تێرمێن دیترێ یێن ئەدەبی کو رهـ وریشالێن وان بو سەردەمێن کەڤن دزڤرن وەلێ هەر جارەکێ لـژێر ناڤەکی و زاراڤەکی

دهاتنـه دانـان، تـا دومـاهيێ سـەربەخوبونا خـوه وەردگـرن ل ژێـر نـاڤ وزاراڤەكێ دياركريڤه و لديڤ تيورێن تايبەتڤه .

(هارۆن رەشيد) دگوتارەكێ دا كو ل ژێر ناڤ ونيێشانێن (الاسس النظريـة- النقد النقدي) دا دبێـژيت: (تيـۆرا لاسـايكرنـێ يـا ئەرسـتوى جـۆرەك ژجـۆران ب تـۆڤـێ دەسـتپێكى دهێتـە هـژمارتن بـۆ رەخنـەيا رەخنـەيێ يـا تيـۆرى بـۆ سـەر تيـۆرا ماموسـتايێ وى ئـەفلاتۆنى يـا نموونەيى، ئەوا د پەرتووكا (كۆمارێ) دا هاتى (١). ئانكو ئاماژە ب وێ چەندێ دكەت كو رەهـ و ريشالێن رەخنـەيا رەخنـەيێ بـۆ سـەردەمێن كـەڤن دزڤـرن و تيـۆرا لاسـايكرنا سروشـتى يـا ئەرسـتوى ئـەوا دناڤـا پـەرتووكا (هونـەرى شـعر)دا هـاتى ب جـۆرەك ژ جـۆران ب رەخنـەيا رەخنـىێددانيـت ، چونكه ئـەو تيـۆر ل سـەر بنـەمايێ رەخنـەگرتنێ و راسـتڤەكرنا شاشـيێن تيـۆرا نموونـەيى يـا ئـەفلاتۆنى هاتيـە ئاڤـاكرن، تيـوار نمونـەيى يـا ئەفلاتـەنى ژى وەك رەخنەيـەكێ دهـات ديـتن بـو سەروبەرێ وى سەردەمى هەرژبەرهندێ هارون رەشيد تيـورا ئەرسـتوى ب رەخنـەيا رەخنـەيێ ناڤدكـەت هەرچـەندە رەخنـەيا ئەرسـتوى زيـترە دبـوارێ فەلسـەفێ دابـو وەلێ فەلسـەفێ و ئـەدەبياتان پيوەنديـەكا مكوم پێكڤەهەيە و تەڤليهەڤن، هـەر ژبەرهنـدێ ئـەم دشـين وەك دەسـپێكەك بـو دەركـەتنا رەخنـەيا رەخنـەيێ ب گشـتى دابـنين، ئـانكو رەخنـەيا رەخنەيێ هەر ژكەڤندا هەبوويـە وەلێ هـەر لـژێر نـاڤێ رەخنـەيێ بخوە بوويە، چونكه دەما فەيلەسۆفەكى يان زانايەكێ رەخنـە ل بەرهەمـەكێ يـان ديـاردەكا ئـەدەبى گرتبـا و زانايـەكێ ديـتر يـان فەيلەسۆفەكێ ديـتر هاتبا رەخنه ل بۆچوونا فەيلەسۆف و زانايێ ئێكێ گرتبـا بڤـێ چـەندێ

[١] - اسس النقد النقدى، رشيد هارون ، مجله بابـل للدراسـات الانسانيه، مجلد،عـدد١ ،حزيران٢٠١٢ ، ل١٢١.

بۆچوون و رەخنەیا یێ دووێ دبیتە رەخنەیا رەخنەیێ وەلێ هەر لژێر ناڤێ رەخنەیێ بخوە بوویە، ئەڤە ژلایێ تێگەهی ڤە. وەلێ ژ لایێ زاراڤی ڤە دەرکەتنا زاراڤێ رەخنەیا رەخنەیێ ڤەدگەریتەڤە بۆ سەدێ بیستێ وەك پارچە کردارەك ل هەمبەری وان ئالۆزی و تەڤ لهەڤیا کەتیە دناڤا رەخنەیا ئەدەبی دا ژ ئەنجامێ دەرکەتنا ژمارەکا زۆر یا تیۆر و میتۆدێن رەخنەیی، کو هەر تیۆرەك ژ وان تیۆران ژی خودان سیما و تایبەتمەندی و ئارمانجێن خوە یێن تایبەت بوو و هەرئێکی لدیڤ بەرژەوەندیا خوە ئەدەب شرۆڤە دکر و دهەلسەنگاند. ئەو ژمارا زۆرا تیۆرێن رەخنەیی بوو ئەگەرێ تێکەلبوونا وان دهندەك سیما و بنەمایاندا تا وی رادەی زۆر جاران هن رەخنەگرێن ل سەر ئێك تیۆرا رەخنەیی ب ئایدۆلۆژیەکا جیاواز ژهەڤ کارێ رەخنەیی دکر ، هەروەکی رەخنەگرێ ئنگلیزی (ئای . ئەی . ریجاردز) ڤێ جەندێ ب (ئاژاوەی تیۆرە رەخنەیەکان) (١) ب ناڤ دکەت. هەر ژ بەر هندێ ل سەدێ بیستێ رەخنە بەرەڤ شرۆڤەکرنا گوتارێن رەخنەیی چوو ب مەبەستا (دەرخستنا ئەوان میکانیزمان یێن پروسێسا رەخنەیێ بخوە برێڤەدبەن) (٢).

ب ئەڤێ چەندێ ژی بارگرانی ل سەر مللێن رەخنەگران زێدەکر ، چونکە رەخنەگرتنا وی بۆ بەرهەمێ ئەدەبی کەتە دبەر شرۆڤەکرنێ و هەلسەنگاندنێ، (رەخنەی رەخنە بریتیە لە خوێندنەوە و پێداچوونەوە و راستکردنەوەی هەموو ئەو کارە رەخنەییانەی کە

---

[1] - رەخنەی رەخنە(ئەرك وبنەمایەکانی)، کارزان کەریم امین، گوڤارا رامان، ژ ١٥٤، ٢٠١٠/٣/١٥، ل١١٤

[2] - ڤی الیات النقد الادبی ، عبدالسلام المسدی ، دار الجنوب للنشر ، تونس ١٩٩١، ص ١٢

ئـەركيان شـيكردنەوە و هەلسـەنگاندنی دەقـی ئـەدەبی یـە). (١)لـەوا رەخنــەگر دەمــێ دەســت ب كــارێ رەخنــەیێ دكــەت نەچــاردبيت ب شـێوەكێ باشـتر ئـامرازێن خـوە بكاربينيـت ، ئـانكو لگـەل دەركـەتنا رەخنەیا رەخنـەیێ ئاسۆیێن رەخنـەیی بـەرفرەهتر لێهاتن و جوگرافیـا رەخنەیێ ژی بەرفرەهـ بوو، چونكە رەخنـە بخوە ژی بـۆ كەرستەیەك ژبـۆ رەخنــەگرتنێ. كەواتــە كــارێ رەخنــەیا رەخنــەیێ ل سـەر دوو بنەمایان دهێتە ئاڤاكرن: (یا ئێكێ رەخنەگرتنە(الانتقاد)، كو ب زمـانێ ئینگلیـزی دبێـژنێ (Critique)، مەبەسـت ژێ رەخنـە گرتنـا هـزرو بنەما و تیۆرانە. یادووێ رەخنەیا ئەدەبییە(Criticism)[٢]

رەخنــەگرێ رەخنــەیێ پـتر ئـازادی یـا هـەی د ئامـاژەپێكرن یـان ئاماژە پێنەكرنا وێ رێبازا رەخنەیێ یا بەرهەمێ رەخنـەیا ئـەدەبی پـێ شــرۆڤەدكەت ، لێ ئەڤــە وێ چــەندێ ناگــەهینیت كــو رەخنــەگرێ رەخنـەیێ خـو ب ج میتـۆد و رێبـازێن رەخنـەیی ڤـە گرێـادەت، بـەلكو ئـەڤی كـاری بـو رەخنــەگرێ ئـەدەبی بجـه دهێلیـت، چونكە كـارێ وی بـەراوردكرنا وان بنـەما و یاسـا و دەسـتۆرانە ئـەوێن رەخنـەگرێ دەقـێ ئــەدەبی د ڤــەكۆلینا خــوەدا بكارئینــاین دگــەل بنــەما ویاســاییێن وێ میتۆدێ بخوە. ئانكۆ ئەو گوتارا رەخنەیی یـا رەخنـەگرێ رەخنـەیێ بـو ڤەكۆلینا خـوە هەلبـژارتی ب شێوەكێ ئوتومـاتیكی رێبـازا رخنـەیی بـۆ رەخنەگرێ رەخنەیێ هەلدبژێریت.

بو بەراوردكرنا وان ژی پێدڤیە رەخنەگرێ رەخنەیێ شارەزایەكا باش هەبیت د وێ میتۆدا گۆتارا رەخنەیا دەقـێ ئـەدەبی لـدیف چووی،

---

[١] -رەخنەی رەخنە(ئـەرك وبنەمایـەكانی)، كـارزان كـەریم امـین ،گوڤـارا رامـان، ژ ١٥٤، ٢٠١٠/٣/٥ ، ل١١٣-١١٤

[٢] - نقد النقد ام الميتا النقد؟ ، باقر جاسم محمد ، مجله عالم الفكر،العدد(٣)، المجلد(٢٧) ،٢٠٠٩ ، ل١١٨

هەروەسان پێدڤیە دەستپاکی ژی د وێ بەراوردکرنێ دا بهێتە پاراستن ژ ئالیێ رەخنەگرێ رەخنەیێ ڤە. دکتور (حمید الحمدانی) دپێشەکیا پەرتووکا خوەدا یا ل ژێرناڤێ (السحر الموضوع) دا دوو پێنگاڤێن تیۆری دادنیت کو دکەتە ئەرك ل سەر رەخنەگرێ رەخنەیێ دا د ڤەکۆلینا خوەدا لدیف بچیت، (ئێك : پێدڤی ناکەت رەخنەگرێ رەخنەیێ، رەخنەیێ ل وی پروگرامی یان تیۆرێ بگریت یا رەخنەگرێ ئەدەبی لدیف چووی. دوو: پێدڤیە رەخنەگرێ رەخنەیێ هەمی زانینا خوە بکاربینیت د وێ تیۆرا رەخنەگرێ دەقێ ئەدەبی ل دیڤ چووی تاکو پێنگاڤ پێنگاڤ ڤەکۆلینا رەخنەیا رەخنەگرێ دەقێ ئەدەبی بشۆپینیت ، ژ قۆناغا تیۆری تا قۆناغا پراکتیکی). (١)و لدیف ڤێ بۆچوونێ ل سەر رەخنەگرێ رەخنەیێ دهێتە سەپاندن کو شارەزاییەکا باشتر ژ رەخنەگرێ دەقێ ئەدەبی هەبیت د وێ تیۆرا رەخنەگرێ دەقێ ئەدەبی لدیف چووی دڤەکۆلینا خوە دا، چونکە کارێ رەخنەگرێ رەخنەیێ راستڤەکرن و شرۆڤەکرن و هەلسەنگاندنا وی بەرهەمی یە یێ رەخنەگرێ ئەدەبی نڤیسای. کەواتە گەر کەرستێ رەخنەیا ئەدەبی دەقێ ئەدەبی بیت، کەرەستێ رەخنەیا رەخنەیێ دەقێ رەخنەییە .

لێ ژهەژی ئاماژە پێدانێ یە هەر وەکی (کارلۆنی فیللو) دبێژیت :(رەخنەیا رەخنەیێ ژجۆرە زانینەکا نە سەربەخوە دەردکەڤیت)[2] و رەخنەیا رەخنەیێ هێشت سەربەخوەییا خوە وەرنەگرتیە ، چونکە بابەتەکێ نوویە و کێم هەول هاتینە دان ژ بۆی تیۆریزەکرنا وێ و زۆربەیا وان ڤەکۆلین و پەرتووکێن ل سەر رەخنەیا رەخنێ هاتینە

[1] - دلیل الناقد الادبی ، د.میجان رویلی ، د.سع البازغی ، مرکز الثقافي العربی ، الطبعة الثانية بيروت ٢٠٠٢ ، ل٤٠٣

[2] تطورالنقد الادبی فی العصرالحدیث ، کارلونی فیللو، ترجمه،جورج سعد یونس ، دار المکتبه الحیاه ، بیروت ، ١٩٦٣، ل١٤١

دروست كـرن هـەولا جوداكرنـا وێ ژ رەخنـەيا ئـەدەبى نەداينـە و ب شێوەكێ خوە ب خـوەيى رەخنـەگران باسـێ رەخنـەيا رەخنـەيێ كريـە. ئانكو بابەتێ وان رەخنەگرتنە ل تيۆرەكا رەخنـەيى لێ نـە لـژێر نـاڤێ رەخنـەيا رەخنــەيێ بـەلكو لـژێر چـەند نـاڤێن دى و هنـد گرنگـى ب باسـكرنا سـيما و تايبەتمەنـديێن رەخنـەيا رەخنـەيێ نەداينـە، لـەورا رەخنەيا رەخنەيێ نەشيايە تا نها ببيتە بابەتەكێ سەربەخوە[1].

[1] - نقد النقد ام الميتا النقد؟ ، باقر جاسم محمد ، مجله عالم الفكر،العدد(٣)، المجلد(٢٧) ،٢٠٠٩ ، ل١١٨

پێناسێن رەخنەیا رەخنەیێ:

تاکو ئەم بشێن رەخنەیا رەخنەیێ پێناسە بکەین پێدڤیە ئەم بۆچوونێن چەند رەخنەگرەکان وەربگرین ل سەر رەخنەیا رەخنەیێ، چونکە بێگۆمان رەخنەیا رەخنەیێ ژی وەکی هەر بابەتەك دن یێن مرۆڤایەتی چەندین بۆچوون دەربارەی پێناسەکرنا وێ هەنە کو د بیت بەشەك ژوان پێناسان دهندەك خالاندا وەکهەڤ بن و دهندەکێن دیتردا ژێك جیاوازبن، چونکە بێ گومان هەر پێناسەیەك دێ لدیڤ روانگەیەکا هزری وفەلسەفی یا جودابیت ژیا دیتر وهەر ئێك ژوان دێ ب گویری بەلگە و سەلمینراوێن لبەرسدەست وان پێناسەیا خوە بو رەخنەیا رەخنەیێ داریژن، بەلێ ب ڤاڤارتن و بەراوردیەکێ دناڤبەرا واندا ئەم دشێین تارادەیەکی بگەهینە دەرئەنجامەکی ژ بۆی پێناسەکرنا رەخنەیا رەخنەیێ.

جابر عصفور دەربارەی پێناسەکرنا رەخنەیا رەخنەیێ دبێژیت:(رەخنەیا رەخنەیێ ئاخفتنەکا دی یە ل سەر رەخنەیێ و لدۆر ئاخفتنا رەخنەیی بخوە و شلۆڤەکرنا وێ، ئانکو لێزڤرینەکە ل سەر زاراڤێن رەخنەیێ و پێکهاتەیا شرۆڤەکرن و راڤەکرنا وێ رەخنەیێ).[1] کەواتە کارێ رەخنەیا رەخنەیێ لدەڤ جابر عصفوری سەر رەخنەیێ بخوەیە و شرۆڤەکرن وهەلسەنگاندنا کارێن رەخنەییە ژ لایێ پێکهاتە و پرنسیپان ڤە، ئانکو رەخنەیا رەخنەیێ ژی بخوە رەخنەیە وەلێ نە ل تێکستن ئەدەبی دهێتە گرتن بەلکۆ ل تێکستن رەخنەیی دهێت گرتن پێخەمەت راستڤەکرنا وان شاشیان یێن د وان تێکستێن رەخنەیی دا هاتینەکرن دەرهەقی تێکستا ئەدەبی.

---

[1] - قراوه فی نقاد نجیب محفوظ، ملاحظات اولیه، جابر عصفور،ابریل ١٩٨١،ل١٦٤

هەروەسان لدەف (باقر جاسم محمد) ژی رەخنەیا رەخنەیێ بریتیە ژ (قوناغا تێگەهشتنێ کا رەخنەگرێ ئەدەبی چ دەربارەی دەقێ ئەدەبی گوتیە و پێنگاڤا بهاڤێژیت کا رەخنەگری چاوا و ژبەر چی ئەڤە گوتیە ..) (١) ئانکو پێدڤیە رەخنەگرێ رەخنەیێ، رەخنەیا ئەدەبی دووبارە شروڤەبکەت و ب هەلسەنگینیت و وێ چەندێ ژی بدەتە خوەیاکرن کا ئایا رەخنەگرێ ئەدەبی تا چ رادەیە یێ سەرکەفتی بوو دهەلبژارتنا بابەتێ رەخنەیێ و دکارێ رەخنەگرتنێ دا. و مەبەستا رەخنەگرێ ئەدەبی ژ هەلبژارتنا وی تێکستێ کریە مژارا رەخنەیێ بدەتە دیارکرن و بەراورد کرنا وان یاسا و دەستوران بکەت یێن رەخنەگرێ ئەدەبی د رەخنەیا خوەدا بکارئینایین دگەل یاسا و دەستورێن وێ میتودێ بخوە تاکو بشێت وێ راستیێ بسەلمینیت کا ئایا رەخنەگرێ ئەدەبی تا چ رادە یێ سەرکەفتی بوو دکارێ خوە دا و د پێگیری کرنێ ب بنەماییێن رێبازا دەست نیشانکری ڤە. هەروەکی د پێناسەیەکا دی دا هاتی: (رەخنەیا رەخنەیێ دەرئێخستنا وان میکانزمانە کو خودێ پروسێسا رەخنەیێ برێڤە دبەن)[2]. هەروەسان خالەکا دیتر پێناسا باقر جاسم محمدی بومە دیاردبیت ئەگەر ئەم سەیرکرنەکا دی یا جیاواز ژیا بەرێ مە بو کری بکەین، ئەڤ پێناسە ژ رەخنەگرێ رەخنەیا رەخنەیێ دخوازیت ب شێوازەك فەلسەفی لدیڤ گوتارا رەخنەگری بچیت چونکە دەمێ دبێژیت (کا رەخنەگری دەربارەی دەقێ ئەدەبی چ گوتیە وبوچ گوتیە و ژبەر چ) ئانکو دخازیت رەخنەگرێ رەخنەیێ لدیڤ ماهیەتا گوتنا رەخنەگرێ

---

[1] - نقد النقد ام الميتا النقد؟ ، باقر جاسم محمد، مجله عالم الفكر ،العدد(٣)،المجلد(٢٧) ،٢٠٠٩ ، ل١٢٣

[2] - فى اليات النقد الادبى ، عبدالسلام المسدى ، دار الجنوب للنشر ، تونس ،١٩٩١ ، ص ١٢ .

بەرهەمێ ئەدەبی بجیت گوتنێ نوی پەیڤ ب پەیڤ هەلبسەنگینیت کا ئایە هیچ جورە هەستەك یان کارتێکرنەکا نڤیسەری لسەر رەخنەگری د گوتارا رەخنەیی دا رەنگڤەدایە یان نە، ئانکو ئەرکێ رەخنەیا رەخنەیێ دکەت ژێك جوداکرنا رەخنەیا ئەکادیمی و بێ لایەن ژ رەخنەیا کەسوکی.

کارزان کەریم ئەمین ژی دەربارەی پێناسەکرنا رەخنەیا رەخنەیێ دبێژیت: "رەخنەیا رەخنەیێ بریتیە لە خوێندنەوە و پێداچوونەوە و راستکردنەوەی هەموو ئەو کارە رەخنەییانەی کە ئەرکیان شیکردنەوە و هەسلەنگاندنی دەقی ئەدەبیە ، ئەمەش لە پێناو بنیادنانی گوتارەکی رەخنەیی و مەعریفی کە تایبەتمەندێتی بابەتیانە و ئیستاتیکانەی دەقی ئەدەبی رەچاو بکات"[1] . کەواتە مەبەستا رەخنەیا رەخنەیێ ژ دووبارە شرۆڤەکرن و هەلەسنگاندنا بەرهەمێ رەخنەیا ئەدەبی راستڤەکرن و پێداچوونە پێخەمەت ب هێزکرنا رەخنەیا ئەدەبیە، چونکە دەما رەخنەگرێ ئەدەبی دزانیت دێ بەرهەمی وی دووبارە بیتە کەرستە ژبۆ رەخنەیا رەخنەیێ، دێ زێدەتر گرنگیێ ب بکارئینانا میکانیزمێن رەخنەیی و لایەنێ ئیستاتیکا بەرهەمێ ئەدەبی دەت و دێ خوە ژ لایەنگیریێ د رەخنەیێ دا دەتە پاش ودێ زێدەتر رەخنەگر بەرەڤ رەخنەیا بابەتی چن، کەواتە سەرەرای هەبوونا چەندین پێناسێن جۆراوجۆر بۆ رەخنەیا رەخنەیێ لدەڤ رەخنەگرێن رەخنەیێ، لێ دبنەکۆکا خوە دا هەمی ل سەر ئێك خال رێککەفتی نە، ئانکو خالەکا هاوبەش دناڤبەرا واندا هەیە و ئەم دشێین سوێدێ ژوێ خالێ وەربگرین ژبۆ پێناسەکرنا

---

[1] - رەخنەی رەخنە(ئەرك وبنەمایەکانی)، کارزان کەریم امین ، گۆڤارا رامان، ژ ١٥٤، ٢٠١٠/٣/٥ ،ل١١٤

رەخنەیا رەخنەیێ، کو ئەو ژی (شرۆڤەکرن و هەلسەنگاندنا بەرهەمێن رەخنەیی) یە.

(فـــەخری صـــالح) ژی دەربـــارەی رەخنـــەیا رەخنـــەیێ دبێژیت:(رەخنـــەیا رەخنـــەیێ یـــا هـــەی، هـــن رەخنـــەگر بەرهـــەمێن رەخنـــەگرێن دی دخـوینن و بڤـێ چـەندێ دگەهینـە وی ئـەنجامی کـو کریـارا رەخنـــەیێ ب پەیوەنـــدیا رەخنـــەیێ ب دەقـــێ ئـــەدەبی ڤـــە ل جـارائێکێ ب داوی ناهێـت و ئـەو تیـۆرێن رەخنـەیێ یـێن ب زمـانێن جۆراوجـۆر پەیـدادبن و گەشـە دکـەن ب بـەردەوامی چاوخشاندنەکە ل پەیوەنـــدێن تیـــۆرییێن رەخنـــەییێن جۆراوجـــۆر ب دریـــژاهیا مێـــژوویێ دەردکـەڤن).[1] کەواتـە دڤـێ پێناسـێ دا فـەخری صالح ئامـاژێ ب وێ چـەندێ دکـەت کـو رەخنـەیا رەخنـەیی نـە بتنـێ ب دووبـارە خوانـدنا خوانـدنێن رەخنـەیی رادبیـت، بـەلکو ڤـەکۆلینێ ل وان پەیوەنـدیان ژی دکەت یێن تیۆرێن رەخنەیێ پێکڤە گرێددەن.

ل ژێر سایا بۆچوونێن ل سەری ئـە م دشـێین بڤـی رەنگـی پێناسـا رەخنەیا رەخنەیێ بکەین: رەخنەیا رەخنـەیێ بریتیـە ژ شـرۆڤەکرن و هەلسـەنگاندن و راسـتڤەکرنا بەرهـەمێن رەخنـەیا ئـەدەبی پێخەمـەت خزمەتکرنا بەرهەمێن ئەدەبی و رەخنـەیی و بـەرەڤ پێشـبرنا رەخنـەیا ئەدەبیە، هەروەسان رەخنەیا رەخنەیێ بکارێ رێنمایکرنـا رەخنـەگرێن ئەدەبی ژی رادبیت.

---

[1]-روژناما(حیاه)،جاڤ پێکەڤتنەك دگەل رەخنەگر فەخری صالح ، ٢٠٠٧/٨/٧.

زاراڤ و پێناسێن گوتارێ

زاراڤێ گوتـار(discourse) زارڤـەکێ رەخنـەیا نـوو یـە ، کـو درەخنـەیا هاوچـەرخا رۆژئاڤـا دا ب سـەر چـەندین ئاراسـتاندا دهێتـە شـرۆڤەکرن. تیۆریسـتێن بـوارێ زمانڤـانی و شـێوازگەری و ئـەدەبی و رەخنەیا ئەدەبی و فەیلەسۆف و زانـا چـەندین شـرۆڤەکرنێن جیـاواز و ب کارئینانێن جۆراوجۆر ژبۆ ڤـی زاراڤـی کرینـە، کـو هـەر ئێکـی لـدیڤ تایبەتمەندیا خوە بکارئینایە ، لێ ب شێوەکێ سەرەکی زاراڤێ گوتـارێ ل سەر سێ ئاستان دهێتـە شـرۆڤە کـرن و پێناسـەکرن کـو ئـەو ئاسـتە ژی ئەڤێن ل خوارێ دیارکرینە :

١- ل سـەر ئاسـتێ زمانـەوانی و ڤـەکۆلینێن شـیوازگەری ، کـو لـدەڤ زمانڤانـان گوتـار ب ڤـی شـێوەی دهێتـە پێناسـەکرن: "گوتـار بریتیـە ژ یەکەتیا زمانی کو پتر ژ رستەکێ پێکهاتیـە چ زارەکی بیت یـان نڤیسی بیت، هەروەسان بریتیە ژ ڤـەکۆلینێ ل پەیوەنـدیێن دناڤبـەرا یەکـەیێن زمانی یێن هەر زمانەکێ دا" (١)

٢- ل سەرئاستێ هزری و ئایـدۆلۆژی و فەلسـەفی ژی چـەندین پێناسـێن جۆراوجـۆر ژبـۆ گوتـارێ هاتینـە کـرن ژ وان پێناسـان ژی، میشـل فوگـو دبێـژیت: (گوتـار تۆرەکـا ئـالۆزە ژ پەیوەنـدیێن جڤـاکی و سیاسـی و رەوشەنبیری کو چاوانیا دانـا بـەر ئێکا ئـاخفتنێ و شێواز و کارتێکرنـا

١- دلیل الناقد الادبی ، د.میجان رویلی ، د.سعد البازغی ، مرکز الثقافي العربی ، الطبعة الثانیة بیروت ٢٠٠٢ ، ل١٥٥

وێ ل سەر خواندەڤان و گوهداران خالا سەرەکی تێدا پێکدئینیت).[1]

).[1]

٣- ل سەر ئاستێ ئەدەبی و رەخنەیا ئەدەبی ، گوتار ل سەر دوو جۆران دابەش بوویە ، ئەو ژی: (گوتارا ئەدەبی و گوتارا رەخنەیا ئەدەبی).

دەربارەی گوتارا ئەدەبی ل سەر ئاستێ ئەدەبی ژ هەمەرەنگیا پێناسان و چەمکان بێ بار نەبوویە و د هەر قوتابخانەك و رێبازەکا ئەدەبی دا گوتارێ فۆرم و واتایا خوە یا تایبەت هەیە و هەر ئێك لدیڤ وێ قوتابخانێ و رێبازا ئەو پەیرەو دکەت گوتار پێناسە کریە. (گریماس) دبێژیت: "گوتار و تێکست هاو مانای یەکترن ".[2] کەواتە گریماس گوتارێ د ئاستێ تێکستی دا شرۆڤەدکەت و دکەتە خودان تایبەتمەندیێن تێکستی، ئانکۆ تێکستی و گوتارێ دکەت خودان تایبەتمەندین هاوبەش. رەخنەگرێ فەرەنسی (رۆلان بارت) دناڤ چوارچێوێ زمانەوانیدا باسی گوتارێ دکەت و ب زمانێ ڤەگێرانێ دبەستیت و ب بۆچوونا وی (گوتار بریتیە ژ رستەکا مەزن و ڤەگێرانا وێ ژی بریتیە ژ رستەکا مەزنتر).[3] جولیا کریستیڤا ژی گوتارێ دناڤا زمانێ شعرێ دا پێناسە دکەت ب تایبەتی زمانێ سیمۆلۆژی، هەر ژبەر هندێ ژی کریستیڤایێ زاراڤێ (سیمیۆلۆژیا گوتارێ) داهێنا، ب وێ

---

[1] -میشل ڤوگو ، نظام الخطاب ، ترجمه، محمد سبیلا ، دار التنویر ، بیروت ، ١٩٨٤

[2] - فەرهەنگی زاراوەی ئەدەبی و رەخنەیی ، نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد ، چاپخانەی بینایی ، سلیمانی ، ٢٠١١ ، ل٣٥٣_٣٥٤

[3] - هەمان ژێدەر ، ل٣٥٧

واتایێ کو گوتار هەلگرا واتایێن ئامـاژەدار و دەلالـەتێن ژێك جوٚدایـە.[1] تزڤیتیان تودوروٚڤ گوتارێ دناڤا ئەدەب و رەخنـەیا ئـەدەبی دا دبینیـت، چـونکە ئــەدەب بریتیــە ژ دەربرینــی.[2] کەواتــە بــیرو بوٚچــوونێن تیوٚریستێن ئەدەبی دەربارەی سروشتێ پەیوەندیا گوتارێ و ئـەدەبی ب سەر دوو بوٚچوونان دابەش دبیت

(یائێکێ : گوتارێ و تێکستی ژێـك جودا ناکـەن و ب ئێـك واتـا دادنـن ، هندەك جاران زاراوێ گوتارێ بو تێکستی بکاردئینن. بوٚچوونا دووێ : تێکستی و گوتـارێ ژێـك جـودا دکـەن و هـەرئێکێ ژبـوٚ مەبەسـتەکێ و واتایەکا جیاواز بکاردئینن).[3]

دەربـارەی پێناسـەکرنا گوتـارا رەخنـەیی لـدیڤ قوتابخانـە و رێبـازێن رەخنـەیا ئـەدەبی بڤـی شـێوەی هاتیـە پێناسـەکرن: (گوتـارا رەخنەیی بریتیە ژ وێ گوتارێ ئەوا ب کارێ نیشاندان و شـروٚڤەکرن و راڤـەکرن و هەلسـەنگاندنا بەرهـەمێ ئـەدەبی رادبیـت ، پێخەمـەت ئاگەهــدارکرنا خوێنــدەڤانی ل ســەر گرنگیــا وی بەرهــەمی تــاکو خوێندەڤان بزانیت دێ چ خوینیت و بینیت و گوە لێ بیت دناڤا وان بەرهەمێن ئەدەبی ئەوێن دناڤ و دەرڤەی وەلاتی دەردچن).[4]

---

[1] - هەمان ژێدەر ، ل٣٥٧

[2] - هەمان ژێدەر ، ل٣٥٨

[3] - فەرهەنگی زاراوەی ئەدەبی و رەخنەیی ، نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد ، چابخانەی بینایی ، سلیمانی ، ٢٠١١ ، ل٣٥٥- ٣٥٦

[4] سبل الصحافة في الفنون الصحافة ، سامی ندا جاسم الدوری ، تموز للطباعة و النشر ، دمشق ٢٠١١

دڤـێ پێناسـێ دا دهێتـه خوەیـاکرن کـو کـارێ سـەرەکی یـێ گوتـارا رەخنـەیی بـریتیه ژ هشـیارکرن و ئاگەهـدارکرنا خوانـدەڤانێ ئاسـایی ژ بەرهـەمێن ئـەدەبی یـێن بـاش ، هەروەسـان گوتـارا رەخنـەیی ب شـێوێ دانوســتان ژی دهێتــه پێشکێشــکرن ژبــۆی خوێنــدەڤانان ، کــو دوو رەخنەگر یان زێدەتر د گۆڤارەکێ دا یان ل بەلاڤۆکەکا ئـەدەبی ب رێکا گوتـارێن رەخنـی دانوسـتانێ دگـەل ئێـك دوو دکـەن ل سـەر تیـۆرێن رەخنەیی و داهێنانێن د بیاڤێ رەخنـەیا ئـەدەبی دا و بەرسـڤا هەڤـدوو ددەن، ئەڤجا چ ب شـێوازەکێ راسـتەوخۆ بیـت یـان نـە راسـتەوخۆ. ئـەڤ چەندە ب روونی دپێناسا (محمود عیساوی) دا ژبـۆ رەخنـەیا ئـەدەبی دیـار دبیـت دەمـا دبێـژیت :(گوتـارا رەخنـەیی بریتیـه ژ دانوسـتانەکا فەلسەفی بۆ شێوازێن رەخنـەیا ئـەدەبی ، هەروسـان ئاخفتنەکـه ژی کـو جـۆرە ئالۆزیــەك تێــدا هەیــه ژبــۆی کریــارا ئــەدەبی و مــەزنکرنا زاراڤان).[1]

محمـود عیسـاوی پـەیڤا (دانوسـتانەکا فەلسـەفی) بکارئینایـه کـو مەبەست پێ دانوستان کرنه ل سەر تیۆرێن رەخنەیی، چونکه تیـۆرێن رەخنەیی ل سەر بنەماییێن فەلسەفی و هزری دهێنه ئاڤاکرن .

وەسا دبین کو پێدڤیه ئاستێ سیی ژی بـو گوتـار ئـەدەبی بهێت زێــدەکرن ئــەوژی(گوتــار رەخنــەیا رەخنــەیێ) کــو کــارێ ئــەڤێ گوتارێ(هەلەسنگاند وشـروڤەکرنا گوتـارێن رەخنەییـە، بمەبەسـتا ژێـك

[1] الفرق بين النقد والخطاب النقدى ، محمود عيساوى ،موقع الالوكة للستشارات ، ٢٠١٣/٣/٢

جوداكرنا رەخنەیا ئەكادیمی وبێ لایەن ژ رەخنـەیا كەسوكی ولایەنـدار و رێنمایكرنا رەخنەگران).

جۆرێن گوتارێن رەخنەیی

رەخنەیا ئەدەبی ئەو بیاڤە یا کو رەخنەگرێ ئەدەبی کاری لسەر تێکستێن ئەدەبی و رەخنەیی دکەن. و ب بۆرینا دەمی چەندین گۆرانکاری ژ ئەگەرێ زندیبوونا وێ ل سەر رەخنەیێ دا هاتینە. دهەر قۆناغەکا مێژوویی دا رەخنەیا ئەدەبی خودان چەندین تایبەتمەندی و سیمایێن تایبەت بوویە کو وێ ژ قۆناغێن بەری خو و ژقۆناغێن ل پشت خوە جودا دکەت ، چونکە د هەر قۆناغەکا ئەدەبی دا چەندین تیۆرێن تایبەت دەرکەتینە و دهەر تیۆرەکێ دا ب شیوازەکی تایبەت بەرهەمێ ئەدەبی هاتیە خواندن ژ لایێ رەخنەگرانڤە و ئەو خواندن کەتیە دخزمەتا لایەنەکێ یان جەمسەرەکێ کریارا داهێنانا ئەدەبی کو ئەو ژی (نڤیسەر ، دەق ، خواندەڤان)ە .

ب درێژاهیا مێژوویا رەخنەیا ئەدەبی ئەو جەمسەر ژێک هاتینە گوهرین و د هەر قوناغەکێ دا بانگەشە بو مرنا جەمسەرەکی و ژ دایک بوونا جەمسەرەکێ دی هاتیە کرن و لدیف بانگەشەیا رەخنەگری بۆ ئێک ژ ڤان جەمسەران ئەم دشێین جۆرێ گوتارا وی دەستنیشان بکەین، هەروەکی دکتۆر محمد بەکر د بێژیت: "هەر دەقێکی ئەدەبی ، سێ رەگەزی سەرەکیی تێدایە ، چوونیەتی رەفتارکردنی تیۆری لەگەلیاندا، جۆری رێبازێکی دیاریکراوی رەخنەیی دەستنیشان دەکات ، پەیامگر ، دەق ، پەیامدەر ، لێرەوە دەتوانێت رێباز و قوتابخانە رەخنەییەکان بە گوێرەی جەختکردنیان لە سەر یەکێك

یان چەند یەکێك لەو رەگەزانە پۆلین بکرێن."[1]کەواتە محمد بەکر دوپاتیێ لسەر وێ چەندێ دکەت کو سێ رەگەزێن سەرەکی د هەر دەقەکێ ئەدەبی دا هەنە ئەو ژی (نڤیسەر، دەق، خواندەڤان) و لدیف دوپاتیا رەخنەگری ل سەرئێك ژڤان رەگەزان ئەم دشێین جۆرێ وێ گوتارا رەخنەییێ دەست نیشان بکەین. و ئەڤ رێبازێن ل خوارێ دیارکری لدیف دوپاتیا وان ل سەر جەمسەرەك ژ جەمسەرێن کریارا رەخنەیی هاتینە پۆلین کرن:

ئێك: جەمسەرێ نڤیسەری (دانەر):

دڤان جۆرە ڤەکولینێن رەخنەیی دا نڤیسەر دبیتە سەنتەر ژ بو شرۆڤەکرنا بەرهەمێ ئەدەبی، چونکە ئەو رەخنەگرێن دوپاتی ل سەر ڤێ بۆچوونێ دکر وەسان هزر دکر کو نڤیسەر و بەرهەمێ ئەدەبی ژێك ناهێنە جوداکرن و کارتێکرنا نڤیسەری هەر ل سەر بەرهەمێ وی دمینیت هەروەکی (مەدام دوستایل و هیپولیت تین) دبێژن" (هەتا تو ب دروستاهی ل بەرهەمی تێبگەهی ، دڤێت بەری هنگی تو ب دروستاهی ئەگەرێن پەیدابوونا وی بەرهەمی بزانی)[2] . ئانکو پێدڤیە مرۆڤ ژینگەهـ و سەردەمێ پەیدابوونا بەرهەمێ ئەدەبی بزانیت تاکو مرۆڤ ل بەرهەمی تێبگەهیت ، کەواتە دوپاتیێ ل وێ چەندێ دکەت کو بەرهەم و ژینگەهـ و نڤیسەر ژێك ناهێنە جوداکرن. هەروسان

[1] - پەخشانە شیعری کوردی ، د . محمد بەکر ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ٢٠٠٤ ، ل١٣

[2]- دەراڤەك ژ رەخنێ (رەخنە و ڤەکولین)، د.نعمت الله حامد نهێلی، وەشانێن ئێکەتیانڤیسەرێن کورد تایێ دهوك ، چاپخانا هاوار ، دهوك ، ٢٠١٠ ، ل١٥٥

(بۆڤۆن) ی دەبارەی ڤیٚ چەندیٚ گۆتیە: (شێواز مرۆڤە)،[1] کەواتە تا مرۆڤ ل شێوازێ بەرهەمی تێبگەهیت دڤێت ل وی مرۆڤی بگەهی ئەویٚ ئەو شێوازە بەرهەم هێنایی، چونکە هەر مروڤەکی شێوازەکێ تایبەت بخوڤەهیە، ییێ نڤیسین وهزرکرن ورەڤتارکرنێ، لەو وەسا دبینێن کو بەرهەمێ ئەدەبی ژ رەنگڤەدانا نڤیسەرییە، ئانکو ژینگەها نڤیسەری و کەساتیا وی کاریگەریی ل سەر بەهەمێ ئەدەبی هەیە لەومانەکێ تاکو ل بەرهەمێ بگەهین پێدڤیە ل نڤیسەری وژینگەها وی ژی بگەهین، چونکە ئەگەر بەرهەم ژکەسایەتی وسەردەمێ نڤیسەری بهێتە جوداکرن پێگەهێ خوەژدەست ددەت و کودێن وی ب نەپەنی دمینن، نڤیسەر کورێ سەدەمێ خوەیە، ئەڤ گوتنا بوری بوجونەکە ژ بوجونێن رەخنەگرێن ڤێ جورێ گوتارێ کو ئاماژەیەك بو ئاڤا بوری مەگوتی ، ئانکو دوێ هزرێ دانە کو نڤیسەرنابیت ژ سەردەمێ وی بهێتە ڤەقەتاندن وبەرهەمی ژی نابیت ژ نڤیسەری بهێتە ڤەقەتاندن (نڤیسەر و سەردەم و تێکست) ب سێ تشتێن پێکڤە گرێدای قەلەم ددەن کو ج جار ناهێن ژێکڤەکرن وتاکو ب دروستی ل کەسایەتی ودەرونێ نڤیسەری وسەردەمێ نڤیسینا تێکستی نەهێت زانین شروڤەکرن تێکێست روهن نابیت.

دڤان گۆتنان دا دیار دبیت کو بەرهەمێ ئەدەبی دڤێت دخزمەتا نڤیسەری دا بهێتە شرۆڤەکرن و زۆربەیا تیۆرێن کەڤن ئەوێن ب تیۆرێن کلاسیك دهێنە نیاسین (جڤاکی و دەروونی،

[1] هەمان ژێدەر ، ل١٥٦

مێـژوویی، رەوشـتی ...) پـەیرەویا ڤـی جەمســەری دکـەن و شـرۆڤەكرنا بەرهــەمێ ئــەدەبی دكەنــە دخزمــەتا نڤیســەری دا و ژبــۆ شــرۆڤەكرنا بەرهــەمی مفـای ژ ژان و سـەردەم و دەروون و رەفتـارێن نڤیسـەرێن وێ وەردگریت.

دوو:جەمسەرێ دەقی (تێكستی):

پشــتی تیــۆرێن نــوی یــێن رەخنــەیی ورەخنــەگرێن نــوی پەیــدابووین ب تایبــەت (رۆلان بارت)دووبــارە پێداچــوون بــو كریــارا رەخنەیێ هاتە كرن، وی بۆچوونا رەخنەگرێن كلاسیك گوهری و دەقـێ ئەدەبی ژ نڤیسەری و ژینگەها وی جوداكر (ل ژێـر كاریگـەریا رەخنـەیا فۆرمالیسـتێن رووس رەخنـەیا نـوی ل ئـەمریكا و بریتانیـا سـەهلدا و ئاراسـتێ شـرۆڤەكرنا دەقـی گـوهری و بـەرەڤ دەقـی بخـو زڤرانـد)[1] و ئاراستێ شرۆڤەكرنا دەقی بۆ دەقـی زڤرانـد و مرنـا نڤیسـەری و ژدایـك بوونـا دەقـی (جەمسـەریا دەقی)راگەهانـد. رولان بـارت دبێژیت:(ئـەو نـەهێنیا دەقـەكی ژ دەقـەكێ دی جودا دكـەت و بهایی ددەتـە دەقـی یـا دناڤا رێزێن دەقی بخوە دا ، پێدڤی یە ب تنێ دناڤا رێزێن دەقی دا ئـەم ل وێ نەهێنییێ بگەرین، خواندەڤانێ دروست وێ چـەندێ بـاش دزانیـت ، ئەڤێن پشـت ب نڤیسـەرەكێ نـەئامادە نابەسـتن بـەلكو پشـت ب دەقـی بخوە دبەسـتن).[2] ئـەڤ چـەندە ژی دەرئـەنجامێ وێ چـەندێ بـوو كـو د رەخنــێن كەڤنــدا دەق دهاتــە پشــت گوهــ هــاڤێتن و ب تنـێ گرنگـی ب

[1] مفهومات في بنية النص ، وائل بركات ، سورية ، ل٣

[2] -مناهج النقد الادبى ،اليزابيث غافو غالون، ترجمة . يونس لشهب ، عالم الكتب الحديث للنشر والتوزيع ، الاردن ،٢٠١٣ ، ل ٧٠

نڤیسەری دهاتە دان، لەو رەخنەیا نوو هەول دا سەنگ و بهای بو دەقی بزڤرینن، چونکە ب بۆچوونا وان دەستهەلاتا زمانی گەلەك ژ دەستهەلاتا نڤیسەری مەزنترە، هەر وەکی(میشل فوگو)دبێژبت: (نڤیسەر ژی دکەڤیتە ل ژێر کاریگەریا زمانی).[1] لەو پێدڤیە دەق کو کو ژ زمانی پێکهاتیە ببیتە سەنتەرێ ڤەکۆلینێن رەخنەیی و بۆ ڤێ مەبەستێ مرنا نڤیسەری راگەهاند، ئەڤ چەندە ژی وەکو بارجە کردارەکێ بو لدژی جەمسەربونا نڤیسەری، چونکە تێکست ب تەمامی دهاتە پشتگوهاڤێتن وچ گرنگی نەددا تێکستی لەو ڤان رەخنەگران هەولا مراندنا نڤیسەری دا تاکو بهایێ تێکستی بو بزڤرینن، مراندنا نڤیسەری ژی مەبەست پێ ئەوبو کو ئێدی چ گرنگیەك نەهێت دانە ب نڤیسەر، چونکە نڤیسەری کەسەکێ نەیێ ئامادەیێ بتنێ تێکست یێ ئامادەیە ولبەردەستە لەو پێدڤیە رەخنەگر خو ب تشتێ نەئامادەڤە گرێنەدەن بەلکو گرنگیێ ب وی تششتی بدەن یێ لبەردەست هەی کو ئەوژی تێکستە، ب واتایەکا دیتر بشتی نڤیسەر بەرهەمی دنڤیسیت ئێدی ئەو بەرهەم نامینیت مولکێ نڤیسەری بەلکو دبیتە مولکێ خواندەڤانی وب تەمامی ژ نڤیسەری دهێتە جوداکرن. باشترین ئامارازێن لبەردەستێ وان ژی (زمان و فورم)بون، لەورا وان گرنگیەکا زوور ب فورما بەرهەمی و زمانی وی ددا بێخەمەت ڤەگێراندنا بەهایێن هونەری یێن بەرهەمی ئەوێن دهاتنە پشت گوه هاڤێتن ژلایێ جەمسەرگیرێن نڤیسەریڤە، ژرێبازێن رەخنەیی یێن گرنگی ب

---

[1] - اشكالية تأصيل الخطاب النقدي العربى (التناص نموزجا) ، د.عاصم (محمد امين)بنى عامر ،د.منذر ذيب كفافي ، ل١٦

جەمسەربونا تێکستی ددا (تیورا فورمالیست ، تیورا بونیادگەری و تیورا شێوازگەریێ...).

سێ: جەمسەری وەرگری:

پشتی وەرگرتنا جەمسەریێ ژلایێ دەقی ڤە ، ئاراستەیێ رەخنەیێ بەرەڤ ناڤا دەقێ ئەدەبی چوو ، کوژی و پەیڤێن تارییێن دەقی هاتنە شرۆڤەکرن ژ لایێ رەخنەگرانڤە، لێ ئەڤ چەندە بۆ ئەگەرێ سەرهلدانا ئاریشەکا دی، ئەو ژی رەخنەگر ب دلێ خوە کەتنە دناڤا تێکستی دا و خو وەك دەستهەلاتدارەکێ رەها دیت و حوکمێن رەها دان سەر تێکستی و ژ جوانکاریا هونەری وشعریەتێ دوور کەتن و زێدەتر بەرەڤ زمانەکێ هشك چوون، لەو هندەك بۆچوونێن نوو دەرکەتن و ئێدی هزرا (جەمسەریا دەقی) بەرەڤ نەمانێ چوو. (ب دیتنا هندەك رەخنەگران ، پێدڤیە وەرگر ببیتە سەنتەر، چونکی هەر ئەوە دشێت ل دوماهیێ تێکستی بەروڤاژی بکەتەڤە و زێدەهی و خواندنێن خوە یێن تایبەت بۆ وی تێکستی بەرهەم دئینیت ، ئانکۆ خواندەڤان تێکستی دنڤیسیتەڤە، لەورا فەرە ئەو ببیتە جەمسەر)[1]. ئانکو دەسهەلات ژ تێکستی هاتە وەرگرتن و بۆ وەرگری چوو، چونکی ئەو وەرگرە ل دویڤ ئاست و تێگەهشتن و کارلێکیا خوە ل گەل تێکستی گهورینێ و زندیبوون و بزاڤێ دئێخیتە دکریارا رەخنەیی و بەرهەمئینانێ دا.

مەبەست ب وەرگری نە وەرگرێ ئاسایی یە بەلکو مەبەست پێ

---

[1] - دەراڤەك ژ رەخنێ (رەخنە و ڤەکولین)، د.نعمت الله حامد نهێلی ، وەشانێن ئێکەتیانڤیسەرێن کورد تایێ دهوك ، چاپخانا هاوار ، دهوك ، ٢٠١٠ ،ل ١٥٨

وەرگـرێ شـارەزا وجالاكـە، وەرگـرێ جـالاك ئـەو كەسـەیێ بەرهـەمێ ئەدەبی دخوینیت بێخەمەت ئەنجامـدانا داهێنـانێ ، ئـانكو مەبەسـت ب خواندەڤانێ جالاك ئەو كەسە یێ شیانێن ئاڤاكرنـا هـزرێن نـوی ل سـەر بنـەمایێن هـزرێن كـەڤن هـەین، ئـانكو هـزرێن كـەڤن دكـەت بنـەما بـو دروست بونا هزرێن نـوی و دەمـا خوانـدنا بەرهـەمێ ئـەدەبی دا تێبنـی لدەڤ دروست دبن، بشتی دووبارەكرنـا كریـارا خوانـدێ بـو دووجـار یـان زەتر ئەو تێبنیان هەمیان كومڤەبكەت و دگوتـارەكێ یـان پەرتوكەكێـدا بنڤیسیت، بڤێ چەندێ داهێنانێ دەكەت وبەرهەمەكێ نوی دئافرینیـت ل سـەر كیسـتێ بەرهـەمێ كـەڤن یـان بەرهەمـەكی نـوی ژیـێ گـەڤن بئافرینیت.

باسێ دووێ:

پێشچافکرنا شێوازێن ڕەخنەیێن دگوتاران دا هاتیە پەیرەوکرن و هەلسەنگاندنا وان

ئێك: خواندنەك رەخنەیی بۆ خواندنا دەروونجڤاكی یا د.عارف حیتۆی بۆ رۆمانا تۆرین :

(د.عارف حیتۆ)ی دهژمارا (٥٩) یا گۆڤارا پەیڤ دا گوتارەك ل ژێر ناڤ ونیشانێن (ئەڤینی وەغەرەكە ژبۆ لێگەریانێ، خواندنەك دەروونجڤاكی بۆ رۆمانا تۆرین) بەلاڤكریە .

هەروەك ژ ناڤێ خواندنا د.عارف حیتۆی دیار كا خواندنا خوە یا رەخنەیی ژبۆ رۆمانا تۆرین ل سەر كیژ تیۆرێن رەخنەیی ئەنجامدایە كو ب شێوەكێ راستەوخۆ ئاماژە پێدایە ئەو ژی تێكهەلكرنا دوو تیۆرێن رەخنەیی یە كو گرنگیێ ب بابەتێن ژ دەرڤەی دەقێ ئەدەبی ددەن د هەلسەنگاندنا بەرهەمێ ئەدەبی دا ئەو ژی تیۆرا (دەروونی) وتیۆرا (جڤاكی)نە.

د خواندنا ڤێ گوتارێ دا دیاردبیت كو رەخنەگری خواندنا دەروونی دناڤا خواندنا جڤاكی دا خەندقاندیە. ب واتایەكا دی خواندنا دەروونی هاتیە زربابكرن ب تنێ د ناڤو نیشانی و هندەك جهێن كێم دا ئاماژە بۆ هاتیە كرن. رەخنەگری هەول نەدایە بنەماییێن تیۆرا دەروونی ب شێوەیەكێ بەرچاڤ پراكتیزە بكەت و دەروونێ نڤیسەری یان دەروونێ كەسایەتییێن دناڤا رۆمانێ دا بێخیتە بەر پرسیارێ و گەنگەشێ یان شرۆڤە بكەت و ئاماژێ ب گرێییێن وان یێن دەروونی بدەت. یان ژی باسێ چ گرێییێن دەروونی نەكریە كو خواندەڤانێ

ئاسایی نەشێت ب ساناهی تێبگەهیت وپێدڤی ب رەخنەگری هەبیت تاکو بو خواندەڤانی وان گرێیان شرۆڤە بکەت.

هەرچەندە د هندەك جهێن گوتارا خوە دا ئامـاژە ب پەیڤا(سێکس) کریە و (فروید دیارکریە کو کارێ هونەری ب گشتی و ئەدەبی ب تایبەتی رێکەکە ژبۆ دەبرینکرنێ ژ حەزا سێکسی و حەزێن کپیکری یێن د نەستێ مرۆڤی دا کوم بووین)[1]، لێ ب شێوەکێ سەرڤەسەرڤە باسکریە و ب کەسایەتێن رۆمانێ یان رۆماننڤیسی بخوەڤە گرێنەدایە.

لێ بەرۆڤاژی تیۆرا دەروونی رەخنەگر ب شێوەکێ ورد ل سەر تیۆرا جڤاکی راوەستیایە و بنەمایێن وێ ب شێوەکێ روون و ئاشکەرا و بەرفرەه بکارئینایە. شیایە چەندین دەلالەت و کۆدێن گرێدایی جڤاکی دناڤا رۆمانێ دا دەست نیشان بکەت و شرۆڤەبکەت. ئەو دیاردەیێن وی دەسنیشانکرین ژی ئەڤەنە: (ئەڤینی ، هەڤرکیا رەگەزی دناڤبەرا (نێر و مێ)، هەڤرکیا کەڤنی دگەل نووی، هەڤژینی، خیانەت و ئەڤینا وەلاتی). ب شێوەکێ روون ئەڤ دیاردە داینە خوەیاکرن و ژبۆ هەر دیاردەیەکێ پارچەکا رۆمانێ وەرگرتیە کو ڤان دیاردان تێدا رەنگڤەداینە و هەولدایە وێ پەیوەندیا دیالێکتی یا دناڤبەرا بەرهەمێ ئەدەبی وجڤاکی دا هەی بدەتە خوەیاکرن.

---

[1] - مفا وەرگرتن ژ وانێن (د.نعمەت الله حامد نهێلی)، ماموستایێ زانکۆیا دهوك کولیژا ئادابی ، پشکا زمان و ئەدەبێ کوردی ، وانا (رەخنا پراکتیکی)، کورسێ ئێکی سالا خواندنا ٢٠١٤-٢٠١٥ .

هەروەسان باسێ دياردا (سێکسی) ژی کريە پتر وەك دياردەکا کۆمەلايەتی، نەخاسمە کو دبێژيت:"چێکرنا خێزانێ ل سەر شەنگستێ ئەڤينيێ و سێکسی دهێتە ئاڤاکرن .."[1] ئانکو باسێ رۆلێ سێکسی هاتيە کرن دپرۆسێسا پێکئينانا خێزانێ دا نە وەك ئاريشەك يان ئێشەکا دەروونی .

هەروەسان رەخنەگر د ڤێ کريارا رەخنەگرتنێ دا نەشيايە خۆ ژ پاشخانەيا جڤاکی و کەلتۆريا خوە رزگار بکەت دەما دبێژيت:"زەلامێن رۆژهەلاتی شاهنازيێ ب فرە هەڤبەندی يێن خوە يێن دلينی و سێکسی دبەن ". ژ ڤێ گۆتنا حوکمدەر ل سەر هەمی زەلامێن رۆژهەلاتی بۆمە دياردبيت کو رەخنەگر کەتيە لبن کاريگەريا چاشخانەيا خوەيا جڤاکی و کەلتۆری، لەو ب شێوەکێ هەرەمەکی و گشتگير حوکم ل سەر هەمی زەلامێن رۆژهەلاتی دايە .

هەروەسان رەخنەگر نەشيايە خوە ژ کارتێکرنا بەرهەمی بپارێزيت د دەمێ رەخنەگرتنێ دا و وێ کارتێکرنێ د دەسپێکا نڤيسينا رەخنەيێ دا رەنگڤەدايە و ژ دەستهەلاتا رەخنەگری دەرکەتيە، ئەڤە يا ديارە دەما رەخنەگر رۆمانێ ژبۆ خواندەڤانی پێشکێش دکەت، ب شێوەيەکێ ئنتيباعی باسێ ناڤەرۆکا وێ دکەت و پەيڤێن وی ب هەست و سۆزێن وی هاتينە تامدان، بۆ نموونە دەما دبێژيت:" گەنجەکێ شاعر و رۆژنامەڤان خوە بەرهەڤ دکەت کو سەفەرەکا لێگەريانێ بەر ب حەز

---

[1] -گۆڤارا پەيڤ ، ئەڤينی وەغەرەك ژبۆ لێگەريانێ ،خواندنەك دەروونجڤاکی بۆ رۆمانا تۆرين، د. عارف حيتۆ، ژمارە ٥٩ ،ل ٢٣

و خەون ودیتنێن خوەڤە بکەت، ئەڤ سەفەرە مینا خەونەکێ یە ..."[1] . هەروەسان ل جهەکێ دی دبێژیت: "بەرۆڤاژی پێشبینیا خواندەڤانی، نڤیسەر ب (شارەزایی) رۆلێ خوە یێ ڤەگێرانا چیرۆکێ دکەتە د دەستێ پەهلەوانێ خوە یێ سەرەکی دا و بەرێ خواندەڤانی ددەتە پەهلەوانەکا دی یا ڤەشارتی."[2] کو دڤێ رستێ ژی دا پشتەڤانیکرن و پەسن ب شێوەکێ روون و ئاشکەرا دەردکەڤیت کو رەخنەگری هەولدایە رۆماننڤیسی ب کەسەکێ بلیمەت و شارەزا بدەتە دیارکرن. ئەڤ چەندە ژی ژ ئەگەرێ کارتێکرنا بەرهەمێ ئەدەبییە ل سەر رەخنەگری و بەرۆڤاژی کارێ رەخنەیی یە کو پێدڤیە رەخنەگر خوە ژ پەسن و مەدحکرنا نڤیسەری بدەتە پاش و رێ نەدەتە هەست وسۆزێن وی لسەر کارێ وی یێ رەخنەیی زال ببن و دناڤا ناڤەرۆکا رەخنەیا وی دا رەنگڤەدەن تاکو بشێت بشێوەکێ ئەکادیمی و تیۆریانە رەخنەیا خوە ئاراستەی دەقێ ئەدەبی بکەت .

ل دوماهیا هەلسەنگاندنا مە ژبۆ ڤێ گوتارا رەخنەیی ئەم گەهشتینە وی ئەنجامی کو رەخنەگر شیایە ب شێوەیەکێ سەرکەفتی بنەمایێن رەخنەیا جڤاکی بکاربینیت و چەندین کۆدێن رەخنەیی بدەتە دیارکرن و شرۆڤەبکەت، لێ د بکارئینانا رەخنەیا دەروونی دا نەشیایە تارادەکێ باش بنەمایێن وێ تیۆرێ بکاربینیت و مفای ژێ وەربگریت، بەلکو هەولا خوە دزینێ ژێ کریە. زێدەباری دەرکەفتنا هەستێن وی د هندەك کوژیێن گوتارا وی یا رەخنەیی دا ژبۆ مە

---

[1] - هەمان ژێدەر ،ل ١٧

[2] - هەمان زێدەر ،ل ٢٠

دوورکـــەفتنا وی ژ بابەتیبوونێ(مەوزووعیـــەتا رەخنـــەگری) بەرچـــاڤ دکەت.

دوو: خواندنەك رەخنەیی بۆ گوتارا (هاڤیبوونـا دەمـی دوەغەرا یەزدانی دا):

هاڤیبوونـا دەمـی دوەغـەرا یـەزدانی دا نـاڤ ونیشـانێن گوتارەکـا رەخنـەیی یـە کـو رەخنـەگر مسـتەفا سـەلیم ل سـەر هۆزانـا (وەغـەرا یەزدانی) یا هەڤال فندی ئەنجامدایە. پشتی چەند خواندنـەکێن لـدیڤ ئێك ژبۆ ڤێ گوتارا رەخنەیی، چەند سەرنج و تێبینییێن رەخنـەیی بـالا مـە بـۆ ڤـێ گوتـارێ راکێشـا تـاکو بێخینـە د تـەرازوویا رەخنـەیی دا و بهەلسەنگینن.

ل دەسـتپێکا گوتـارێ رەخنـەگری هەولدایـە کـو چـەند روونکرنـەکا بدەتە سەر تێگەهێ هۆزانێ، یـان ب واتایـەکا دی هـۆزانێ پێناسـەبکەت. د وێ روونکرنا وی بو پێناسا هۆزانێ دا، هۆزان ب دیاردەکا تاکەکەسـی دایـە دیـارکرن و ب پاشـخانا ژیانـا تاکەکەسـی دایـە دیـارکرن دەمـا دبێــژیت:"جیهانا هەلبەسـتێ جیهانــەك فانتــازی و ڤەشـارتی یــە و بێهێشەکا تاکی"[1]. هەروەسان رەخنەگر هـۆزانێ زێـدەتر دەسـت نیشـان دکــەت و ب بیرهــاتن و بیرەوەریــێن تاکــە کەســی ڤــە گرێــددەت و دبێژیت:"دەما مرۆڤ د بیردانکا خوە دا سـەربۆرێن کـەڤن دزڤریتەڤـە و تووشـی ریتوالـەکی روحـی دبیـت و ویـژدانا مرۆڤـی دهێتـە هەژانـدن ...کەسـێن سـادە د ڤـی هەلویسـتی دا بوورینــە و وندابووینــە... وەلێ هەلبەستڤان ب تنێ دکاریت.... وان دیمەن و رەنـگ ودەنگـان ب ئـاواز و

---

[1] -گۆڤارا پەیڤ ، ژمارە ٦٠ ، هاڤیبوونا دەمی دوەغەرا یەزدانی دا ، مستەفا سەلیم ،ل٦١

ریتم و وێنە و کەڤالەکێ هونەری بکەتە پەیامەك..."[1] و گەر ئەم ب ب وردی ل ڤێ گۆتنێ بنێرین دێ بۆمە دیاربیت کو هۆزانڤانی هۆزان بەرتەنگ کریە و ب تنێ ب بیرەوریانڤە گرێدایە، لێ د راستیێ دا هۆزان زێدەترە ژ بیرەوریان؛ چونکە گەلەك هۆزانڤانێن مەزن شیاینە هزر و فەلسەفێن جوداجودا دناڤا هۆزانێن خوەدا پێشکێش بکەن.

پشتی چەند روونکرنەکان ل سەر چەمك و پێناسێن هۆزانێ، رەخنەگری هۆزانڤان ژبۆ خواندەڤانان دایە نیاسین، لێ د وێ دانە نیاسینێ دا هەستێن رەخنەگری ل سەر زالبووینە و کەتیە ل ژێر کاریگەریا نڤیسەری دەما دبێژیت: "هەلبەستڤان هەڤال فندی ئێکە ژوان هەلبەستڤانێن کۆ شیایی ب شێوازەکێ مودێرن سەرەدەریێ دگەل وان رووداننێن بەرێ بکەت.... سەقایێ هەلبەستێ ب موزیکا و ریتم کەڤالەکێ شێوەکاری دروست بکەت".[2] گەر ئەم ل سیاقێ ڤێ گۆتنێ بنێرین دێ بۆمە دیاربیت کو دچیتە سەر بریارەکا رەهاڤە بێ کو بەری ڤێ بریارێ و دەرئەنجامی وی شرۆڤەکرنا تێکستێ ب شێوازەك تێروتەسەل ژ هەموو روویانڤە کربیت. هەروەسا دیارنەکریە کا هۆزانا مودێرن چییە تاکو لبەر رووناهییا وێ وەکو دەرئەنجام بۆ وی دیاربیت کو وەیە. لێ لبەرامبەری ڤێ وی پەسن و ستایشا هۆزانڤانی کریە. ئەڤ چەندە ژی وەك بریارەکا پێش وەختا کەسایەتی یا رەخنەگری بۆ کەسایەتیا نڤیسەرێ بەرهەمێ ئەدەبی دهێتە نیاسین. لێ خالا گرنگ دنڤیسینا گوتارێن رەخنەیی ئەوە کو رەخنەگر

[1] -هەمان ژێدەر ، ل٦١

[2] هەمان ژێدەر ، ل٦٢

هەڤسەنگیا خوە راگریت و بەلانسا وی تێکنەچیت و نەکەڤیتە ژێر دلینی و سۆزێ. ئانکو پێدڤیە خوە راگریت و خوە ژ بریاردانێن پێش وەخت بپارێزیت و زاتیەتا خوە ژ بریاردانێ د پروسێسا رەخنەیێ دا بپارێزیت .

ئێك ژ کارێن هەرە گرنگ و دەستپێکێ د پرۆسێسا رەخنەگرتنێ دا ئەوە کو رەخنەگر هەولبدەت میتۆدەکا دیارکری یا رەخنەیی بکاربینیت تاکو تێکەلەیا تیۆرێن رەخنەیی د گوتارا وی یا رەخنەیی دا دروست نەبیت. لێ رەخنەگری دڤێ گوتارێ دا خوە ژ دەست نیشانکرنا تیۆرەکا رەخنەیی یا دیارکری دایە پاش، لەو نەشیایە خوە ژ تەڤلهەڤیا تیۆرێن رەخنەیی بدەتە پاش و بنەمایێن چەندین تیۆرێن رەخنەیی بکارئینااینە و ب هەڤرا، هندەك ژوان تیۆرێن کو بنەمایێن وان دڤێ تیۆرێ دا بەرچاڤ دبن ئەڤەنە:

١- تیۆرا کارتێکەری (انتیباعی): بنەمایێن ڤێ تیۆرێ ب بەرفرەهی و ب بەردەوامی دناڤا ڤێ گوتارێ دا دیار دبن و رەنگ ڤەداینە هەر ژ دانەنیاسینا هۆزانڤانی دەمێ رەخنەگردبێژیت:"هەلبەستڤان هەڤال فندی ئێکە ژوان هەلبەستڤانێن کۆ شیایی ب شێوازەکێ مودێرن سەرەدەریێ دگەل وان رووداتێن بەرێ بکەت..."[1] تا داویا ڤێ گوتارا رەخنەیی کو رەخنەگری گوتارا خوە بڤی شێوێ کارتێکەری ب داوی

[1] - گۆڤارا پەیڤ ، ژمارە ٦٠ ، هافیبوونا دەمی دوەغەرا یەزدانی دا ، مستەفا سەلیم ،ل٦٢

ئینایە:"ب کورتی دبێژم ئەڤ هەلبەسته ب شێوازەکێ جوان و مودێرن هاتیە نفیسین ".[1]

٢-رەخنەیا دەروونی: (ئەدلەر) ئیکە ژ پێشەنگ ودامەزرێنەرێن رەخنەیا دەروونی و (قەرەبووکرن)ێ دکەتە ئێك ژ بنەمایێن سەرەکی یێن رەخنەیا دەروونی و دبێژیت:(دەمێ مرۆڤ هەست ب شکستنەکێ یان لاوازیەکێ یان ژ دەست دانەکێ بکەت د ژیانا خوەدا دێ هەول دەت وێ شکەستنێ د تشتەکی'دی یان سەرکەتنەکا دی داقەرەبوو بکەت)[2]. رەخنەگری دڤێ گوتارا خوە دا ئەڤ بنەمایێ رەخنەیا دەروونی بکارئینایە دەما دبێژیت:" یەزدانی دەمەکی هاڤیبوویە و یاخیبوون لسەر جهی کریە کو بوویە سەدەما ژدەستدانا گەلەك حەز و ئارەزوویان."[3] ئانکو دایە خوەیاکرن کو ژ ئەنجامێ یاخیبوونا یەزدانی هۆزانڤانی چەندین حەز وئارەزوویێن خوە ژ دەست داینە لەو هەولدایە ب رێکەکا دی وان حەز و ئارەزوویێن ژدەستدای قەرەبوو بکەت تاکو هەستا ئارامبوونێ بۆ پەیدابیت. و ل جهەکی دی دبێژیت:" هۆزانڤان تۆشی بێزاریی و بێ ئومێدیی بوویە، هەولدایە د پەیامێ هەلبەستێ دا ریتولەکێ نوو دا ئەنجام بدەت ژبۆ وێ هندێ

---

[1] -هەمان ژێدەر ، ل٦٣

[2] -دەروونشیکاری شیعر ، پێشرەو عبدوللا،چاپخانەی حاجی هاشم ،هەولێر ،٢٠١٣،ل٢٥-٢٧

[3] - گۆڤارا پەیف ، ژمارە ٦٠ ، هاڤیبوونا دەمی دوەغەرا یەزدانی دا ، مستەفا سەلیم ،ل٦٢

هەست ب ئاراميێ بكەت"[1]، ديسا دبێژيت"هەلبەستڤان ل ڤێ دەردۆلێ هـاڤى دبيـت و هەسـت ب ونـدابوونا هـەبوونا خـوە دكـەت " [2] ئـانكو ژئەگـەرێ هەسـتێ ونـدابوونا هۆزانڤانى هۆزانڤـانى هەولدايـە خـوە ب هاڤيبوونێ و ياخيبوونێ بينتـە پـێش چاڤ و هەسـت ب هـەبوونا خـوە بكەت .

رەخنــەگرى هنــدەك جەڤــەنگ و كــۆدێن هــۆزانێ دياركرينــە دەمــا دبێــژيت:" يــەزادان هێمــا و ژێــدەرەكێ ســەرەكى يــە د باگراوەنــدا هۆزانڤـانى دا "[3]، لێ هـەول نەدايـە وان هێمايـان بدەتـە ديـاركرن كـا يـەزدان هێمـايێ چيە د باگراوەنـدێ هۆزانڤـانى دا؟ يـان كـا ژێـدەرێ چ تشتى يە؟

رەخنــەگر ددەتــە ديــاركرن كــو هــۆزان ل ســەر كــارێ رابــردووى يــى هاتيـە ئاڤـاكرن و دبێـژين "هەلبەسـت ب گشـتى ل سـەر كـارێ بـوورى دارشـتى يـە "[4]. ئـانكو ب تنـى ئامـاژە ب كـارێ بـوورى كريـە و كـارێ نــەبوورى پشــت گــوە هاڤتيــە، چــونكە وەك ئــەو ددەتــە ديــاركرن "زێــدەگاڤى ل ســەر كــارێ نــەبوورى و ئاينــدەى نەكريــە"[5]. ئــانكو بريارەكا حەتمى ددەت، ئەڤ چەندە ژى نەيا د جهێ خوە دايە چونكە د هندەك جهان دا هۆزانڤـانى كـارێ نـەبوورى ژى بكارئينايـە بـۆ نموونـە

---

[1] هەمان ژێدەر ،ل٦٢

[2] -هەمان ژێدەر،ل٦٢

[3] -هەمان ژێدەر،ل ٦٢

[4] -هەمان ژێدەر،ل٦٢

[5] -هەمان ژێدەر،ل ٦٢

"دێ بۆ کێ قوربانی کەمە دیاری .."[1]. گەر ئەم ل ڤێ دێرا هۆزانێ بنێرین دێ بینن کو (دێ) نیشانا کارێ نەبووری یە، ئانکو کارێ نەبووری هاتیە بکارئینان.

پشتی هەلسەنگاندنا ڤێ گوتارێ بومە دیاربوو کو ژ ئەنجامێ دەست نیشان نەکرنا هیچ تیۆرەکا رەخنەیی ژبۆ ڤەکۆلینا خوە ڤەکۆلەر تووشی تێکەلبوونا چەندین تیۆرێن رەخنەیێ بوویە و نەشیایە دەرئەنجامەکێ دروست ژ ڤەکۆلینا خوە دەربێخیت. چونکی میکانیزم و پلانا کارکرنا وی لسەر بنیاتەکێ دروستکری نەبوویە. ئەڤ چەندە ژی بوویە ئەگەرێ پەیدابونا ئاستەنگا لهەمبەری شرۆڤەکرنا تێکستێ و رەخنەگر نەشیایە ب دروستی کۆدێن دەقی شرۆڤەبکەت و ئارمانجا خواندنا خوە یا رەخنەیی بگەهینیت.

---

[1] هەمان ژێدەر٦٢

سێ: هەلسەنگاندنەکا رەخنەیێ بۆ گوتارا خواندنەك دهەلبەستا (ئەو زەلامێ بەری دوو دەقیقا ل ئیشکێ زڤری) :

دهژمارا (٦٤) یا گۆوڤارا پەیڤ دا گوتارەکا رەخنەیی ل ژێرناڤ و نیشانێ (خواندنەك دهەلبەستا (ئەو زەلامێ بەری دوو دەقیقا ل ئیشکێ زڤری)) ژ لایێ رەخنەگر(غالب جەمیل) ڤە هاتیە بەلاڤکرن.

بەری دەست ب هەلسەنگاندنا ڤێ گوتارێ بکەین فەرە دیارکەین کو"ژ بەر دەولەمەندیا میتۆدێن رەخنەیی و بەرفرەهیا ئاراستێن خواندنا دەقێ ئەدەبی فەرە ڤەکۆلەر ژبۆ خواندنا هەر دەقەکێ ئەدەبی جۆرێ وێ میتۆدێ یان وێ رێبازا رەخنەیی دەست نیشان بکەت ئەوا خواندنا خوە لدیڤ ئەنجام ددەت؛ تاکو تێکەلی دکارێ وی دا دروست نەبیت و ئەنجامێن باش د خواندنا خوە دا بدەست بینیت"[1]. لەو یا گرنگ ئەوە ل دەستپێکێ رەخنەگر جۆرێ خواندنا خوە دەستنیشان بکەت یان وێ رێبازا لدیڤ چووی بدەتە دیارکرن و پاشان هەولبدەت لدیڤ بنەمایێن وێ رێبازا دیارکری خواندنا خوە ئەنجامبدەت. لێ دڤێ گوتارا رەخنەیی دا رەخنەگری هیچ رێبازەك یان میتۆدەکا رەخنەیی دەست نیشان نەکریە کو لدیڤ بچیت، بەلکو بەرۆڤاژی هەولا خوە دزینێ کریە ژ وێ کریارێ. هەروەسان هەولدایە خوە ژ وان سەرنج و تێبنیان ژی بدەتە پاش یێن لدەڤ خواندەڤانێ پەیدادبن دەما دبێژیت:

---

[1] - خاندنەکا جڤاکی بو کۆمەلە چیرۆکا لێ لێ وەسۆ ، د. نعمت الله حامد نهێلی ، گۆڤارا پەیڤ ژمارە ٥٨، ل٣٨

"ئەڤەژی دیتنا منـه وەك خواندەڤانـەكێ هەلبەستا(ئەو زەلامـێ بـەری دوو دەقیقا ل ئیشكێ زڤری) یا هەلبەستڤان شوكری شەهباز "[1].

ئەڤ چەندە ژی وەك رەڤینەك دهێتـه ل قەلـەم دان ژ لایـێ رەخنـەگری ڤــه ل هەمبـــەری گوتــارا رەخنـــەیی و كــارێ رەخنـــەگرتنێ. ئــانكو رەخنـەگری ڤیایـه خـوە وەك خواندەڤانـەك بدەتـه نیاسـین نـەك وەك رەخنەگرەك؛ چونكه وی هزر دوێ چەندێ دا كریه كو پشتی نڤیسینا وێ گوتارێ دێ كەڤیتە بەر رەخنەگرتنەكا دی؛ لەو هـەول دایـە هـەر ژ دەستپێكێ خوە ژ هەمی كەم و كورتیان بدەتە پاش بی كو هـزر د وێ چەندێ دا بكەت كو دەما خواندەڤان ئەدەبی دخوینیت و هزر و تێبنـی و سەرنجێن خوە لسەر دنڤیسیت دبیتە رەخنەگر و ژ خانا خوانـدەڤانێ سادە دەردكەڤیت، چونكه مـه دوو جورێن خوانـدەڤانان هەنـه (سـادە و چالاك)

١- خاندەڤانێ سادە (ئاسایی): ئەڤ جۆرە ئـەوە دەمـێ بەرهـەمێ ئـەدەبی دخوینیت مەبەست پێ بتنێ چێژ وەرگرتنە و كارتێكرنا بەرهەمی ل سەر وی دیار دبیت. ئانكو ژ كریارا كارلێكیێ دوورە.

٢- خانـدەڤانێ چالاك: ئـەو جـۆرە دەمـێ بەرهـەمێ ئـەدەبی دخوینیت ئەو بەرهەم كارتێكرنێ ل دەروونێ وی دكەت و ئەو ژی ڤێ كـارتێكرنێ ب نڤیسـینا گوتـارەكێ یـان بەرهەمـەكێ دی یـێ ئـەدەبی دەردبریـت،

[1] - گۆڤارا پەیڤ ژمارە ٦٤ ، خواندنەك دهەلبەستا (ئەو زەلامێ بەری دوو دەقیقا ل ئیشكێ زڤری ، غالب جەمیل ، ل ٨٩

ئانكو دشێین بێژین، کارلێك دناڤبەرا بەرهەمێ ئەدەبی و خواندەڤانی دا دروست دبیت .

رەخنەگر دڤێ گوتارێ دا کەتیە د دوو دلیەکا مەزن دا دەربارەی هەلبژارتنا ئێك ژ ڤان رۆلان کا ئایە خواندەڤانەکێ ئاسایی بیت یان خواندەڤانەکێ چالا بیت؟ بێی کو بگەهیتە ئەنجامەکێ یەکلاکەر خوە ئێخستیە دناڤبەرا نال و بزمارانـدا. ل دوماهیێ ژی بێی کو بشێت بریارەکا یەکلاکەر بدەت ژبەر حەزا وی یا رەخنەگریێ و ترسا وی یا ژ تێبنی وسەرنجێن رەخنەگران هەولدایە هەردوو رۆلا دهەمان کاتدا بگێریت، هەم خواندەڤانەکێ چالاك بیت و هەم خواندەڤانەکێ ئاسایی بیت.

ئەڤ چەندە ژی دوورە ژ لۆژیکی، چونکە کەس نەشێت دهەمان دەم دا ب هەردوو رۆلان راببیت؛ لەو دڤیابا رەخنەگری ب تنێ رۆلەك ژوان هەلبژارتبا. وهەر ژ ئەنجامێ رەڤینا وی ژ رۆلێ خواندەڤانەکێ ئەکتیڤ و نە هەلبژارتنا رێبازەکا رەخنەیی یا دیارکری، رەخنەگر نەشیایە ل سەر ئێك تیۆرا رەخنەیی بەردەوام بیت تا دوماهیێ و چەند تیۆرەك ب هەڤرا بکارئینایە و تێکهەلیەك دناڤبەرا تیۆرێن رەخنەیی دا پەیدا بوویە. ئەو تیۆرێن هاتینە بکارئینان دڤێ گوتارێ دا و تەڤلهەڤ بووین ئەڤەنە:

١-رەخنەیا مێژوویی: کو بڤان دەربرینـان ڤیایـە خوانـدنا مێـژوویی بـۆ تێکستی ئـەنجام بـدەت دەمـا دبێـژیت: "ئـانکو دەربـرین ژ سـەردەمەکێ ئالۆزو ژ لایێ سیاسی و جڤاکی و ئابووری ڤە هتد"[1].

٢- رەخنەیا دەروونی: کو حەزا وی ژبۆ پەیرەوکرنا ڤی جۆرێ خواندنێ ژ ئەڤان دەربرینێن وی دا دیاردبیـت: "سـەرەرای بێبـاربوونێ ژ گەلـەك خوەشێین ژیانێ و کونترۆلکرنا هەڤسارێ خوەرسکێن خـوە هەمبـەری (وێ کچا ب دیکـێلا جگـارێ دگـەل د ئاخڤیـت)، وەکـی بومبـەکێ یـە ب هزرێن وی ڤە دپەقیت"[2]، هەروەسـان د گوتـارێ دا هاتیـە: "ئێـك وەك دلینی و هەست و خوەرسکا سێکسی دوو وەکهـەڤیا هزرکرنـێ، لێ ژبـەر هەبوونا سانسۆرا چ ژ ڤان هەر دوو مەرەمان بۆ وی ئاشکەرا نابن"[3]

٣- رەخنەیا جڤاکی: ئاماژە دان ژبۆ پەیرەوکرنا ئـەڤی جـۆرێ خوانـدنێ ب ڤی شێوەی د گوتارا وی دا رەنگڤەدایە دەما دبێژیت: "هەمی لڤـین و چالاکیێن وی یێن دهێنە تۆمارکرنێ ل (پشت کەوالیسا) و هەر لڤـین و گۆتن و هزرێن جودا ژ یێن وی جڤـاکی باجـەکا مـەزن یـا بـدیڤ را".[4] یان دەما دبێـژیت: "ب نەچاری پـەنایێ بـۆ خـو ژبیرڤـەکرنێ دبـەت و

---

[1] - گوڤارا پەیڤ ژمارە ٦٤ ، خواندنەك دهەلبەستا (ئەو زەلامێ بەری دوو دەقیقا ل ئیشکێ زڤری ، غالب جەمیل ،ل ٩٠
[2] -هەمان ژێدەر وهەمان لاپەرە
[3] -هەمان ژێدەر وهەمان لاپەرە
[4] -هەمان ژێدەر وهەمان لاپەرە

دچـيته دجيهانــا سەرخوشــيێ دا وەك رەڤينــەك ژ كــەتوارێ تــەحلێ ژيانێ"[1]

ئەڤ گۆتن و دەربرينێن مە بەرى نهۆ دياركرين چەند بەلگەيـەكن لسەر گۆتنا مە يا بەرێ كو وى چەندين تيـۆرێن رەخنـەيى يـێن جـودا جودا دڤێ گوتارا رەخنەيى دا تەڤلهەڤ كرينە.

لدوماهيا هەلسەنگاندنا مە بو ڤێ گوتارێ گەهشتينە وى ئـەنجامى كو ژ بەر دوو دليا خوە ژ گێرانا رولێ رەخنەگريێ و ترسا وى ژ تێبنـى وســـەرنجێن خوانـــدەڤانان، وى هـــەولا خـــورەڤينێ دا يـــە ژ رۆلى رەخنەگرتنێ و خوە وەك خواندەڤانەك دايـە نياسين. ئـەڤ چـەندە ژى بوويە ئەگەر كو نەشيايە رۆلێ خـوە ب شـێوەيەكێ دروسـت بگێريـت و هــەولا خــوە دزينـــێ بكــەت. هەروەســان ژ بــەر نەبســپۆربوونا وى بوويە؛چونكى ئەو نە رەخنەگرەكێ پرۆفيشنال و ئاڤايە، ئەڤێ چەندێ ژى رێ ل هەمبەر تێكهەلبوون و تەڤلەهەڤبوونا وى ڤەكريە.

---

[1] -هەمان ژێدەر وهەمان لاپەرە

چوار: خواندنەكا رەخنەیی بۆ گوتارا (خاندنەك رەخنەیی بۆ پەرتووكا(حەیرانوكێت كوردی):

(جەمیل شێلازی) د هژمارە(٥٨) یا گۆڤارا پەیڤ دا ل ژێرناڤ و نیشانێن (خاندنەك رەخنەیی بو پەرتووكا(حەیرانوكێت كوردی)) ئەنجامدایە. پشتی پێداچوونا مە بۆ ڤێ گوتارێ، مە فەر دیت ڤێ گوتارێ بێخینە بەر باس و گەنگەشەكا رەخنەیی ، چونكە ئارمانجا رەخنەیێ بەرەڤ پێشبرن و بلندكرنا ئاستێ بەرهەمێن ئەدەبی یە، ب ڤێ چەندێ ژی پرۆسێسا رەخنەیێ هاریكاریا داهێنەران دكەت، نەك بەرۆڤاژی هندەك كەسان كو هزردكەن رەخنەگرتن شكاندنا داهێنەرێ بەرهەمێ ئەدەبی و شكاندنا بەرهەمە بخوەیە.

پێخەمەت شكاندنا وێ هزرێ و دووركەتنا رەخنەگری ژ شكاندنا بەرهەمی و داهێنەری، چەندین تیۆرێن ئەدەبی دەركەتینە هوولێ؛ لەو گرنگە رەخنەگر دپرۆسێسا رەخنەیێ دا لدیڤ وان تیۆران بچیت تاكو خوە ژ هەر بریارەكا دەسپێكی و پاشخانا خوەیا (هزری و جڤاكی و كەلتۆری ...) بدەتە پاش. لێ دەمێ رەخنەگر خوە ژ ڤان تیۆران ددەنە پاش و دناڤا بەرهەمێن خوەیێن رەخنەیی دا بكارنەئینن، ئەو دكەڤنە د چەندین شاشیاندا و بریارێن وان دكەڤنە ل ژێر كاریگەریا پاشخانا هزری و هەست و سۆزان.

گەر ئەم ژ ناڤ ونیشانێ ڤێ گوتارێ دەست بێ بكەین، دێ بۆ مە دیاربیت كو رەخنەگری خوە ژ تیۆرێن رەخنەیی دایە پاش و بەری بچیتە دناڤا ڤەكۆلینا خوەدا بریارا خوەیا پێش وەخت دایە و

دبێژیت:"ئـەرێ ئەڤـە كومكرنـا فلكلۆرێ كوردیـە یـان بازرگانیكرنـە ب فلكلۆری ؟!!"[1] ئەڤ گۆتنا رەخنەگری دناڤا تایتلێ ناڤ ونیشانێ گوتـارێ دا سەرنجا خواندەڤانی بۆ خوە رادكێشیت پـێش بچیتە دناڤا خوانـدنا گوتـارێ دا و تێگـەهێ گوتـارێ ب روونـی بـۆ روون دكـەت. ئـانكو ناڤونیشـان بخـوە توهمەدانـە. لـەوا گۆمـانێ ژبـۆ خوانـدەڤانی دروسـت دكەت كا رەخنـەگر چـەندێ بابەتییـە د ناڤونیشانێ وی هەلبـژارتی دا. ب واتایەك دی (ئارمانج و شێواز و ناڤـەرۆكا) گوتـارێ بـو خوانـدەڤانی روون دكەت پێش بچیتە دناڤا خوانـدنا گوتـارێ دا. هەروەسـان جارەك دن پێش رەخنەگر بچیتە دناڤا خوانـدنا خـوە یـا رەخنـەیی دا دووبـارە دوپـاتییێ ل بۆچـوونا خـوە یـا د ناڤونیشـانی دا دكـەت و زێـدەتر روون دكـەت و دبێـژیت:"ل دەسـتپێكێ دڤێـت بێـژم كـو كومكرنـا فلكلـۆری بنەماییێن زانستی پێدڤێن و دڤێت ب شێوەیەكی بهێنـە كـومكرن لـدیڤ وان بنەمایان بیت، لێ دیارە ئەڤ پەرتووكا ئەم ل سـەر دپـەیڤین ئێكـە ژ وان پـەرتووكان یـێن كـو هـیچ بنەمایـەكێ زانسـتی تێدانینـە"[2] هـەر ژ دەسـتپێكێ و پـێش ئەنجامـدانا كریـارا رەخنـەیێ ب شـێوەیەكێ روون بریارا خوە یا كونكریتی لسەر بەرهەمی دایە و لژێر كاریگەریا پاشخانا خوەیـا هـزری. ئـەو چـەندا بۆمـە روون دكـەت كـو بریـارا وی لسـەر بنەماییێ پاشخانا هزرا تاكەكەسی یە، ئـەڤ گۆتنـا وی یـە دەمـا دبێـژیت: "ماموستا (موئەیەد تەیب) ژ من خواست ئـەز وان هـەمی حـەیرانوكان

---

[1] -گوڤارا پەیڤ ،هژمارە ٥٨ ،خواندنەك رەخنەیی بو پەرتووكا (حەیرانوكێت كوردی) ،جەمیل شێلازی ،ل ١٩

[2] -هەما ژێدەر،ل١٩

يێن چاپبووين دووباره ژێك ڤاڤێرم، تاكو دەستگەهێ سپێرێز دووباره هەميان دئێك پەرتووك دا چاپ بكەت، لێ من گوتێ ئەڤ كاره ب من ب تنێ ڤە ناهێت، من خو ژ ڤی كاری دا پاش ،چونكه دشيانێن من ب تەنێ دا نەبوو ب ڤی كاری رابـبم"[1]. وەكی ئەو ددەتە دياركرن كو ل دەسپێكێ داخواز ژ وی هاتيه كرن بڤی كاری راببيت لێ دشيانێن خوەدا نەديتيه، چونكه هزردكەت كارەكه د شيانێن مرۆڤەكی ب تنێ دا نينه ودڤێت گرۆپەك ب تنێ بڤی كاری رابيت؛ لەو دەمێ نڤيسەرەكیێ دی ب تەنا سەرێ خوه ئەو كار ئەنجامدای بۆ وی بوويه جهێ گۆمانێ؛جونكه هزردكەت دشيانێن كەسەكی ب تنێ دا نينه و دبێژيت:" دڤێت بزانين ئەڤ كارێ هەنێ نەيێ ب ساناهی يه و ب مرۆڤەكی ب تنێ ڤە ناهێت"[2]، ژبيركريه كو هەمی مرۆڤ نه وەك يەكن د بكارئينانا شيانێن خوه دا و شيانێن مرۆڤان دەم بۆ دەمی دهێنه گوهرين.

هەروەسان د گۆتنەكا دی دا دبێژيت: "ئەڤ پەرتووكا (حەيرانوكێت كوردی) ماموستا (رێكش ئامێدی) داڤ (ئەنيستوتا كەلەپورێ كوردی/تايێ دهوك) دا بو چاپ بكەن، دەزگەهی داڤ من دا پێداچوونێ بو بكەم، لیێ من رەت كر، چونكه هيچ بنەمايەكێ زانستی تێدانەبوو"[3] وەك يا ديار ژ ڤی گۆتنێ پێش رەخنەگر دەست ب نڤيسينا ڤێ گوتارێ

[1] - هەمان ژێدەر،ل٢٠
[2] - هەمان ژێدەر ،ل٢٠
[3] -گوڤارا پەيڤ ،هژماره ٥٨ ،خواندنەك رەخنەيی بو پەرتووكا (حەيرانوكێت كوردی) ،جەميل شێلازی ،ل٢٠

بکــەت بریــارا وی یــا ئامــادەبوو و حوکمــەکێ پــێش وەخــت هــەبوو دەربــارەی وی بەرهــەمی. هەروەســان ئــەو بریــارا وی دەربــارەی ڤــی بەرهەمی هاتیە دان گەر مە لدیڤ تیۆرا دەروونشیکاری شرۆڤەکربا دا بۆمە دیاربیت کو لایەنـەکێ نەرگزیـەتێ لدەڤ رەخنـەگری پەیدابوویـە دەما دشیانێن خوەدا نەدیتی ڤی بەرهـەمی بنڤیست ل دەمـا داخـاز ژێ هاتیە کرن و کەسـەکی دی ب تـەنا سـەرێ خـوە ئـەو پـەرتووك نڤیسی، ئەو چەندە ژی بوویـە ئەگـەرێ پەیـدابوونا جۆرە ململانـەکێ دناڤبـەرا واندا و وێ ململانێ ب شێوەکێ روون دناڤا ڤـێ گوتـارێ دا رەنگڤەدایـە. هەرچەندە رەخنەیا ئەدەبی رێرەوێ رەخنـەیا رەخنـەیێ دیاردکـەت، لێ ب ئەگــەرێ بکارنــەئینانا رەخنــەگری بــۆ ج تیــۆارن، ئــەم نەچــاری بکارنەئینانا تیۆران کرینە.

رەخنەگر نڤیسـەری ب نەئاگەهـداربوونێ ژبەرهـەمێن بـەری وی ل سەر حەیرانوکێن کوردی هاتینە چاپکرن تومەتباردکـەت د دەمـەکی دا کو ئاساییە بۆ کومکرنـا بەرهەمـەکێ فولکلۆری تـە هـای ژ کـارێ بـەری خوە نەبیت، لێ مەرجە ل دویڤ پیڤەر و پرەنسیپێن دروسـت و سـاخلەم کـارێ کـومکرنێ بکـەی، چـونکی کـارێ کـومکرنێ یـێ جودایـە ژ کـارێ ساخڤەکرن و دووڤچوون و شـرۆڤەکرنێ. دا بهـەڤرا تەماشـەی گۆتنـەکا وی یا دی بکەین دەما دبێژیت:" تشتێ هەرە گرنگ ئەوە یێ من دڤێت بێـژم کـو ماموسـتا (رێکـش) نـەیێ ئاگەهـدارە کـو دڤـان سـالێن بـوری هندەك سـەرقەلەمێن دی ژی ل سـەر حـەیرانوکان نڤیسـینە "[1] مـن ل

---

[1] -هەمان ژێدەر ، ل٢١

ڤێره دڤێت ئاماژێ بو نازناڤێ (ماموستا) بدەم کو ژ لایێ رەخنەگری ڤە هاتیە بکارئینان بو نڤیسەری. هەرچەندە ئەڤ پەیڤە وەك ریزگرتنەك دهێتە بکارئینان، لێ رەخنەگری پتر بو شکاندنێ و رەخنەیێ بکارئینایە، کو دئاخڤتنا ئاسایی دا دبێژنێ (بزمار). رەخنەگر هندەك بەرهەمان وەك نموونە دئینیت یێن نڤیسیەری ئاگەهداری ل سەر نە وەك نڤیسنێن: (جلال مستەفا ، ئەحمەد زەرو ، دەرباس محەمەد.. هەروەسان مەژی بابەتەك بناڤێ (سالۆخەت دحەیرانوکێ دا) نڤیسیە"[1]، دناڤا ڤان نموونان دا نڤیسینەکا رەخنەگری بخوە ژی تێدا هەیە. ئەڤ چەندە ژی بوویە ئەگەرێ دژوار بوونا ململانێیا نافخوەیا رەخنەگری دگەل نڤیسەری و ئەڤ ململانەیە هەمی دناڤا ڤێ گوتارێ دا دەرکریە، تا وی رادەی نڤیسەر ب توهمەتا(دزیا ئەدەبی) هاتیە تاوانبارکرن. دیسان دبێژیت": پرانیا ڤەکۆلینا وی ژ ژێدەران هاتیە وەرگرتن لێ ئاماژە ب ژێدەرا نەکریە". ئەڤ چەندە ژی توهمەتا دزیا ئەدەبی ددەتە پال نڤیسەری چەند جارێن دی دوپاتیێ ل سەر دکەت و ب شێوەێ بەردەوام پەیڤا (کۆپی پێست) بکاردئینیت و دبێژیت:"کۆپی پێست کرینە ژ پەرتوکا ناڤبری، کۆپی بێست کرینە ب شاشین وانڤە، هاتیە کۆپی پێست کرن بێ هیچ گۆرانکاریەك ...."[2]

---

[1] - هەمان ژێدەر ، ل ٢٢

[2] - گۆڤارا پەیڤ ،هژمارە ٥٨ ،خواندنەك رەخنەیی بو پەرتووکا (حەیرانوکێت کوردی) ،جەمیل شێلازی ،ل٢٥

ئەگەرێ بکارئینانا پەیڤا (کۆپی پێست) ڕەخنەگر ڤەدگەرینتەڤە بۆ ڤی ئەگەری، (لڤێرە بۆچی مە گەلەك پەیڤا کوپی پێست بکارئینایە، دبێژم: چونکی ، پەرتووکا کاك (ئەدیب ڕەشەڤای) لدیڤ گۆتنا کاك ئەدیبی ماموستا ڕێکیش سی دی ژ کاك ئەدیبی وەرگرتیە، ئانکو خو تێکستێن حەیرانوکا ژی چاپ نەکرینە، هەروەسان سی دی یێ پەرتووکا (ماموستا حەجی جعفر) بەرگێ ئێکی ژی ژ ئەنیستیتیۆتا کەلەپۆرێ کوردی تایێ دهوك وەرگرتیە "[1]. وەکی یا دیار چ بەلگەیێن زانستی دڤان گۆتنان دا نەهاتیە گۆتن، بەلکو بشێوەیەکێ کولانکی و هەرەمەکی هاتیە دەربرین هەروەکی تەمامیا گۆتنا خوەدا ددەتە خوەیاکرن"دیرنینە پەرتوکێن کاك اسماعیل بادی و عبدالعزیز خەیاتی ژی ب هەمان شێوە سی دی یێ وان ژ چاپخانا سپیرێز وەرگرتبن چونکە ل وێرێ هاتیە چاپکرن"[2]

هەروەسان ئاماژە ب دیاردا دەستکاریێ د حەیرانوکێن فلکلۆری دڤێ پەرتووکێ دا دکەت و هندەك گۆتنێن نڤیسەری ژی دکەتە بەلگە بۆ وێ چەندێ و دبێژیت: "د پەرپەرێ ٣٢ ماموستا ڕێکش دبێژیت (دەست کارییەك بچووك من دهندەك حەیرانوکاندا کر، وەکی (بۆچی) من کریە (بۆ) ب دیتنا من ئەڤە نە هند دەستکاریەکا بچووکە کو زیانێ بگەهینتە دەقێ حەیرانوکێ "[3] ڕەخنەگر ڤێ دەستکاریێ ب خیانەتا فلکلۆری بناڤ دکەت و دبێژیت: "ئەڤە مەزنترین خیانەتە ل

---

[1] - هەمان ژێدەر ، ل٢٦

[2] - هەمان ژێدەر ، ل ٢٦

[3] - هەمان ژێدەر ، ل٢٣

فلکلۆری دهێته کرن"[1] دەربارەی کا ئەڤ کریارا دەستکاریێ خیانەتە یان نە؟ بەرسڤ بلا بۆ خواندەڤانی بیت.

ل دوماهیا گوتارێ رەخنەگر چەند نموونەکان ل سەر کارێ دزیا ئەدەبی یا نڤیسەری دئینیت ب رێکا بەراوردکرنا دەقێ دووێ دگەل دەقێ ئێکی و یێ رەسەن ب چەند نموونەکان.

پشتی ئەنجامدانا مە بۆ پرۆسێسا رەخنەیێ بۆ ڤێ خواندنا رەخنەیی بۆ پەرتووکا (حەیرانوکێت کوری)، ئەم گەهشتینە وی ئەنجامی کو ئەڤ خواندنە یا دوورە ژ هەر جۆرە زانستیبوونەکێ و لسەر بنەمایێ ململانێ هاتیە نڤیسین، مەبەست ژێ نە خزمەتکرنا بەرهەمێ ئەدەبی یە، بەلکو شکاندنا نڤیسەری و بەرهەمێ وی یە. هەرچەندە ئەرکێ رەخنەیا ئەدەبی نەشکاندنا بەرهەمی یان نڤیسەری یە بەلکو مەبەست پێ خزمەتکرنا بەرهەمێ ئەدەبی و نڤیسەرێ وی بەرهەمی یە. ئانکو گێرانا رۆلەکێ پۆزەتێڤە نەك نێگەتێڤ وەکی ڤێ گوتارا رەخنەیی کو مەبەست پێ شکاندنا نڤیسەری و بەرهەمێ وی یە هەروەکی ل دوماهی گۆتنا وی دا دیاردبیت دەما دبێژیت: "ئەرێ ئەڤە کومکرنا فلکلۆرێ کوردیە یان بازرگانیکرنە ب فلکلۆری ؟!!"[2]

---

[1] - هەمان ژێدەر ، ل٢٣

[2] - گوڤارا پەیڤ ،هژمارە ٥٨ ،خواندنەك رەخنەیی بو پەرتوکا (حەیرانوکێت کوردی) ،جەمیل شێلازی ،ل٢٩

پێنج: خواندنەك رەخنەییێ بۆ (سەبری سلێڤانی و مریەما كچەژن):

د هژما(٢١٩) یا گۆڤارا(مەتین)دا كۆڤان سندی گوتارەك رەخنەیی لژێرناڤ ونیشانێ (سەبری سلێڤانی و مریەما كچەژن) دا ل دۆر رۆمانا سەبری سلێڤانی (مریەما كچەژنەك ژ زەمانەك دی بەلاڤكریە، پشتی خواندنا ڤێ گوتارێ مە ب فەر دیت بێخینە بەر پرسیار و گەنگەشەك رەخنەیی.

د دانەنیاسینا نڤیسەرێ گۆڤارێ داهاتیە نڤیسین(نرخاندن....)[1] ئەڤ پەیڤە ژی ئارمانجا نڤیسەری لپشت نڤیسینا ڤێ گوتارێ ددەتە دیاركرن كو ئارمانج ژڤێ گوتارێ نرخاندنا رۆمانێ یە ئەڤ چەندە ژی ب تەمامی بەرۆڤاژی پرنسیپێن رەخنەیێ یە، چونكە ب هیچ رەنگەكی ئەركێ رەخنەیێ ئەو نینە بەرهەمێ ئەدەبی ب نرخینت و بهایەكێ دەستنیشانكری بدەتە تێكستا ئەدەبی بەلكو ئەركێ رەخنەیێ شرۆڤەكرنا بەرهەمێ ئەدەبی یە و زێدەتر رۆلێ پرەكێ دگێریت دناڤبەرا بەرهەمێ ئەدەبی وخواندەڤانی دا نەك نرخاندنا بەرهەمێ ئەدەبی یە.

پشتی ناڤونیشانێ و پێش دەسپێكرنا خواندنا رەخنەیی نڤیسەرێ گوتارێ چەند گۆتنەك لدوور رۆمانێ كرینە دەربارەی (سەرناڤێ و بابەت و دەم و چاخ و رووداێن ... رۆمانێ)، هەروەكو

---

[1] - كۆڤان سندی، سەبری سلێڤانی و مریەما كچەژن، گۆڤارا مەتین، هژمارە ٢١٩، تەباغا ٢٠١٣، كوردستان، دهوك، ل١٥٦

نڤیسەردبێژیت: (ئەم دێ لدەسپێکێ دناڤ بابەت و هەڤۆکێن رۆمانێ یێن واتەدار وئەرینێ دە بچن ل بەشێ داویێ ئەم دێ ب دیدەیەکا رەخنەیی ل ناڤەرۆك داهینان و دارشتنا وێ بنهێرن)[1] ئەگەر ئەم ب وردی لڤان پەیڤێن نڤیسەری بنێرین دێ بینن کو پێش دەست ب خواندنا رەخنەیێ دەسپێبکەت گەهشتیە دەرئەنجامەکی کو ئەوژی ئەڤ رۆمانە یا پرە ژ پەیڤن واتادار و وئەرینی و داهێنان تێدا هاتیە کرن.... بڤێ چەندێ ژی بۆمە دیاردبیت کو نڤیسەرێ گوتارێ نەشیایە خوە ژ کاریگەریا بەرهەمی رزگاربکەت ددەمێ نڤیسینا گوتارا خوەیا رەخنەیێ دا، ئەڤ چەندە ژی د دوو جهێن دی یێن گوتاریٚدادیاردبیت بو نموونە د دانەنیاسینا سەرناڤێ رۆمانێ ژی دا دووبارە دبیت ئەڤ چەندە (بەرێز سەبری ب خوە وەکو نێچیرڤانەك داڤدووز یێ شاهرەزا خوە ل پشت پەردەیی ڤەدشێرە..)[2]، رەخنەگر ب بکارئینانا پەیڤێن (بەرێز، نێچیرڤان، داڤدووز و شاهرەزا) کەتیە پەسنەدانا نڤیسەری، ئانکو ژ ڤان پەیڤان دیاردبیت رەخنەگر کەتیە بن کاریگەریا بەرهەمی و هەر لبن سیها ڤێ کارتێکرنێ دەست بنڤیسینا ڤێ گوتارێ کریە و لایەنگری کریە بۆ بەرهەمی. پێش نڤیسەر بچیتە دناڤا خواندنا رەخنەیی دا تیۆرا رەخنەیی دەست نیشانکریە کو ئەوژی تیۆرا (جڤاکی)یە، ئەڤ چەندە ژی کارەکێ زۆرێ باشە، دەست نیشانکرنا تیۆرەکا رەخنەیی ژبۆ ڤەکۆلینێ رەخنەگری ژ ئالۆزی و تەڤلهەڤیا تیۆرێن رەخنەیی ددەتە پاش، وەلێ رەخنەگر دهەلبژراتنا تیۆرێ دا

---

[1] -هەما ژێدەر،ل١٥٦

[2] - هەما ژێدەر، ل١٥٧

کەتیــە د شاشــیەکا مـــەزن دا چــونکە دەمـــا رەخنـــەگر تیـــۆرەکێ هەلدبژێریت ئێدی ڤـەکۆلینا وی دهێتـە چوارچوۆڤەکرن ب وێ تیـۆرێ بتنـێ ڤـە وەلێ گـەر ئـەم دناڤـا ڤـەکۆلینێ دا بچینە خـوار دێ بیـنن کـو زێـدەباری تیـۆرا جڤـاکی ب رێـژەکا زۆرا مـەزن تیـۆرا دەروونـی هاتیـە بکارئینـان دناڤـا ڤـێ ڤـەکۆلینێ دا، ئەگـەر ئـەم د راسـتگۆ بـین زێـدەتر رەخنـەیا دەروونـی هاتیـە بکارئینـان نـەك رەخنـەیا جڤـاکی، ئامـاژە ب چەندین کۆدێن دەروونی کریە مینا (ململانێا دەروونـی ،خـەون، تـرس، حـەزا سێکسـی، گرێـا ئـودیبی...) ئـەڤ کـۆدێن هـەنێ یـێن رەخنـەیا دەروونی هەموو دناڤا ڤەکۆلینێ دا هێن دیتن:

تـرس: (ترسـا کـو بوویـە هۆکـارەکێ سـەرەکە ژبـۆ ڤەقەتانـدنا ماریەمایێ ژ جڤاکێ یا دناخێ وێ دا دهاتیە کۆلان)[١] (ترسـا ژ خـودێ، ژ رۆژا قیامەتێ، ژ دۆژەهێ....)[٢]

سـەربۆرا زاروکینـێ: (دەمـێ زارۆکینـێ هێشـتا دزارۆکـاتیێ دە کەسەك ڤان گۆتنا دبهیسە ژێرا دبن خوێ، رەشبین ب دەهان روویـان و کنجێن دەروونی یێن نەیێنی ل جانێ بچووکان دکە)[٣]

حەزا سێکسی:(تەنها ژبۆ خەریزەیێن خوە یێن زایەندەی ب کار دبە، وەکە گیاندارەکی تەنێ دخوازە حەزیێن خوە تێربکە)[٤]

---

١ - هەمان ژێدەر، ل١٦٦

٢ - هەمان ژێدەر، ل ١٦٦

٣ - هەمان ژێدەر، ل ١٦٦

٤ - هەمان ژێدەر، ل ١٦٦

خەون: (ترنێن پێشکەتنا جیهانێ دمەشن، یا وێ تەنێ دووکێل خوویا دکە، کۆ خەونا پێڤە دبینە و دکەڤالێن خوە دە نیگار دکە).

گریا ئودیبی: فروید گرێیا ئودیبی ب کۆدەکێ سەرەکی یێ رەخنەیا دەروونی ددانیت ورەخنەگری دڤێ ڤەکۆلینێ دا بکارئینایە (ل ڤێر خوویا دبە، کۆ مریەما ژ گرێکا ئودیپوس- ئوەدپوس کۆمپلێکس(پسیکوئانالیسێ) ژ٣-٥ سالیی رزگارنەبوویە.

ململانێیا دەروونی: (دەڤێ رۆمانێ ددەتە دیارکرن، کۆ مریەما ژبەر وان ئالوزیان و گرێفتاریان یا توشی سەخلەتەك نەیێنی ژی بوویی........ ل ڤێ دەرێ دهێتە دیتن، کو چاوا دەستپێکەك چەوت یان بەدبەخت دبە ئەگەرا ئافراندنا ئالوزییەکی دەروونی، جڤاکی ، کەسایەتی یا مەزن)[1] کەواتە رەخنەگر ددەتە دیارکرن کو کەساتیا سەرەکی یا رۆمانێ تووشی چەندێن ئالۆزیێن دەروونی وجڤاکی... دبە وئەڤ چەندە دبن ئەگەرێ پەیدابوونا ململانیەك نافخوەی دناڤا دەروونی مرۆڤی دا، ماریەما ژ زێدەباری وان کارەساتێن کۆ د سالێن هەشتیان دە ژ ئالیێ مهەمەدێ مەیرێ ڤە هاتنە کرن، کۆ پەردەیا وێ شکاندبوو لێ دیسان ژ مێران حەز دکەت ...... ئانکو نزانە چ بکە چ نەکە ژ ئالیەکێ ژ مێران حەز دکە و ژ ئالیەکێ نفرەت دکە)[2]

ئەڤ چەندا بووری چەند نموونەك بوون ژبۆ وان کۆدێن دەروونی یێن نڤیسەری بکارئینایێن ل ژێر پەردەیا رەخنەیا جڤاکی .

---

[1] -هەما زێدەر، ل ١٦٨

[2] - هەمان ژێدەر، ل١٦٧

دەربـارەی رەخنــەیا جڤـاکی رەخنــەگر شـیایە ب سـەرکەفتیانە باسـی ئێـك ژ گـرینێن هـەرە مـەزن بکـەت دناڤـا جڤـاکێ کـوردەواری دا ئەوژی (هەڤرکیا دناڤبەرا رەگەزێ نێر ومێ)یە.

ل دومـاهیێ و پشـتی ڤـێ خوانـدنا مـە ژبـۆ ڤـێ گوتـارێ کـری دیـاربوو کـو رەخنــەگری د هەلبــژاتنا تیـۆارا پراکتیزەکـری دا سـەر کـەفتن نەئینایـە، چـونکە تیـۆرا د ناڤونیشـانی دا هـاتی دگـەل تیـۆرا پراکتیزەکــری ناگونجیــت، چــونکە دناڤونیشــانی دا دیاردبیــت کــو رەخنـەگری ئامـاژە بتنـێ ب تیـۆرا جڤـاکی کریـە و د پراکتیزەکرنـێ دا تیـۆرا دەروونجڤـاکی بکارئینایـە، هەرچـەندە تیـۆرا جڤـاکی دناڤـا تیـۆرا دەروونـی دا خەندقاندیـە، هەروەسـان رەخنــەگر نەشـیایە خـوە لـژێر کارتێکرنا تێکستا ئەدەبی رزگاربکەت.

ئەنجامێن پشکا ئێکێ:

پشتی ب داوی هاتنا ئەڤێ ڤەکولینێ ل سەر گوتارێن رەخنەیی گەهشتین ئەڤان ئەنجامان:

١- ئەو گوتارێن رەخنەیی یێن دگوڤاراندا هاتین بەلاڤبووین د دووسالان دا ، زوور بەیا وان تیورێن رەخنەیی بکارئانینە ، لێ یا ژ هەمی تیوارن پتر بکارهاتی تیورا (کارتێکەری) بوویە.

٢- د زووربەیا گوتاران دا جورێ رەخنەیا بکارهاتی دناڤ گوتارا رەخنەیێ دا ژ لایێ رەخنەگری ڤە ئاماژە پێنەهاتیەدان ، لەو زوور جاران بنەمایێن دوو تیورێن رەخنەیی یان پتر هاتینە بکارئینان و تێکەلی هەڤ بووینە، ئەفجا ج ب ئاگەهیا رەخنەگری بیت یان ب بێ ئاگەهیا وی بیت.

٣- ژئەگەرێ نەشارەزابوونا رەخنەگران د بکارئینانا تیورێن رەخنەیی دا ب شێوەکێ دروست، د گەلەك ژ وان گوتاراندا تێورێن رەخنەیی ب شێوەکێ هەرەمەکی هاتینە بکارئینان و بنەمایێن وان تێکەلی هەڤدوو بوینە دناڤا گوتارێ. ئەڤەژی بومە دیاردکەت کو رەخنەگرێ وێ خودان ئەزموون نەبوویە یانژی کێم زانیاری هەبووینە لسەر سروشت و چاوانیا بکارینانا بنەما و میکانیزمێن ئەوێ میتودا رەخنەییا ئەوی پەیرەوکری دا.

٤- دهندەك گوتاران دا رەخنە ژ ئارمانج ومەبەستێن وێ یێن خزمەتکرنا تێکستی و نقیسەرێ تێکستی دەرکەتیە و بەروڤاژی بوویە،

ئانکو هاتیە بکارئینان ژ بوکێم بها کرنا تێکستی و شکاندنا کەسایەتیا نڤیسەری؛ لەورا ژ چوارچێوێ خوە یێ زانستی دەرکەتیە.

٥- رەخنە لجەم چەند نڤیسەرەکان بو دوومەبەستان هاتاسە بکارئینان ئێك: ئالاڤێ تولڤەکرنێ و شکاندنا نڤیسەران،دوو:یان بویە ئالاڤێ خەلاتکرنا نڤیسەری لسەر بنەمایێ هەڤالینیێ خزماتیێ ، دهەردوو باردوخاندا گوتارێن رەخنەیی ڤالابوینە ژ زانستیبون و بابەتیبونێ ودوور کەتیە ژ بنەمایێن تیورێن رەخنەیی وبشیوەکێ هەرەمەکێ هاتینە نڤیسینن، ئەگەر بەراورد بکەین دگەل یا ئەوروبی دشین بێژین ئەم یێن دجاخێن پێش دەرکەتنا تیورێن رەخنەیێ.

٦- ئەو گوتارێن هاتینە بەلاڤکرن دگوڤارییێن (پەیڤ ومەتیندا)دا زووربەیا جاران ناڤێن هندەك نڤیسەران دووبارەبویە، ئانکو دشین بێژین بتنێ کومەکا کێم یا نڤیسەران گوتارێن وان دناڤا لاپەرێن گوڤارێدا دهێنە دیتن دبیت ئەڤ چەندە بوئێك ژئەڤان ئەگەران بزڤریت یان نڤیسەرێن رەخنەیی دکێمن ژبەر ئەوێ دیتنا بەربەلاڤ دناڤ جڤاکی ونڤیسەرێن ئەدەبیدا کو بچاڤەکێ کێم بەرێ خوددەنە رەخنەگری، چونکە دبێ ئاگەهێن ژ ئەوێ خزمەتا رەخنە پێشکێشی ئەدەبیاتان دکەت یان ژ بو ئەوێ چەند دزڤریت کو ئەڤ گوڤارە هاتیە قورخکرن بو هندەك نڤیسەران .

پشکا دووێ

باسێ ئێکێ: چەند گوتارەکێن رەخنەیی

رەخنە و تێکست:

زۆر گوتـارێن رەخنـەیی دناڤـا رۆژنامـە وگۆڤـارو پـەرتووکێن کوردیـدا هاتینـە نڤیسـین وبـەلاڤکرن لسـەر شـێواز وئاسـتێ رەخنـەیا کوردی، کو دناڤا وان گوتاراندا رەخنـەگر ونڤیسـەر[1] ب تونـدی کەتینـە رەتکرنـا هەڤدوو ب شێوازەکێ کلاسیکی و دابەشی سـەر دوو بـەریان بووینــە، بــەریێ ئێکــێ گەهشــتیە وێ بۆچــوونێ کــو دناڤــا ئــەدەبیاتا کوردیدا چ تشتەك ب ناڤێ رەخنەکا بابەتی و ورد نینە، یا هـەی بتنـێ چەند نڤیسینەکێن میزاجی نـە کـو رەخنـەگران ب زەوقـا خـوە ولـدیڤ حەز وڤیانـا خـوە نڤیسایە، ئـەو تێکسـتا وێ ڤیـایی زێـدەتر بهایێ وێ ددەتــێ و یــا وی نــەڤێت بهــایێ وێ دئینتــە خــوارێ، ئــانکو گوتــارێن رەخنــەیێ تونــدن و زێــدەتر وێرانکــەرو خراپکــەرن نــەك رەخنــەکا ئاڤاکەرە و ب رولێ خوە یێ سەرەکی رانابیت کو ئەو ژی بـەرەڤ پێشـبرنا ئەدەبیاتانە بەلکو بەروڤاژی زێدەتر ئەدەبیاتان بەرەڤ پاش دزڤرینیـت، هــەروەکو (حەمــە مــەنتك) دبێــژیت (راســتە ئێســتا ئــەو نووســینانەی بــەناوی رەخنــەی ئەدەبیــەوە لــە ســەر دەقــەکان دەنووســرێن لــە خوێندنەوە زیاتر چیدیکە نـین)[2]، کەواتـە حەمـە مـەنتك هـەر دان ب هــەبوونا رەخنــەیێ دناڤــا ئــەدەبیاتا کــوردی دانانێــت و ب شــێوەکێ ئێکجاری وێ چەندێ رەت دکەت کو رەخنە دناڤا ئەدەبیاتا کوردی دا یـا هەی.

---

[1] - (مەبەستا مە ژ نڤیسەر داهێنەرێ تێکستا ئەدەبی یە)

[2] - حەمە مەنتك، هونەری رەخنە، لە بلاوەکراوەکانی یەکتیی نوسەرانی کورد-هەولێر، چاپخانی رۆژهەلات، ل٧

هەروەســـان ئـــازاد بـــەرزنجی ژی دگوتـــارەکێ دا دۆژنامـــا (نەوشـەفەق) دبێـژیت (هەلبـەت ئـەوە راسـتیەکی حاشـا هەلنـەگرە کـە بزاوتی رەخنەیی لە رۆشەنبیری کوردیدا بزاوتێکی سست وکـزە، ئەمـە ئەگـەر بکـرێ بلـێین کـە بزاوتێکـی لـەو جـۆرە هەیـە)[1]، ئـانکو ئـازاد بەرزنجی یێ دگۆمانێ دا دژیت دەربارەی وێ چەندێ کا ئایە رەخنـە ل جەم کوردان هەیە یان نە، وەلێ پشتراست ژی دکـەت کو ئەگـەر هـەبیت ژی یـا دئاسـتەکێ زۆرێ لاواز دا و د درێـژیا گوتـارێ دا چـەند هۆیـەکان رێز دکەت کو ب دیتنا وی ئەگەرێ نەبوون یان لاوازیا رەخنـەیا کوردی نە (بەلام دەکرێ بلێین دیارترین ئەو هۆکارانە نەبوونی هۆشیارییەکی رەخنـــەیی وهەســـتەوەرییەکی رەخنـــەیی و چـــێژێکی ئیســـتاتیکی و ستانداردێکی رەخنەیییە کـە بـۆ هەڵسـەنگاندنی هـەر دەقێکـی ئـەدەبی بوونیـــان مەرجـــە و بـــە ونبـــوونێکی هـــەر توخمێـــك لـــەم توخمانـــە بۆشایییەك دەکەوێتـە پرۆسـەی رەخنـەوە)[2]، ئـانکو دئینانـا هۆکـارێن سسـتی ولاوازیـا رەخنـــەیێ دا ئـازاد بـەرزنجی دووبـارە دوپـاتیێ ل وێ چـەندێ دکـەت کـو ئـەو گوتـارێن بنـاڤێ رەخنـەیێ دهـێن نڤیسـین نـە گوتارێن بابەتیانەنە و پشت بەسـتنێ ب هـیچ پیڤـەرەکێ ناکـەن بتنـێ نڤیسینەکا میزاجی یە.

بەرەیێ دووێ کو زێدەتر رەخنەگر جهێ خوە تێدا دبیـنن ئـەڤ چەندا بـووری رەت دکـەت و ب بۆچوونا وان رەخنـە هەیـە هەرچـەندە

---

[1] - ئازاد بەرزنجی، دەق ونائامادەبوونی رەخنەی ئەدەبی، گۆڤاری نەوشەفەق، تشرینی دووە٢٠٠٩، ل٣

[2] _ هەمان ژێدەر، ل ٣-٤

دان ب وێ چەندێ ددانن کو یا لاوازە وەلێ ب رەنگەگێ گشتی دبێژن یا هەی، ئەگەرێن ڤێ لاوازیا رەخنەیێ بۆ چەند هۆکارەکان ڤەدگەرینن ئەو ژی ئەڤێن ل خوارێ دیارکرینە:

ئێك: ئەگەرێ سەرکی یێ لاوازیا رەخنەیێ، رەخنەگر بۆ وێ چەندێ ڤەدگەرینن کو کەلتۆرێ کوردەواری خودان سیمایێ رەتکرنێ یە، ئانکو تاکێ کورد دناخێ خوەدا کەساتیا خوە ب کەساتیەکا تەمام و ئاڤاکەر دبینیت، لەورا هەر جۆرە رەخنەکێ رەت دکەت وهزر دکەت ئەو رەخنە ژ کەساتیا وێ دئینتە خوارێ وبهایێ وی کێم دکەت، ئانکو وەسا دبینت کو مروڤێ رەخنەگردڤێت خوە ل سەر حسیبا وێ فەرز بکەت، جونکە نڤیسەر ژی کورێ سەردەمێ خویە لەورا نڤیسەرێ کورد ژی زوو ب زوو رەخنەیێ قەبیل ناکەت وزوور ب توندی دژی رەخنەگران دراوستن، چونکە خودان ئەقلیەتەکا رەتکەرە و دەما رەخنەگر خالێن لاواز وب هێزین بەرهەمی وی دەردئیخیت ئەو وێ چەندێ وەك کێماتیەك دبینت بخوە و هزردکەت کو مەبەستە رەخنەگری شکاندنا وییە.

دوو: نڤیسەر بەرهەمێ خوە ب سەنتەر دبینت و وەسان هزر دکەت کو رەخنەگر دەما ل سەر بەرهەمی وی دنڤیسیت خوەها ئەنیا وی دخۆت چونکە ئەگەر بەرهەمێ وی نەبا رەخنەژی نەدبوو (داهێنەر ژلایێ خوەڤە وەسا هەست دکەت کو ئەو سەنتەرێ جیهانێ یە، هەست دکەت کو نیڤشکێ وی کەرستەیێ رەخنەگر کارێ خوە ل

سەر ئەنجام ددەت ژ مێشکێ وی بەرهەم هاتیە)[1] ئانکو نڤیسەر وەسان هزردکەن کو بشتی وان ماندیبونەکا زوور ب نڤیسین وکومکرنا بەرهەمی خوە ڤەبری رەخنەگر ب ئاسانی دهێت و ژ وێ ماندیبونا دستینیت و خوە لسەر حسیبا ماندیبونا وان فەرزدکەن ئانکو نڤیسەر وەسان دبینن کو رەخنەگر دهێن لسەر شیلانیا وان ئامادەکری و واستیان پێڤەبری ئامادە دبن و دخون.

سێ: ئێك دی ژوان ئەگەرێن لاوازیا رەخنەیێ رەخنەگر بۆ بێ پێز و لاوازیا ئاستێ بەرهەمێن ئەدەبی دزڤرینن، چونکە پێوەندیەکا دوولایەنێ دناڤبەرا تێکستا ئەدەبی و رەخنەیا ئەدەبی دا هەیە (هەرچەندە بەرهەمەکی زۆریش بلاودەکرێتەوە بەلام وەکو پێویست لای لێ ناکرێتەوە لێرەدا لەوانەیە بو بێ پێزی بەشێکیان بگەرێتەوە)[2].

ئەڤا بووری بۆچوونێن هەردوو بەرەیان بوون وەکو دیاربووی ب توندی دژی هەڤن و هەڤدوو تاوانباردکەن ب ئەگەرێ لاوازیا رەخنەیێ وەلێ ئەگەر ئەم وردبینیێ د وان گوتارێن رەخنەیی دا بکەین دێ بۆمە دیاربیت کو هەر لایەنەکی بەشەك ژ راستی لدەڤ هەیە، چونکە دبەشەکێ زۆرێ گوتارێن رەخنەیی دا رەخنەگر زمانەکێ توند بکاردئینن و خوە ژ بابەتی بوونێ ددەنە پاش ئەڤ چەندە ژی بۆ نەپسبۆریا بەشەك ژوان دزڤریت دبوارێ رەخنەیێ دا هەر ژبەر هندێ

---

[1] -د. نمت الله حامد نهێلی ، ئاوازێن خامەی، ل٨

[2] - د.کەمال مەعروف، تیورە نوێیەکانی رەخنەی ئەدەبی، ل١٢

پـەیڤێن تونـد و هەستشکێنەر بکاردئین بەرامبـەر نڤیسـەرێ تێکسـتنا ئەدەبی بڤێ چەندێ نڤیسەرێ تێکستێ هەستپێدکەت کو مافێ وی یـێ دهێتە خوارن ژلایێ رەخنـەگران ڤـە ئـەڤ چـەندەی ژی دبیتـە ئەگـەرێ پەیدابوونا دژەکردار(رد فعل)ـێ لدەڤ نڤیسەری دبەرسڤدانا رەخنـەگری دا کو ب زمانەکێ توندتر ژ یێ رەخنەگری بکارئینای، بڤێ چـەندێ ژی گیانێ ئێك دوو نەقەبوولکرنێ لجەم نڤیسەر ورەخنەگران پەیـدا دبیـت وپەیداوبوونا ڤی گیانێ هەڤ نەقەبوولکرنێ دبیتە ئەگـەرەك کـو کریـارا رەخنەییێ بهێتە لاوازکرن لەورا یا گرنگە رەخنـەگر دەمـێ خوانـدنێ بـو تێکستەکی بکەت هەست وسۆزێن نڤیسـەری بەرچاڤ وەربگریـت و خـوە دوور نەکـەت ژ گیـانێ بابـەتی بـوونێ و ژبیرنەکـەت ئـەو تێکسـتا بـەر دەســتان بەرهــەمێ کــەدا نڤیســەری یــە و مینــا زارووویــێن وی یــێ خوەشتڤیە لدەڤ نڤیسەری.

زۆر جاران ژبەر تونـدیا زمـانێ بکارهـاتی ژلایـێ رەخنەگرانڤـە بوویـە ئەگـەرێ داخسـتنا لاپـەرێن رۆژنامـە وگۆڤـاران یـێن تایبـەت ب رەخنـەیێ ڤـە (لـە میـانی بایەخـدانی گۆڤـاری گەلاویـێژ بـە رەخنـەی ئەدەبی. سەرپەرشتیکارانی گۆڤارەکە چەند لاپەرەیەکیان بۆ نووسـینی رەخنــەیی تــەرخان کــردووە، بــەلام دواتــر لــە بــەر زالبــوونی لایــەنی شەخسـی و بـەکارهێنانی زمـانێکی زبـر و پـلاراوی بەسـەر ئـەو جـۆرە

نووسینانەدا کە بەناوی رەخنە بلاوکراوەتەوە، کاربەدەستانی گۆڤارەکە ئەم بەشە تایبەتییەی رەخنەیان داخستوە)[1].

تێکستا ئـەدەبی دچـیتە دچوارچـوٚڤێ داهێنـانێ دا چـونکە نڤیسـەر هەمیشـە د هەولـدانێ دانـە تشـتەك نـوو دابهێنـێن دناڤـا بەرهـەمێن خـوەدا پێخەمـەت ڤـێ چـەندێ وەسـتیانەکا زۆر دبیـنن و بەرهنگایەکا زۆر ژی دبینن ژ لایێ جڤاکی ڤە چونکە نڤیسەر کەسـەکێ داهێنـەر ودووربینـە ئـانکو پـێش سـەردەمێ خـوە دکـەڤیت پێخەمـەت داهێنانـا بەرهەمـەك نـوی بڤـێ چـەندێ ژی د زۆر بابەتانـدا نوویاتیـا نڤیسـەر دئینتـە دناڤـا جڤـاکێ خـوە دبیتـە ئەگـەرێ بـەرهنگاربوونا جڤـاکی بـوٚ نڤیسـەری و دژ راوەسـتان لـەورا نابیـت رەخنـەگر د چـەند لاپەرێن کێم دا پەیڤێن هەست شکێنەردا وێ کەدا نڤیسەری بەر ئـاڤێ دا بەربدەت.

هەوەرسـان دڤێـت نڤیسـەر ژی د وێ چـەندێ بگـەهیت کـو رەخنەگرتن بخوە ژی داهێنانەکە کو چ ژ داهێنـا تێکسـتی کـێمتر نینـە، چـونکە رەخنـە شـروٚڤەکرن و روونکرنـا بەرهـەمێ ئـەدەبی یـە ژبـوٚ خوانـدەڤانی، کـو بەرهـەمێ ئـەدەبی ژلایـێ روخسـاری و ناڤـەروکێ ڤـە شـروٚڤەدکەت و نـەهینی و کـوٚدێن بەرهـەمی ژبـوٚ خوانـدەڤانی ئاشـکەرا دکـەت، ئـانکو پرەکـە دناڤبـەرا خوانـدەڤانی و بەرهـەمێ ئـەدەبی دا، ئەگـەر ئـەو پـر هـەرڤت ب هـەر ئەگـەرەکێ هـەی وێ گـاڤێ دیٚڤـالاهی

[1] - پ.ی.د. فوئاد رەشید، قەیرانی رەخنەی ئەدەبی کوردی لە گوتاری رۆشنبیری کوردیدا، گوڤاری نەوشەفەق، کانوونی یەکەم٢٠٠٨، ل٢٤

ودوورکـەتن پەیـدا بیـت دناڤبـەرا خوانـدەڤان وبەرهـەمێ ئەدەبیـدا، بەرۆڤاژی وێ بۆچوونا نڤیسەری یـا دبێـژیت رەخنـەگر ژ کـەد و رەنجا وی دخـۆت چونکه هـەر تێکستا وی یـە دبیتـە هـێڤین بـۆ رەخنـەگری، راسته تێکستا ئەدەبی یه دبیته هڤێنێ رەخنەیێ وەلێ ئەڤـه ناهێـت وێ واتـایێ کـو رەخنـەگر ژ کـەد و رەنجـا نڤیسـەری دخـۆت و دهێتـه سـەر شـیلانا ئامـادە، چـونکه ئەگـەر رەخنـە نـەبیت ڤالاهیـەك دناڤبـەرا خوانـدەڤانی و نڤیسـەرێ دا دێ دروسـت بیـت و دێ ژهـەڤ ڤەقـەتیێن و بەرهەم بەرەبەر دێ ژ کەتوار و جڤاکی ڤەقـەتیت و دێ بەشـەك مـەزن ژ بهـایێ خـوە ژدەسـتدەت، ئـانکو رەخنـە وتێکسـتا ئـەدەبی هـەردوو پێکڤە دبن هەڤپشك دئافراندنا تێکستا دووێ دا.

رەخنــه ب هــیچ شــێوەکی پاشــکۆیێ یــان دیڤــەلانکێ تێکســتا ئـەدەبی نینـه دڤێـت نڤیسـەر د وێ چـەندێ بگـەهن کـو رەخنـه بخـوە جۆرەکە ژ جۆرێن داهێنانێ نەك پاشکۆی تێکستا ئەدەبی یـە، پێوەنـدیا رەخنەیێ ب تێکستی ڤە پێوەندیەکا دوو لایەنێ یان ئالوگۆریـە تێکسـت رەخنەیێ پەیـدا دکـەت و رەخنـه تێکسـتێ بـەرەڤ پێشـڤە دبـەت، ئـانکو ئەگـەر رەخنـه نـەبیت تێکسـتا ئـەدەبی بـەرەڤ پێشـڤە ناچـیت ودێ د بازنەکێ داخراودا زڤریت مینا شعرا کلاسیکا کوردی کو بو ماوێ چـەند سەد سالان دهەما چوارچۆڤە دا دزڤری هەم ژلایێ ناڤەرۆکێ ڤـە و هـەم ژلایێ روخساری ڤە ئەو چەندە ژی ب ئەگەرێ نەئامادەبوونا رەخنـەیێ بوو د وان سەردەماندا، ئـانکو رەخنـه چـەرخا ئـەدەبیاتان دزڤرینیـت و بەرەڤ پێشڤە دبەت، ئـانکو رەخنـه نـە لسـەر حسـێبا تێکسـتی ئـەدەبی دژیـت و نـە تێکسـتی ئـەدەبی ل سـەر حسـێبا رەخنـەیێ بـەرەڤ پێشـڤە

دچيت بـەلكو هـەردوو تمامكـەرێن هەڤدوونـە وپێكڤـە تێكستـێ دووێ دئافرينن هەروەكو يورى لوتمان دبێژيت.

پێخەمـەت دووركـەفتن ژڤـێ هـەڤركيێ و كێشمەكێشـمێ دگـەل نڤيسەرى پێدڤيە رەخنەگر پێگيريێ ب هندەك رێنمايى وخـالان بكـەت ئانكو پێدڤيە رەخنەگر خوە ژ رەخنەيا هەرەمەكى ولابەلا بدەتـە بـاش و رەخنـەكا ئـەكاديمى بكاربينيـت، ئـەو خـالێن رەخنـەيا ئـەكاديمى ژ رەخنەيا هەرەمەكى جودا دكەت هندەك ژوان ئەڤەنە:

١ - رەخنـەگرێ ئـەكاديمى لـديڤ بنـەما وياسـايێن تيـۆرێن رەخنـەيى رەخنـەيێ دگريـت وەلێ رەخنـەگرى هەرەمـەكى لـديڤ هـيچ بنـەما وتيۆرەكا رەخنەيى ناچيت.

٢ - رەخنـەگرێ ئـەكاديمى خـوە ژ پـەيڤێن پەسـن و بريـندارکرن تێـدا ددەتە پاش وەلێ رەخنەگرێ هەرەمەكى يان پەسنا نڤيسەرى دكەت يـان ژى هەســت وســۆزێن وى دشــكينت برێكــا بكارئينانــا پــەيڤێن هەستشكێنەر.

٣ - رەخنەگرێ ئەكاديمى خوە ژ دانـا بريـارێ لسـەر بەرهـەمێ ئـەدەبى ددەتـە پـاش بتنـێ بەرهـەمى ژ لايـەنێ ناڤـەكى ودەرەكى شـرۆڤەدكەت وگريێن بەرهەمى ژبۆ خواندەڤانى ڤەدكەت ئـانكو زێـدەتر رۆلێ پرەكـێ دبينت دناڤبەرا خواندەڤانى وتێكستى دا وبريـاردانێ ل سـەر بەرهـەمى بـو خوانـدەڤانى دهێليـت وەلێ رەخنـەگرێ هەرەمـەكى هـەرزوو بريـارێ لســەر باشــى وخرابيــا بەرهــەمى ددەت و بــەرێ خوانــدەڤانى ددەتــە بەرهـەمى يـان ژێ وەردگێريـت، و ئـەوێ چـەندێ ژبيردكـەت يـان ژى

نزانیت کو ئەرکێ رەخنەیێ شروڤەکرن وڤەگرنا گرییێن بەرهەمی یە نەك هەلسەنگاندنا بەرهەمی یە.

٤- د رەخنەیا ئەکادیمی دا هەردوو لایەنێن تێکستی دهێنە وەرگرتن، ئانکو رەخنەگر لایەنێن باش وخرابێن تێکستی ددەتە دیارکرن و هەڤبەرکرن نە وەك رەخنەیا هەرەمەکی یە بتنێ لایەنەکێ تێکستی بتنێ وەردگریت ئەڤجا چ لایەنێ باش بیت یان یێ خرابیت، چونکە ب هەڤبەرنەکرنا خالێن بهێز وبێهێز یێن بەرهەمی دبیتە ئەگەرێ بەرزەکرنا رەنج وماندیبووونا نڤیسەری یان ژی زێدەتر ژ بهایێ خوە وەربگریت و بڤان هەردوو خالان ژی زیانەکا زۆر ب بەرهەمێ ئەدەبی دکەڤیت

٦- مەبەست ژ ر ەخنا ئەکادیمی نە شکاندن یان بەرزکرنا بهایێ تێکستێ ئەدەبی یە وەك رەخنەیا هەرەمەکی کو بتنێ مەبەستا وێ شکاندنا نڤیسەری تێکستێ یە یان بلندکرن وبلیمەتکرنا نڤیسەریە، وەلێ ئارمانجا رەخنەیا ئەکادیمێ پێشئێخستنا بەرهەمێن ئەدەبیە برێکا دەست نیشانکرنا خالێن بهێز و بێهێز یێن بەرهەمی و رێنمایکرنا نڤیسەری، هەروەسان مەبەستەکا دی یا رەخنەیا ئەکادیمی بەردەوامی دانا پێشکەتنا بەرهەمی یە، ئانکو شکاندنا بازنەیێ ئەدەبی یە.

٧- خالەکا دی یا هەرە گرنگ دکریارا ەخنێ دا ئەوە کو دڤێت ئاستێ هزری و رەوشەنبیری یێ رەخنەگری ژ ئاستێ بەرهەمێ ئەدەبی ئەوێ ژبۆ کریارا رەخنەیێ دهێت هەلبژارتن بلندتربیت، چونکە ئەگەر

ئاستێ بەرهەمی ژ ئاستێ رەخنەگری بلندتر بوو رەخنەگر دێ تۆشی ئەستەمیێ بیت و رەخنەیا وی دێ ژ ئاستێ بەرهەمی نزمتربیت و دێ بهایێ وی بەرهەمی ئینتە خواریێ وەلێ گەر ئاستێ رەخنەگری بەرزتربیت ژ ئاستێ بەرهەمی بخوە دێ رەخنەگر دەرهەقی وێ بەرهەمی دەرکەڤیت وبهایێ وی بدروستی دەتێ.

ساده نڤیسی ومژداریا هەرەمەکی

د ئـەڤان سـالێن داوییێـدا مـژداری و نەمـژداری ئێکـە ژ بابـەت وپرسـێن هــەرە ســەرەکی دناڤــا ئــەدەب و رەخنــەیا ئەدەبیــدا، تــا وی رادەی مەزنبویە ئەڤ پرسـە مینـا دوو جەمسـەران لێهاتیـە وهـەر جەمسـەرەك خودان داگوکیکارێن خوەیە کو بتوندی بـەرگێریێ ژ جەمسـەریٛ خـوە دکـەن تـا دگەهیتـە رادێ تومـەتبارکرنا لایـەنێ بەرامبـەر ب مرانـدنا ئەدەبیاتان، چەندین ڤەکولین دەربارەی ئەڤێ پرسێ هاتینە کـرن، هـەر لایەنەك ب شێوازەکی، خـوە ل سـەر راسـتیێ دزانیـت ئـەڤ چـەندەژی ب ئەگەرێ ئەوێ چەندێ دهیت کو ئەو کەسێن ڤـەکولین ئەنجامـداین بـێ لایــەن نەبوینــە و زوور جــاران نــە تایبەتمەندبووینــە ، سەرڤەسـەرڤە باس ل ڤێ ئاریشێ کریە هەر ژبەرهنـدێ یـا گـرنگ ژبـو جارەسـەرکرنا ئــەڤێ پرســی ئــەوە کــو ئــەم باســی بنــەکوکا ئــەڤێ ئاریشــێ و ئەگــەرێ ســەرهلدانا ئــەوان ئەگــەران و دەر هاڤێشــتەیێن وان بکــەین، چــونکە باســکرنا ئاریشــێ و ســەرخانەیا ئاریشــێ ب هــیچ رەنگــەکی ئاریشــێ جارەســەرناکەن لــەو پێدڤیــە باســی ژێرخانــەیا ئاریشــێ بهێــت کــرن پێخەمەت جارەسەریێ.

باسکرن لسەر رەهەندێن بشت نڤیسیناتێکستی ئـەدەبی زوور یـا گرنکـە ژبـو جارەسـەرکرنا ئـەڤێ ئاریشـێ ، چـونکە هـەر تێکسـتەکێ ئەدەبی خودان جەنـدین رەهنـدێن فەلسـەفی ومـەعریفی یـێن تایبەتـە بخوڤەیە، هـەمی ژانـرێن ئـەدەبیی هـەلگرێن ئـەڤان تایبەتمەندیانـە ، تێنەگەهشتنا مە بو ئەوان رەهنـدێن فەلسـەفی ومـەعریفی یـێن لبشـت

نڤیسینا تێکستا ئـەدەبی و ژێـك ڤەقـەتیانا ئـەوان رەهنـدان و تێکستا ئـەدەبی ئێکـە ژ ئەگـەرێن هـەرە سـەرکی یـێن سـەرهلدانا دیـاردەیێن مژداری[1]ونەمژداریا هەرمەکینە[2] دناڤا ئەدەبیاتانـدا و رێخوشکەر بویـە ژبـو دەرکـەڤتنا سادەنڤیسنێ و سادەنڤیسـان هـەروەکو بـەختیار عـەلی دبێـژیت (پچـرانی پیوەنــدی لــە نیــوان ئــەدەب وفەلســەفە و کایــە فکرییەکاندا رێگایەکی باش بـو سادەنوسـان بیرکالـەکان خولقانـدوە، گـە ئەمــە هەمیشــە ونکــردن و هەلەخەلەتانــدنی خوینــەرانی بجــوك درێژەبیـدەری، کـە زووربـەیان نـازانن لـە پشـت سـحری ئەدەبیاتـەوە دەشێت چ جیهانەکی فکری و بان وبەرین وئالوز راوسـتابێت)[3] بـەختیار عـەلی ئامـاژێ بـو ئـەوێ چـەندێ دکـەت کـو خوانـدەڤانێ سادەنڤیسـان

---

[1] مژداریا هەرمەکی: دەما نڤیسەرەکێ ئاست نزم هەولددە ئاست نزمیا خوە یا فەلسەفی وهزری پەردەپوش بکەت دناڤا تێکستا ئەدەبدا ب هندەك جەمك وتێگەهێن نەدیار و مژداری کو بتنێ ئەو رامان وان دزانیت و زوور جاران ئەو بخو ژی رامانا ئەوان تێگەهان نزانیت وەلی تاکو کێم زانیی و ئاست نزمیا خوەیا مەعریفی وفەلسەفی لبەر ژاڤێن خەلکی وندابکەن پەنایێ بو ئەڤان جورە پەیڤ وتێگەهان دبەن ئانکو تاکو پێکەیێ خوە بەرزتر نیشانبدە و تێکستا خوە ب بها بکەت پەنایێ بو ئەڤێ دیاردەیێ دبەن.

[2] - نەمژداریا هەرەمەکی: ئەو جورە نڤیسەرێن ئاست نزمێن فەلسەفی و مەعریفی پەنایی بو دبەن ئەوێن هەم ژلایی هزریو فەلسەفی و هەم ژلایێ فەرهنگی و زانستیفە دلاوازن، پەنایێ بو زادەبونەکا نەئاسایێ دبەن تا وی رادەیی ج چیازار دناڤبەرا زمانێ تێکیستا ئەوان و زمانێ روژانەدا نامینیت و ب هیچە نیزیکون ژ خواندەڤانی و کومەلگەهێ پەنایێ بو ئەڤان جورە نڤیسنان دبەن و دراستیێ دا ئەو بڤی کاری ئاست نزمیا خوە پەردەپوش دکەن.

[3] - بەختیار عەلی . یادەوەری و زەمەن ،ل٣

خواندەڤانـەك نەشـارەزاو كـێم فامـە دبـوارێ فەلسـەفی و مەعریفیـدا لەومانەكێ نەهندا بزحمەتە سەردابرنا ئەوان لـدەڤ نڤیسـەرێن سـادەدا كوبەرهـەمێ خـو دچـاڤێن ئـەوان جـورە خواندەڤانانـدا بەرزبكـەن ب هێجـەتا نیزیكبـونێ ژ خوانـدەڤانی ودیربـون ژ مـژدارییێ، دراسـتییێ دا نابیت ئەدەبیات ژرەهندێن فەلسەفی وهزری بهێتە ڤەقەتاندن بهێجـەتا نیزیك بوون ژخواندەڤانی، چونكە بدرێژیا مێژوویا شارسـتانیەتێ ئـەو رەهنـد بوینـە خـوراك بـو ئـەدەبیاتان و هاریكـارێ هەرەسـەرەكی یـێن بەرەڤ پێشبرنا ئەدەبیاتان.

ڤەقەتیانا رەهەندێن فەلسەفی وهزری ژ ئەدەبیاتان دگـەل رێخوشـكرنێ ژبو دەركەتنا سادەنڤیسـان رێ خوشـكریە بـو دەركـەتنا مـژدار نڤیسـێن هەرەمەكی ژی ، دیسان قوربانیی ئەڤێ دیاردەیێ ژی هـەر خوانـدەڤانی كێم فامە دبوایێ فەلسەفی و هزریدا، ژبـەر نەشـارەزابونا خـو دكەڤیتـە دپەسنەدانا ئەوان جورە نڤیسا یـێن پـر ژ مـژداریا هەرمـەكی سـەرەرای نەتێگەهشتنا وی بو ئەوی مژدارییێ .

ئێك ژ ئەگەرێن دیتر یێن هەرەسەرەكی یـێ دەركـەتنا هـەردوو دیـاردێن مژداری ونە مژداریا هەرەمەكی گرێدانا ئەدەبیاتانە ب جـوانییێ ب تنـێ ڤـە، وئەگـەر مـان ونـەمانا ئـەدەبیاتان ب جوانیڤـە گرێـددەن تـا ئـەوی رادەی رەهندییێن دیتر یێن ئەدەبیاتان پشـت گـو دهـاڤێن ب هـزرا وان ب هوبونـا جـوانییێ بەرهـەمێ ئـەدەبی دژیـت وب دومـاهی هاتنـا جـوانییێ بەرهەمێ ئەدەبی دمریت، بیكو ئەو دوێ جیهانا بەرفرەها ئـەدەبیاتان تێپگەهن .

ئـەو نڤیسـەرو رەخنـەگرێن تێكسـتا ئـەدەبی بتنـێ بجوانییڤـە گرێـدەن دكەڤنە د خەلەتیەكا مەزندا جونكە راسـتە جوانیـە بەشـەك گرنگە ژ تێكستا ئەدەبی پێكدئینیت وەلێ ئەڤە ئەوێ چەندێ ناگەهینیت كو ب هـەبونا جـوانیێ تێكسـتا ئـەدەبی دژیـت وب نـەبوونا جـوانیێ تێكسـت دمریت، مەبەستا مە ژ جـوانیێ نـە ئـەو جوانیـا بەرفرەهـە ب تێگـەهێ خوەفـە بونمونـە دەمـێ دبێـژیت بەرهـەمی (خـانی) یـان (شكسـپیری) بەرهەمەك جـوان ونـەمرە جونكـە ژ هـەموو لایەنانڤـە بەرهـەمێن وان تـەمامن هـەم ژ ئـالیێ جوانیـا ژێگـرتن و دانـە بـەرئێكا پـەیڤان هـەم چـیروك ولایـەنی هـزری وفلسـەفیفە تـەمامن، بـەلكو مەبەسـتا مـە ئەوجوانیا سەرفە سـەرفەیە ئـەوا نها بەربـەلاڤ دناڤا تێكستان دا و كو تێرمانینێ بتنێ دئیخنە لسەر جـەمكێ جـوانیێ بتنـێ بـی رەهنـدیێن فەلسەفی ومەعریفی و هزری، جوانكـە جـوانیی تشـتەك رێژەییـە و ژ كەسەك بو كەسەكێ دیتر و ژ سەردەمەكی بو سـەردەمەكێ دیـتر دهێـت گوهورین ئەگەر بەرهەمەك بو سەردەمی ٌمـەیێ جـوان بیـت نـەمەرجـە بـو سـەردەمێن بهێـت ژی یـێ جوانبیـت لـەو ئەگـەر نـەمریا بەرهەمـەٌ ئەدەبی بتنێ بجوانییڤە بهێت گریدان دی زیـان بـە ئـەدەبیاتان كـەڤیت ودبیــت تێكســت زوور تەمــەنی نەبــەن وەلێ ئەگــەر دگــەل جــوانیی رەهەنــدیێن دیــتر ژی دناڤـا تێكسـتا ئـەدەبی دا بهێنـە بـەرجاڤكرتن وبكارئینـان دێ تێكسـت زێـدەتر تـەمنی بـەتن و دێ مەیـدانا ئـەدەبی ژ نڤیســكارێن ســادە و مــژداریا هەرەمــەكی هێــت ڤــالاكرن، ئەگــەر ب ئاوایــەكێ تــەمام ڤالانــەبیت ژێ مەیــدانا ئــەدەبی ژ ئــەوان جــورە

نڤیسـکاران دێ هـژمارا وان زوور کێمبیـت وب بورینـا دەمـی دێ هینـە لادان دناڤا گورەپانا ئەدەبیدا.

خواندەڤانىێ ژیوارپەرست

ئێك ژ دەردێن هەرە گران كو نڤیسەرێ ئەدەبى توش دبیتێ ژیوارە پەرستیە، دەما خواندەڤانىێ ئەدەبى داخاز ژ نڤیسەرى دكەت دنڤیسینێن خودا یێ ژیوارى بیت و ژ ژیوارى لانەدەت وبەرەڤ جیهانا خەیالان نەدەتە رێ، ئاها ل وى دەمى ئەڤ دەردە ب روونى ل نك نڤیسەران دیاردبیت، ئەو تشتێ ئەڤى دەردى هێشت مەزنتر لێدەت دەما خواندەڤانەك وەسان هزربكەت كو دەڤى پەیوەندیەكا راستەوخو ب ژیانا نڤیسەریە هەیە و نڤیسەر دەربرینێ ژ ژیانا خو دكەت، نڤیسەرى كەسایەتیا دەڤى ژ كەساتیا خوە وەرگرتیە، ئەڤ ئاریشە زوورتر ل روژهەلاتا ناڤەراست و وەلاتێن پاشكەتى یە وەلێ ئەڤە ل ئەوێ چەندێ ناگەهینیت كو ئەڤ جورە خواندەڤانە ل روژئاڤا نینە، جونكە ل هەر جهێ ئەڤى ئەردى نڤیسەر توشى ئەڤان جورە خواندەڤانان دبن،پێش چەند سالان ل پێش بەنامەكێ ئەدەبى ل ئێك ژ كەنالێن كوردى یێ رینستیبوم مێهڤان رومان نڤیسەك بوو، پێشكێشكارى پرسیار ژێ كر(ئایا ڤارەمانێ رومانا تە دەربرێنێ ژ كەسایەتیا تە دكەت، ئانكو دژێم ببێژم كو چیروكا رومانێ تە ژ چیروكا ژیانا خویا ژیوارى وراستى وەرگرتیە یان ژى ژیروكەك خەیالى یە؟)

ئەڤ دەردە ژ ئەنجامێ تێنەگەهشتنا خواندەڤانى هەم دروست دبیت ژئەدەبیاتان ب گشتى و رومانێ ب تایبەتى، زێدەتر دێ لسەر رومانێ راوستین،چونكە زێدەتر رومانڤیس توشى ئەڤى دەردى دبن، ژیوارپەرستى نەبتنێ ژئەنجامێ تینەگەهشتنا ئەدەبیاتان پەیدا دبیت

بەلكو ژئەنجامێ تێنەگەهشتنا ژیوار پەرستان ژ ژیواری بخو ژی پەیدا دبیت، چونکە د بێ ئاگەهـ کا ژیوار بێ خەیال چەندێ هەژارو دەست کورتە، هەروەکو بەختیار عەلی دبێژیت(بە کورتی هیچ کات ناتوانین مروڤێکی واقعی بە ئەندازەی پالەوانی رومانەك بناسین ئەوە تا ئەندازەیەك دەریدەخات کە نلسینمان بو کەسایەتی واقعی هەرگیز ناگاتە ئاستی ناسینمان بو پالەوانی ئەدەبە)[1]، کەواتە دوپاتیی لسەر ئەوێ چەندێ دکە تکو نساینا مروڤی بو کەسایەتێن ئەدەبی زێدەترە ژ کەسایەتییێن ژیواری، پالەوانێن رومانان ژ داهینانا نڤیسەرینە،لەو نڤیسەر دهەموو لایەنێن ژیانا واندا دشارەزانە وباشتر دشێن وەسفا ئەوان پالەوانان بکەن ژ کەسایەتێن ژیواری، بو زێدەتر رونکرنا ئەڤی بابەتی بەختیار عەلی نموونەیا (رومیو) دهینی تکو ئێکە ژ کەسایەتێن هەرە گرنگ یا شانوگەریا رومیو و جولیت یا شاعرێ مەزنێ ئنگلیز شکسپیری، ئەو بابەتێن نڤیسەران لسەر رومیوی نڤیسین پتر ژ نڤیسینێن لسەر هەر کەسایەتیەکا دی یا ژیوای ئەڤ چەندە ژی بو ئەوێ یەکێ دزڤریت، چونکە زێدەتر ژ هەر کەساتیەکا ژیواری نڤیسەران زانیاری لسەر کەسایەتیا رومیوی هەنە، هەم لایەنێ ژیاناوی یا دەرەکی ویا دەرونی و بێ گومان زانیارێن نڤیسەری چەند پتر بن ل سەر کەسایەتیا لسەر دنڤیسیت پاشترێ شێت ل سەر بابەتێ زالبیت

هەروەسان خواندەڤانێ ژیوار پەرستب دروستی ئاشنایی ئەرکێ ئەدەبیاتان ب گشتی ژی نینە، چونکە ئەرکێ ئەدەبیاتان ورودبونە ژ تێگەهشتنەکا باشتر ژبو ژیانێ و مروڤی ب گشتی و لێگەریانە ژ ئەوان

[1] - ئاورەکەی ئوفیوس ل ٦٠

پرسان يێن مروڤ نەشێت دژيواريدا بگەهيتە بەرسڤا وان، ئانكو ئەركێ ئەدەبياتان ئەو نينە مێژوويێ ب شێوەكێ ژيوارى بنڤيسيت يان باس ل رووداناكا مێژوويى بكەت ب شێوەكێ ژيوارى وەكى خوە دروست بى كورتكرن وزێدەكرن، چونكە ئەڤ جورە نڤيسينە دجنە دخەنەيا نڤيسينێن ميژوويى و جڤاكى دا نەك ئەدەبياتاندا، هەروەسان ئەگەرەكى دى كو نڤيسەرێ ئەدەبى نەشێت ب شێوەكێ ژيوارى باسى رودانەكێ بكەت ئەوە كو ژيوار جهەكێ بەرتەنكە، جهێ خەيالى وداهينانێ تيچداناكەت و تيراهەمى پێدڤێن مروڤى ناكەت لەومانەكێ چاڤێ مروڤى بەردەوام يێ ل تشتێ روينەداى يان ژ موستەحلاتانە د ژيوارى دا رووبدەت دڤێت بزانيت چ هەيە هێشت ژيوارى نيشاوى نەدايە هەر ئەڤەيە ئێك ژ ئەگەرێن هەرە سەرەكى يێن نڤيسينا بەرهەمێ ئەدەبى دارشتنا خەيالێ و تشتێ روينەداى، ئەو تشتێ مروڤ ل ژيوارى نەگەهيتێ دناڤا ئەدەبياتاندا دشێت بدەست خوڤە بينيت

وەلێ دوركەتنا ئەدەبياتان ژ ژيوارى ئەوێ چەندێ ناگەهينيت كو ئەدەبيات ڤالانە ژ ژيوارى و رووداێن ژيوارى وەلێ خوهاڤێتن ولسەر ژيوارى و دەربازبون بو خەيالێ ژلايێ نڤيسەرى ڤە بو ئەوێ هەژاريا ژيوارى دزڤريت كو نەشێت دەربرينێ ژ هەمى هەستێن نڤيسەرى ب تەمامى بكەت يان بەرسڤا پرسيارێن دمێشكێ مروڤى دا بدەت، هەروەسان ئەگەرێ دى ئەوە كو ژيوار بەردەوام دگوهورينێدايە ئەوتشتێ تا دوهى نەژيوارى وخەيالى ئەڤرو دبيتە تشتەك ژيوارى يان ئەوتشتێ ئەوڤرو خەيال دبيت سوباهى ببيتە ژيوارى لەومانەكێ زوور

جاران ژیوار پەرێست نەدراستن دگەل خو چونکە بدروستی د ژیواری و هەژاریا ژیواری ناگەهن

زووربەیا جاران خواندەڤانێن ژیوار پەرێس ل هەمبەری رومان نڤیسان دەردگەڤن و ژوان دخوازن ل ژیواری جڤاکی و سیاسی و میژوویی دەرنەکەڤن، هەر رومان نڤیسەکێ ژیوارێ ئەوان دڤێت دەرکەت رەخنەباران دکەن،و دئێخنە بەر گومانان بو نموونە ئەگەر رومان نڤیسەك درومانەکا خودا باسی مروڤەکی بکەت کوشیانێن فرینێ هەنە یان خودان هێزەکا سەیرە، کا چەند گومانێن دکەسایەتیا ئەوێ کەسیداهەنە یێ دڤریتن هند گومان د روودانێن میژوویی وساسی وجڤاکیدا هەنە، چونکە ئەوکەسێ ئەو روودان ڤەگێراینە یان نڤیسینە هەر نڤیسەر بوینە وهیچ نڤیسەرەك یێ ڤالانینە ژ خەیالی !!

رەستڤەكرن يان مراندنا چیژێ ؟

بەرهەمێ ئەدەبی ژ ڤەریژا هزرو بیرو هەستێن مروڤیە، بێگومان مروڤ ژی وەك بونەوەرك سەرەرای وێ هێزا مەزنا مێشكی، خودان چەندین خالێن لاوازە ب تایبەت دەما دكەڤیتە هندەك هەلویستێن ب زحمەت ونەخوشدا تا هندەك جاران كنترولا خوە ژ دەستددەت، هندەك كریار و گوتنان دكەت كو ئەو بخو ژی پەشیمان دبیت وەلی یامە مەبەست ژی نە ئەوە یا ئەو ژێ پەشیمان دبیت بەلكو مەبەستا مە ئەوە یاكو ژی پەشیمان نەبیت و دبیت جهێ شانازیی و خوشی بو وی دەما دهیت سەرخو، كو ئەو ژی نڤیسنا بەرهەمەكێ ئەدەبیە ج شعر بیت یان پەخشان بیت یان هەرنڤیسینەكا هەبیت دەما توشی كارەساتەكا هەستان دبیت یان خوشیەكا مەزن بسەر مروڤیدا دهیت دوان كاودانان‌دا تشتەكی دنڤیسیت كو ئوتوماتیكی ژ دەرونێ مروڤی دەردكەڤیت بیكو مروڤ بشیت مایتیكرنێ تیدا بكەت ئەڤجا ج نڤیسینەك هەستی بیت یان هزری جونكە دەمێ مروڤ بەرهەمە ئەدەبی هزری ژی دنڤیست زوور جاران پێلن هەستێن مرەڤی بسەردا دهێن وكارتێكرنێ لێدكەن، جونكە هیچ مروڤەك یێ ڤالا نینە ژ هەستان ونڤیسەر ژی هەر مروڤە تا چەند یێ مەزن وخودان شیانبیت ئەو نڤیسەر، مەبەستا مە لڤیرێ ئەوە كوبشتی ئەو نڤیسین ژ دەرونێ مروڤی دەردكەڤیت وەكو هەی بی مایتكرنا مروڤی هندەك نڤیسەر بشتی دهێن سەرخو و زالگەهیێ لسەرخو دكەن هەولددەن وێ بارجا نڤیسینێ یا ددەمێ بێ هوشیا مێشكیدا نڤیسی گورانكاریێ تیدا بكەن و وەك ئالاڤەك زانستی سەرەدەریی دگەل وێ بارجا تێكستی دكەن .

دراستێدا پێداجون ب هیچ رەنگەکی یا خراب نینە، بەلکو زوورا باشە و خالێن هەرە باش هەنە ومفایەك مەزن دگەهینێن تیکستی وەلێ بتنێ تێکستی هەستی(شعوری) نەبیت ئەوێ د کاودانێن هەلچونێدا نڤیسەر دنڤیست ئەگەر ئەو تێکست وەك خوبمینن ودەستکاری تێدا نەهێت کرن باشترە و ب چێژترە، چونکە هەر پەیڤەکا دوی تێکستیدا هەی یا ژ سەروکانیەك پری هەست دەرکەتی وبی مایتکرنا مێکشی وەك سروشتەکی دشین بێژین بو نڤیسەری دهێتێ لەو دەما دەستکاریێ تێدا دکەت دبیت ژلایەنێ ریزمانی و زمانی باشتر لێبکەت وی تێکستی وەلێ ژلایەنێ چێژو خورستیا وی تێکستی دێ تێکدەت، جوانیا ئەوێ تێکستی یا سروشتی وخورست دەما دهێت گوهورین ب جوانیەك دەستکرد چێژا وێ دمرینیت ، وەلێ دبیت هندەك بێژن ئەگەر ئەو تێکست چەندا بێ سەروبەرو لاوازبیت لایێ ناڤەروك و زمانیڤە ؟

بەرسڤا وان دبیژم هەر بەرهەمەکێ ئەدەبی ییێ هەبیت دوو تشت بریارێ لسەر لاوازی و ب هیزیا وی یان ژیانا بەرهەمێ ئەدەبی ددەن ئەوژی دەم و خواندەڤانێن، چونکە هەر تێکستە دەما دهێت نڤیسین بو سەردەمەك و هندەك خواندەڤانێن دیارکری دهێت نڤیسین وهندەك تێکست ژی بو ژیانێ دهەمی سەردەماندا دهێن نڤیسین کو ئەو تێکست ژی ئەون ئەوێن دگەل کەلەك سەردەمان دکونجن یان گریدای هزر وبیرەك تایبەت ڤەنە یان ب فەلسەفەکێ یان ئاینەکی ڤە گریداینە هندی ئەو هزروبیر وفەلسەفە وئایین هەبن ئەو بەرهەم ژی دێ هەر هەبن وژین و چ کارتێکرن د تام وچێژا وان ناهیت کرن

هندەك بەرهەم ژی هەنە بو مروڤی بخو دهێن نڤیسین هندی مروڤ هەبین وبژین ئەو بەرهەم ژی دێ هەر هەبن کو مەبەستا من شاکارین ئەدەبی یێن مەزنێن جیهانینە نەك هەلگرێن خەلاتێ نوبل جونکە بەرهەمێ ئەدەبی ژ هەر خەلاتەکی مەزنترە وب ج خەلاتان ناهێت کیشان وپیڤان، هندەك بەرهەم ژی بمری ژدایك دبن ئەو بەرهەم ئەون یێن ژ لایێ هندەك کەسان ڤە هاتین نڤیسن کو ب زووری خو دکەن نڤیسەر یان بیخەمەت بەرژەوندیەکا ماددی دنڤیسن .

یا سەرمە پیدڤیە بهلین ئەو جورێن بەرهەمان هەمی هەبن ریگریێ ل ج ژوان بەرهەمان نەکەین کو ژدایك نەبن، هەر بەرهەمەك دێ لدیڤ هیزا خو ژیت لدیڤ ناڤەروك روخسارا خو ژیت نە کێمتر ونەزەتر.

بەرهەمێ ئەدەبی ئەوێ مە مەبەست ژی ئەوە یێ خواندەڤان بریارێ لسەر ددەت کایێ د ج ئاست دایە نەك پێنوسێ رەخنەگر و ئەکادیمیان جونکە نە هەر بەرهەمەك ژلایێ کەسەك نە ئەکادیمیڤە هات نڤیسین بەرهەمەك مریە یان ئاست نزمە ونە هەر بەرهەمەك ژلایێ کەسانێن نە ئەکادیمی ڤە هات نڤیسین پێدڤی ب بیداجونا وان هەیە بلا بهیلن بەرهەم خورست ژی مەهەبن، بەرهەمین مری وساخ و نەخوش مەهەبن بلا بریارێ بو میژویی و دەمی و خواندەڤنان بهیلن نەبین کەو دلاپەرێن روژنامە وگوڤاراندا بستوییێ ئێك دوو ڤەبین بەرسڤێن هشك و هەست شکێنەر بدەین ئێکدوو، بلا نڤیسەر بهێلن رەخنەگر کارێ خوبکەن جونکە بەرهەمێ ئاست بەرز ج رەخنەگر

نەشێن بشکینێن ویێ ئاست نزم چ رەخنەگر نەشێ ب بەرهەمەك مەزن بدەن خویاکرن و پرى فەلسەفە وهزر بکەن، یا رەخنەگر دکەن بتنێ دانا رێنمایانە بو نڤیسەران رەخنەگر ئەو چرایە یێ تاریاتیێ و مژاتیێ لدوورێن نڤیسەرا ژناڤدبەن.

باسىَ دووىَ:

خواندنەك رەخنەيىَ بۆ چەند تيَكستيَن رەخنەيى ييَن دناڤا پەرتووكاندا:

باسێ دووێ: خواندنەك رەخنەییێ بۆ چەند تێكستێن رەخنەیی یێن دناڤا پەرتووكاندا:

دڤی تەوەریدا ئەم ب فەر دزانین ژبۆ پراكتیكرنێ پەناییێ ببەینە بەر چەند نموونەیەكان ژ تێكستێن رەخنەیی كو دناڤ بەرپەرێن هندەك ژ (پەرتوكێن رەخنەیی*) یێن دەڤەرا بەهدینان دا بەلاڤ بووین، مەبەست ژ ڤێ چەندێ ژی ئەوە بزانین (خواندەڤان) وەك رەخنەگر چەوا سەرەدەرییێ دگەل تێكستا ئەدەبی كرییە؟ د راڤەكرنێن خوەدا چ میتۆد بكارئینایینە؟ رەخنەگر شیایە ببیتە پرەك دناڤبەرا تێكستێ و خواندەڤانی دا، ب شێوەكێ سەركەفتی ب ئەركێ پركرنا بۆشاییان دناڤ تێكستێ دا رابووینە؟

ئێك: دپەرتوکا (**تێکست وشرۆڤەکرنێن رەخنەیی**) یا (**عبدالرحمان بامەرنی**) تەوەرەك ب ناڤونیشانێ (**مەندبوون وزیندیبوون دشعرا (تو، ئەو شانشینا داگیر کر) یا بلند محەمەددا**) تەرخان کرییە و خواندنا خوەیا رەخنەیی لسەر ئەنجام دایە، لدەسپێکا خواندنا خوەدا رەخنەگری هەولدایە پەیوەندیا دناڤبەرا شعرێ و زمانی ڤە گرێبدەت، بتایبەتی زمانێن زندی و شعرێ ڤە دەما دبێژیت(ئەگەر ل زمانێ زیندی یێ کوردان ڤەگەرین ئەوێ تا موکە گەهشتیە بەر دەستێ مە ، د شعرێ دازێدەتر ژ هەرتشتەك دی ئەڤ زیندیبوونا هەنێ رەنگ ڤەدایە، ئەڤەژی بەراور دگەل ئەوا سەردەڤ چ ب رییا ڤەگێرانا چیروك وچیڤانوکان بیت یان ژی ستران ولاڤێژ ووحەیران بن)،[1] ئەگەرئەم ب وردی هزر دڤان ئاخفتنێن رەخنەگریدا بکەین دێ بومە دیاربیت کو وەسان ددەتە دیارکرن کو شعرێ ئەرکێ هەرە سەرەکی یێ زیندیمانا زمانێ کوردی ب ستوییێ خوڤە گرتیە، زیدەتر ژ سترانێن فلکلوری وزاردەڤی،بەلی ئەگەر ئەم ب وردی بەراوردییێ دناڤا شعرا کوردی یا کلاسیك وئەدەبێ فلکلوێ کوریدا بکەین دێ ئەڤ گوتنا نڤیسەری بەروڤاژی بیت، چونکە شعرا کلاسیکا کوردی تێکەلەیەك بو ژ زمانێن کوردی وفارسی وعەرەبی وتورکی وەلێ بەروڤاژی ستران وچیروکین فلکلوری ب زمانەکێ کوردی یێ رەسەن هاتیە گوتن و هوکار بوینە ژبومانا ڤەیا زمانێ کوری هەرچەندە تێکەلیا زمانان د شعرا کلاسیکا کوردیدا ژ نیشانێن ب هیزیا شعرا کلاسیکا کوردی وشاعیرێن کلاسیك

---

[1] - عبدالرحمان بامەرنی، تێکست و شرۆڤەکرنێن رەخنەیی،صاپا ئێکێ، چاپخانا پارێزگەها دهوکێ _ دهوك_ کوردستان، ٢٠١٤،ل ٢٩

بویە. هەروەسان دناڤا ناڤونیشانی دا یان ل دەسپێکا خواندنا خوەیا رەخنەیی رەخنەگری ئاماژە ب چ تیۆران نەکریە ئانکو لدیڤ بنەمایێن چ تیۆران نەچوویە وەکو زۆربەیا گوتارێن رەخنەیی ب شێوەکێ هەرەمەکی دەست دایە نڤیسینا گوتارێ و تیۆرێن رەخنەیی دناڤ ئێکدا بکارئینانینە مینا تیۆرێن (انتباعی ،وەسفی، دەرونی.

بشتی نڤیسنا پێشەکیێ رەخنەگری ناڤ ونیشانیێ شعری نڤیسینە(شعرەکا (بلند محمد) لبن ناڤێ (ئەو شانیشینا داگیر کری).... ئەڤ شعرە دگوڤارا پەیڤ ژمارە ٥٦ دا بالف بویە ژ لاپەرە ١٠٦ دەستپێدکەت تا دگەهیتە لاپەرە ١١٣) نڤیسینا ناڤ ونیشان وجهێ بەلاڤکرنا شعرێ ئێکە ژ خالێن پوزەتێڤ ، چونکە دەمی خواندەڤان ئەڤێ گوتاری دخوینیت رێ لهمبەری وی روون دکە تکو ب ئاسانی ل تێکستێ شعری بزڤریت و بەراورد بکەت دگەل ئەڤێ گوتاری، بشتی دانەنیاسینا شعرێ رەخنەگر ب شێوەکێ انتباعی (کارتێکەری) دەست ب گوتارا خو کریە (تشتێ بالکێ دڤێ شعرێ دا، شاعری برییا ڤێ شانەنیشنێ وسولتانێ، هەمی ئەو تشتێن د ژیانێ دا رویددەن و مروڤ توش دبیتێ کێشاینە دڤێ شعرێ دا)[1] ب ئەڤێ پیشەکیێ رەخنەگری هەولدایە دیمەنەکێ جوان لهمبەری ئەڤێ شعرێ دمێشکێ خواندەڤانیدا دروست بکەت و هەر زوی خواندەڤانی بەرەڤ ئەڤێ شعرێ رابکێشیت جونکە هەموو تشتێن ل جیهانێ رووددەن دناڤا ئەڤێ شعرێا هەنە هەروکو رەخنەگر دبێژیت؟

---

[1] - هەمان ژێدەر،ل٣٠

پاشان رەخنەگر ب شێوەکی وەسفی باس ل سعرێ دکەت(شعر بخوە کومەکا تابلویانە و دکەرنەڤالەکی دا هاتینە نمایشکرن، کەرنەڤالەك ژ کومەکا وێنەیان)[1] پاشان رەخنەگر جارەك دیتر دکە ڤیتە ل ژێر کارتیکرنا ئەڤێ شعری و هەرزوو پێش دەستپێکرنا گوتاراخو بریارێ لسەر ئەڤێ شعری ددەت کوشعرەکا زیندی و نەمرە(دا زیدەتر ل وان تشتان بگەرین یێن دبنە ئەگەرێ نڤیسینا شعرێ و زیندیبونا ڤێ شعری)، ئەگەر ب ووردی تێرمانینێ دئەڤان پەیڤێن رەخنەگریدا بکەین دی ب باشی بومە خویابیت کو ئەگەری سەرەکی ییێ نڤیسینا ئەڤێ گوتارێ ژلاییێ رەخنەگریڤە لێگەریانە یان دشێن بێژیت دیارکرنا ئەگەرێ زێندبونا ئەڤێچ شعری و نەمرییا وی یە هەروەکی رەخنەگر دبێژیت ، ئانکو هیچ دان وستانەك ل سەر مرن وزیندیبونا ئەڤێ شعری نین بتنێ لسەر ئەگەرێن زیندیمانا وینە چونکە دمێشکێ رەخنەگریدا شعرەك زیندی و نەمرە، هندیکە بابەتێ زیندیمانا دەقێ ئەدەبیە چ نڤیسەر ورەخنەگر نەشێن بریارێ لسەر بدەن و چ دەقێن ئەدەبی یێن هەردەم زیندی یان هەردەم مری نین، چونکە هندیکە زیندمان یان مرنا دەقیە جڤاك[2] بریارێ لسەر ددەت یان خواندەڤان نەك رەخنەگر یان شاعر و هندیکە جڤاکە سەردەم بو سەردەمی دهێتە گوهورین ئانکو یێ دگوهورینەکا بەردەوامدا و هزر وبوجونێن وی بەردەوام دگوهورن لەومانەکێ دەقێ ئەدەبی دبیت دسەردەمەکی داب مریت و دسەردەمەکی دیتردا زیندی بیتەڤە ئانکو زیندی بون

---

[1] - هەمان ژێدەر، ل٣١

[2] - مەبەست ژ جڤاکی تاکێن خواندەڤان یین دناڤا جڤاکی دا

ومرنا دەقێ ئـەدەبی رێژەییـە نـەك رەهایـە لـەو چ رەخنـەگرو نڤیسـەر نەشێن چ بریارا لسەر زیندبون یان مرنا دەقێ ئەدەبی بدەن.

رەخنەگری ل دوماهیا گوتاری پەنا بو بـەر تیـورا رەخنـەیا دەرونـی ژی بریە (پێكهاتەیا شعرێ وەك هـەر هونـەرەكێ دی یـێ ئافرانـدنێ دگـەل پێكهاتا كێشادەرونی مروڤی یە)[1].

ل دوماهیێ دشین بێـژین رەخنـەگری چـەند تیـورێن رەخنـەیێ تێكـەل كرینـە، هەروەسـان زێـدەتر هـەردوو تیـورێن كارتێكـەری(انتبـاعی) و وەســفی بكارئینایـنــە و چ ئامــاژە ب چ تیــورێن رەخنـــەیی بكـــەت هەروەســان هەولدایــە شــعرێ پێناســە بكــەت و پەیوەنــدیا شــعرێ ب زمانیڤە ورولی شعرێ د زیندیهێلانا زمانیڤە بدەتە دیاركرن.

[1] - هەمان ژێدەر، ل٤٠

باسىَ سيىَ:

خواندنەكا ديروكى بو هوزانا(كوردستان) يا هوزنڤان سەلمان كوڤلى

خواندنەکا دیروکی بو هوزانا(کوردستان) یا هوزنڤان سەلمان کوڤلی

پێش دەست بخواندنا خو بکەین فەر دبینم ب کورتی باس لهندەك بنەمایێن رەخنەیا دیروکی بکەم: بو زێدەتر شارەزابونێ د بنەما یێن تیورا رەخنەیا دیروکیدا ئەم دشین بیرو بوچوو نێن رابەرو رەخنە گرێن دیارێن سەر ب ئەڤێ تیورێ ڤە بکاربینین. ولدیڤ ئەوان بیروبووجونان ئەم دشێن هندەك تایبەتمەندی وبنەما یان بۆ شرو ڤە کر نا تێکستێن ئەدەبی دەست نیشان بکەین بڤی رەنگێ ل خارێ :

١- فەرە رەخنە گرێ سەر بڤێ تیورێ بالا نسا ڤەکولینا رەخنەیێ بپارێزیت ، بێخەمەت پاراستنا ئەوێ پالانسێ ژی پێدڤیە دیروکێ بکار بینیت بۆ شرۆڤەکرنا تێکستا ئەدەبی نەك دەقی بکە تە قور بانێ دیروکێ و وەکی بەلگەنا مەیە کا دیروکی رفتارێ ل گەل تێکستا ئەدەبی بکەت.((رێبازا دیرو کی وە کی هەر رێبازەکا دی یا رەخنە یی یا هە ستییارە ،ئەگەر رەخنەگر هەڤسەنگیێ لدەست بدەت دێ ئەڤ رەخنە یە تا یبەتمەندی یێن خۆ ژ دەست دەت))[1].

٢- (رێبازا دیرو کی بزا ڤێ دکەت وێ پەیوەندییا کۆ دناڤ کارێ ئە دە بی دا هە یی دچوارچووڤەکێ دیرو کی یێ دەست نیشا نکری دا یان چوارچووڤێ هشیارییا دیروکی دادیار بکەت)[2]ئانکو رەخنەیا دیروکی سەرەدەریێ دگەل تێکستا ئەدەبی بخوناکەت وەك بەرهەمەکێ هونەری

---

[1] - د. ماهر شعيان عبدالباري، التذوق الادبي (طبيعتة ، نظريتة ، مقدمات ة، معايرة ، قياس ة) ، الطبعة الثانية ، دار الفكر، عمان، ٢٠١٠، ص (٢٠٠).

[2] - المصدر نفسة، ص (٢٠٠)

و گرنگیێ ب جوانیا بەرهەمی نادەت بتنێ گرنگیێ ب وان روودانێن میژوویی ددەت یێن بوینە ئەگەرێ پەیدابونا بەرهەمێ ئەدەبی هەروەسان ڤەکولینێ ل وی چوارچیوەی دکەت یێ نڤیسەرێ بەرهەمی تێدا دژیا و بەرهەم تێدا ژدایك بوی.

٣.(دتیورا رەخنەیا دیروکیدادا لایەنێ تایبەتێ یێ دەمێ بوری دهێتە بەحس کرن بۆ دەمێ نهو و پەیوەندییا خۆ دگەل یا بەری خۆ ساخ دکە تەڤە، پەیوەندیێن خۆ دچارچوڤەیێ ئابوری وسیاسی وجڤاکی ورەو شەنبیریدا سنور دار دکەت). (١)[1]

٤. رەخنەیا دیروکی پتر گرنگیێ ب ناڤەروکا دتێکستا ئە دە بی ددەت. ژوێ دیتنێ کۆ تێکستا ئەدەبی ناڤەروکەکا مەعریفی یا نەگهور بخوڤە دگریت . ورەخنە ژی دشێت ڤەکولینێ لڤی بارودوخی بکەت[2]

٥. دیروکا ژیاننامە یاخودانێ دەقی لا یەنەکێ گرنگ یێ ڤە کولینێ یە یان یێ ڤێ تیورێ یە. کۆ ب رێکا ژیان ناما نڤیسەری دشین لتێکستی بگەهین وشروڤەکرنێ بۆ وی تێکستی بەر دەست بکەین وبساناهی تر لێ بهێت.هەر وەکی (سانت بیف) ڤێ چەندێ دوپات دکەت. (٣)[3]

٦. رەخنەیا دیرو کی یالسەر وی بنەمای دروست بووی کۆ ب رێکا ئالا ڤێن دیروکی وەکو: رویدان و کارەسات وبارودوخێن جودا جودا دچیتە دناڤ دە ڤێ ئە دەبی دا و رەهەندێن دەڤێ ئەدەبی پێك دئینیت.(٤)[4] ئە

---

[1] - د. ماهر شعيان عبدالباري، التذوق الادبي، ص (٢٠١
[2] - د.حميد الحمدانى:النقد التاريخي في الادب،المجلس الاعلى لاثقا فة،١٩٩٩،ص(٧).
[3] د.حميد الحمدانى:النقد التاريخي في الادب، ص (٦).
[4] - المصدر نفسة، ص (٦)

ڤە ژی جورە پەیوەندی یە کێ دناڤبەرا ئـەدەبی و دیروکێ دا دروست دکەت .

من نەفرۆشە

ئەز سفرکا تام وتامم

من نەفرۆشە،

ئەز تۆبزم ببن گوهێ گدی باباڤە

بسەر شۆرییێ قاییل نابم

لبەر دوژمنی ڤەت نادانم

من نەفرۆشە،

هێشتا سەری شوەشێ یە

سۆبەهی ئەز شاها دامم

من نەفرۆشە،

بیی من ..

تو پویشی ، جونەیی

بیێمن ..

بەرداسی، ئادەیی

بیی من..

کەسەك تەنانیاسیت و،

کوودەیی

شاها زەریان وپەریانم

تاجا سەرێ وە هەمیانم

کوردستانم[١]

هوزانڤان د هوزانا (کوردستان)دا دەربرینێ ل سەردەم و ژینگەها پشتی راپەرینێ دکەت کو پارتێن کوردستانی نەشیان دبەرژەوەندیا وەلاتی دا بکاربینن، بەروڤاژی کەتبون گیانێ هەڤدوو.

و هەر وەکو د خواندنا دیرۆکێ دا ،دیارە کۆ رەخنەگر و ڤەکولەرێ دیروکی ((هیپولێین)) بۆ هەرخاندنەکا دیرۆکی سێ بنەما و (رەگەزێن) سەرەکی دەستنیشان دکەت ئەوژی ((سەردەم، ژینگەهـ، رەگەز)).

١- سەردەم: ژ دیرۆکا ڤێ هوزانێ دیاردبیت کو ئاماژێ ددەتە سەردەمەکێ دیرۆکی یێ نالەبار کو مروڤێن ئەوی سەردەمی خو خور وەلات فروش بوینە، ب هەمی رییا هەولا فروتنا وەلاتی داینە بو دوژمنان هەراج کریە، ئەڤە ژی وەك ئاماژەیەك بو سەردەمێ شەرێ براکوژیێ دەمی هەردوو لایەنیچن سەرەکی یێن شەرکە هەولافروتنا وەلاتی داینە بو بەرژەوەندییێن خو و بخەمەت مانێ لسەر کورسیکی هەروەك ئەڤ دیرا هوزانێ ددەتە دیارکرن (هێشتا سەرێ شورەشێیە ...

---

[١] - سەلمانکوظلی، دەمیَ ضوار طوشة،ضاثخانا وەزارەتا رەوشەنبیری هەولیر،١٩٩٨،ل١٢-١٣

سوباهی ئەز شاها دامم) هوزانڤان لسەر زارێ خو گوتنێن کوردستانێ بو دەست هەلاتداران ڤەدگوهزیت، دبیژیت من نەفروشن هێشت شورەش بداوی نەهاتیە ب تەمامی رزگار نەبویمە ژبندەستی و گەر ب تەمامی رزگار ببم ب چەند قات ببهاترم ژیا هند هزر دکەن ، کول وی سەردەمی هەدوولایەنێن سەرەکی بیخەمەت مانا خوە پەنا بو بەر دوژمنان بربو داخازا هاریکاریێ ژ وان دکرن لدژی لابەنێ دیتر و دئامادەبون بو هەر ژدەستدانەکێ و شاسزەکی بو دوژمنان.

٢- ژینگەه: دڤێ هوزانێ دا ب رێکا ئەو پەیڤێن تێدا هاتی، دێ شێین ژینگەها کوردستانێ پێ دەست نیشانکەین. ئەڤ پەیڤە ئاماژێ دکەنە ژینگەها جوان و سەرنج راکێشا کوردستانێ، کو هوزانڤان ب خوە دناڤ داژیایە وکارتێکرن ل وی کریە. ب رێکا ئەوێ کارتێکرنێ ژی وەك هەلویست و دەربرین ژ ناخ و هەستێ خوە ئەڤ هوزانە دەربریە و نڤیسایە(شاها زەریان وپەریانم .. تاجا سەرێ وەهەمیانم .. کوردستانم).

٣- رەگەز: یا دیارە کو هەرمللەتەك خودانێ هندەك رەگەزو تایبەتمەندیێن نەتەوەیی کو ب رێکا وان رەگەزان ئەم دشێین کارتێکرنا وان لسەر ناخێ هوزانڤانی دیاربکەین. دڤێ هەلبەستێ دا پەیڤا ((کوردستان)) بخو تارادەیەکی بویە ناسنامە ورەگەزێ سەرەکی کو کارتێکرن ل هوزانڤانی کریە.

ليستا ژێدەران

پەرتووك ب زمانێ كوردی:

١- مێژوویا ئێكەتیا نڤیسەرێن كورد لقێ دهوك(١٩٧١-١٩٩١) ، د.رەشید فندی، چاپخانا پارێزگەها دهوكێ، دهوك،كوردستان ٢٠١٥ .

٢- بنەمایێن رەخنەیا ئەدەبی د رۆژنامێن دەڤەرا بادینانداا، ئەحمەدیاسین، چاپخانا خانی دهوك، ٢٠١٥.

٣- كاروانێ ئێكەتیا نڤیسەرێن كورد لقێ دهوك(١٩٩١-٢٠٠٣) ، كۆمەكا نڤیسەران ، چاپخانا هەوار –دهوك – ٢٠٠٣ .

٤- رەخنەی رەخنە(ئەرك و بنەمایەكانی)، كارزان كەریم امین، گۆڤارا رامان ،ژ ١٥٤، ١٥/٣/٢٠١٠.

٥- فەرهەنگی زاراوەی ئەدەبی و رەخنەیی، نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد ، چابخانەی بینایی، سلێمانی، ٢٠١١.

٦- پەخشانە شیعری كوردی، د. محمد بەكر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ٢٠٠٤.

٧- دەراڤەك ژ رەخنەیێ (رەخنە و ڤەكۆلین)، د.نعمت الله حامد نهێلی، وەشانێن ئێكەتیا نڤیسەرێن كورد تایێ دهوك، چاپخانا هاوار، دهوك، ٢٠١٠.

٨- دەروونشیكاری شیعر، پێشرەو عەبدوللا،چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر،٢٠١٣

٩- چەند رێیەك بۆ دەقی، صبیح محمد حسن، چاپا ئێكێ، ژ بەلاڤەكرنێن ئێكەتیا نڤیسەرێن كورد – دهوك، چاپخانا هاوار- دهوك، ٢٠٠٤.

١٠-هوشەنگ شێخ محەمەد: گوتارێن رەخنەیی (کۆمەلە وتار) ژ بەلاڤکرنێن ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد- چاپخانا هاوار، دهوك،.٢٠٠٥

١١- ئەنوەر محەمەد تاهر: ژ عەشقا زمانێ شرین(چەند گۆتارێن رەخنەیی) چاپا ئێکێ، ژ بەلاڤەکرنێن ئێکەتیا نڤیسەرێن - دهوك، چاپخانا هاوار- دهوك، .٢٠١٣

١٢- عبدالرحمن بامەرنی: تێکست و شروڤەکرنێن رەخنەیی، چاپا ئێکێ ژ بەلاڤکرنێن رێڤەرییا چاپ و وەشانی و بەلاڤکرنێ -دهوك، چاپخانا پاریزگەها دهوکێ،.٢٠١٤

١٣- حەمە مەنتك، هونەری رەخنە،لە بلاوەکراوەکانی یەکێتیی نوسەرانی کورد- هەولێر، چاپخانی روژهەلات.

١٤- روژناما(حیاە)،جاڤ پێکەڤتنەك دگەل رەخنەگر فەخری صالح ، .٢٠٠٧/٨/٧

١٥- حەمە مەنتك، هونەری رەخنە، لە بلاوەکراوەکانی یەکتیی نوسەرانی کورد- هەولێر، چاپخانی رۆژهەلات.

١٦- ئازاد بەرزنجی، دەق وئائامادەبوونی رەخنەی ئەدەبی، گۆڤاری نەوشەفەق، تشرینی دووە٢٠٠٩.

١٧- د. نمت الله حامد نهێلی ، ئاوازێن خامەی.

١٨- د.کەمال مەعروف، تیورە نوێیەکانی رەخنەی ئەدەبی.

١٩- پ.ی.د. فوئاد رەشید، قەیرانی رەخنەی ئەدەبی کوردی لە گوتاری رۆشنبیری کوردیدا، گوڤاری نەوشەفەق، کانوونی یەکەم٢٠٠٨.

٢٠- بەختیار عەلی . یادەوەری و زەمەن .

٢١- بەختیا عەلی ، ئاورەکەی ئوفیوس .

٢٢- عبدالرحمان بامەرنی، تێکست و شرۆڤەکرنێن رەخنەیی،صاپا ئێکێ، چایخانا پارێزگەها دهوکێ _ دهوك_ کوردستان، ٢٠١٤.

٢٣- سەلمانكوڤلى، دەمێ چوار گوشە،چاپخانا وەزارەتا رەوشەنبیرى هەولیر،١٩٩٨.
٢٤- كۆڤان سندى، سەبرى سلێڤانى و مریەما كچەژن، گۆڤارا مەتین، هژمارە ٢١٩، تەباغا ٢٠١٣، كوردستان، دهوك

پەرتووك ب زمانێ عەرەبى:

١- اسس النقد النقدى، رشيد هارون، مجله بابل للدراسات الانسانيه، مجلد،عددا، حزيران٢٠١٢ .
٢- فى اليات النقد الادبى، عبدالسلام المسدى، دار الجنوب للنشر، تونس،١٩٩١ .
٢- دليل الناقد الادبى ، د.ميجان رويلى، د.سع البازغى ، مركز الپقافى العربى، الطبعه الثانية بيروت ٢٠٠٢.
٣- تطور النقد الادبى فى العصرالحديث، كارلونى فيللو، ترجمه،جورج سعد يونس،دار المكتبه الحياه، بيروت، ١٩٦٣.
٥- قراوه فى نقاد نجيب محفوظ ، ملاحظات اوليه، جابر عصفور،ابريل ١٩٨١
٦- ميشل ڤوگو ، نظام الخطاب ، ترجمه، محمد سبيلا ، دار التنوير ، بيروت ، ١٩٨٤.
٧- سبل الصحافة في الفنون الصحافة ، سامى ندا جاسم الدورى ، تموز للطباعة و النشر ، دمشق ٢٠١١.
٨- مفهومات في بنية النص ، وائل بركات ، سورية.
٩- مناهج النقد الادبى ،اليزابيث غافو غالون، ترجمة . يونس لشهب ، عالم الكتب الحديث للنشر والتوزيع ، الاردن ،٢٠١٣ .

١٠-اشكالية تأصيل الخطاب النقدي العربى (التناص نموزجا) ، د.عاصم (محمد امين)بنى عامر ،د.منذر ذيب كفافي.
١١- د.حميد الحمدانى:النقدالتاريخى فى الادب،المجلس الاعلى لاپقا فه،١٩٩٩،ص(٧).
١٢-د. ماهر شعيان عبدالباري، التذوق الادبي (طبيعتة ، نظريتة ، مقدمات ة، معايرة ، قياس ة) ، الطبعة الثانية ، دار الفكر، عمان، ٢٠١٠، ص (٢٠٠).
١٣-اشكالية تأصيل الخطاب النقدي العربى (التناص نموزجا) ، د.عاصم (محمد امين)بنى عامر ،د.منذر ذيب كفافي .
١٤-الفرق بين النقد والخطاب النقدى ، محمود عيساوى ،موقع الالوكة للستشارات ، ٢٠١٣/٣/٢.

گۆڤار و رۆژنامە ب زمانێ كوردى:

١ - گۆڤارا پەيڤ ژمارە (٥٨ _تا٦٩)
٢- رەخنەى رەخنە (ئەرك وبنەمايیەكانى) ، كارزان كەريم امين ،گۆڤارا رامان ، ژ١٥٤ ،٢٠١٠/٣/٥.
٣-رۆژناما(حياە)،جاڤ پێكەڤتنەك دگەل رەخنەگر فەخرى صالح ، ٢٠٠٧/٨/٧.
٤- سەبرى سلێڤانى و مريەما كچەژن، كۆڤان سندى، گۆڤارا مەتين، هژمارە٢١٩، تەباغا ٢٠١٣، دهوك- كوردستان.
٥- ئازاد بەرزنجى، دەق ونائامادەبوونى رەخنەى ئەدەبى، گۆڤارى نەوشەفەق، تشرينى دووەم٢٠٠٩.
٦- پ.ى.د.فوئاد رەشيد، قەيرانى رەخنەى ئەدەبى كوردى لە گوتارى رۆشنبيرى كورديدا، گۆڤارى نەوشەفەق، كانوونى يەكەم،٢٠٠٨

گۆڤار و رۆژنامه ب زمانێ عه‌ره‌بی:

١- نقد النقد ام الميتا النقد؟ ، باقر جاسم محمد ، مجله عالم الفكر،العدد(٣)،المجلد(٢٧) ،٢٠٠٩

ژێده‌رێن ئه‌نته‌رنێتێ:

١- الفرق بين النقد والخطاب النقدى ، محمود عيساوى ،موقع الالوكة للستشارات ، ٢٠١٣/٣/٢

وانێن ئه‌کادێمی:

١- (د.نعمه‌ت الله حامد نهێلی) ،ماموستایێ زانکۆیا دهوك کولیژا ئادابی، پشکا زمان و ئه‌ده‌بێ کوردی، وانا (ره‌خنه‌یا پراکتیکی)، کورسێ ئێکی سالا خواندنا ٢٠١٤-٢٠١٥ .

دیدار و چاڤپێکه‌ڤتن

١- دیداره‌ك دگه‌ل(ئه‌حمه‌د زه‌رۆ) ل په‌رتووکخانا دهوك، ل رۆژا چوارشه‌مبی رێککه‌فتی ٢٠١٥/٣/٤، ل ده‌مژمێر٠٤:٣٠ ئێڤاری

تێبینی:

مافێ ئەڤی بەرهەمی یێ پاراستیە ، هەر کەسی رابیت ب چاپکرنا ئەڤێ پەرتووکی بی دەستوریا نڤیسەری دێ توشی روب روبونێن یاسایی بیت